

Univerzita Karlova

Filozofická fakulta

Ústav translatologie

Diplomová práce

Bc. Veronika Chudobová

Maryam Madjidi: *Marx et la poupée*. Překladová práce doplněná o studii věnovanou tématu francouzsky píšících autorů iránského původu a jejich přínosu pro francouzskou literaturu

Maryam Madjidi: *Marx et la poupée*. A thesis consisting of a translation of the book, supplemented by a study on the subject of French authors of Iranian origin and their contribution to French literature

Praha, 2022

Vedoucí práce: PhDr. Jovanka Šotolová, Ph.D.

Zadání diplomové práce

Diplomová práce bude mít charakter teoreticko-empirické studie, bude však doplněna i o část praktickou, jež bude tvořena českým překladem úryvku literárního textu. Konkrétně se bude jednat o překlad úryvku z beletristického díla *Marx et la poupée* (Paris: Le Nouvel Attila, 2017) od francouzské autorky íránského původu Maryam Madjidiové, jež bude doplněn komentářem. Překladačské části bude předcházet teoretická studie, jež představí problematiku francouzsky píšících autorů íránského původu a definuje jejich pozici v kontextu francouzské literatury.

Zvolené dílo splňuje požadavek kladený na tento typ diplomových prací spočívající ve výběru dosud česky nepublikovaného náročného autentického cizojazyčného textu z oblasti umělecké prózy.

Rozsah překládaného úryvku bude minimálně 40 NS. Překlad bude doplněn komentářem v rozsahu přibližně 20 NS, jež bude sestávat z následujících podkapitol: zdůvodnění výběru překládaného díla a výčet důvodů, jak právě tato kniha může obohatit český knižní trh, základní údaje o autorce Maryam Madjidiové a o její tvorbě, představení knihy *Marx et la poupée* včetně zasazení díla do kontextu francouzské literatury, charakteristika stylistických rysů předlohy, popis a odůvodnění zvolené překladačské metody, hlavní překladačské problémy a způsob jejich řešení.

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala vedoucí své práce PhDr. Jovance Šotolové, Ph.D. za její vstřícnost, cenné rady a laskavý přístup nejen při vedení této diplomové práce, ale rovněž po celou dobu studia.

Prohlášení

Prohlašuji, že tuto diplomovou práci jsem vypracovala samostatně, že jsem všechny použité prameny a literaturu řádně citovala a že tato práce nebyla předložena jako splnění studijní povinnosti v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Kladně dne 20. května 2022

Veronika Chudobová

Abstrakt

Cílem této diplomové práce je vytvořit český překlad první části románu *Marx et la poupée* od iránsko-francouzské autorky Maryam Madjidiové a doplnit jej o studii, jež v širším kontextu představí problematiku francouzsky píšících autorů iránského původu.

První část práce sestává z teoretické studie, která blíže pojednává o iránské diaspoře na území Francie, literární produkci jejích členů, jakož i o recepci jejich děl v České republice. Druhá část práce představuje samotný překlad první části románu *Marx et la poupée* a třetí část je věnována komentáři tohoto překladu, v němž bude podrobněji představena autorka, překládané dílo, jeho charakteristické rysy a vybrané překladatelské problémy.

Klíčová slova: literární překlad, frankofonní literatura, iránská literatura, Maryam Madjidi, Írán, iránská diaspora ve Francii, exil, autobiografický román, perština.

Abstract

The aim of this diploma thesis is to create a Czech translation of the first part of the novel *Marx et la poupée* by the Iranian-French author Maryam Madjidi and to complement it with a study that will introduce the issue of French authors of Iranian origin in a broader context.

The first part of the thesis consists of a theoretical study that discusses in more detail the Iranian diaspora in France, the literary production of its members, as well as the reception of their works in the Czech Republic. The second part of the thesis presents the actual translation of the first part of the novel *Marx et la poupée* and the third part is devoted to a commentary on this translation, in which the author, the translated work, its characteristic features and selected translation problems will be presented in more detail.

Key words: literary translation, francophone literature, Iranian literature, Maryam Madjidi, Iran, Iranian diaspora in France, exile, autobiographical novel, Persian.

Obsah

1. Úvod.....	8
2. Íránská diaspora ve Francii a její literární produkce	9
2.1. Íránská diaspora ve Francii	9
2.1.1. Stručná historie íránsko-francouzských vztahů a migrace do Francie	10
2.2. Literární produkce íránské diaspor v Francii.....	14
2.2.1. Literární produkce po roce 2009 – případ nakladatelství Naakojaa	24
2.2.2. Francouzská nakladatelství publikující díla íránsko-francouzských autorů.....	25
2.3. Recepce děl íránských a íránsko-francouzských autorů v České republice	27
2.3.1. České překlady íránských autorů	27
2.3.2. Časopisecká vydání překladů	30
2.3.3. České překlady íránsko-francouzských autorů.....	32
3. Překlad první části románu.....	34
4. Komentář překladu.....	77
4.1. Autorka a její tvorba	77
4.2. Román <i>Marx et la poupée</i>	78
4.2.1. Dílo v kontextu francouzského knižního trhu a jeho recepce	78
4.2.2. Dílo v kontextu literární produkce íránské diaspor v Francii	81
4.2.3. Děj románu a jeho forma.....	82
4.3. Zdůvodnění výběru předlohy.....	85
4.4. Dílo v kontextu českého knižního trhu.....	86
4.5. Analýza zdrojového textu.....	87
4.5.1. Peritextová hybridita	87
4.5.1.1. Nakladatel	87
4.5.1.2. Podoba knižního vydání.....	88
4.5.1.3. Název díla	89
4.5.2. Textová hybridita a charakteristické rysy stylu románu.....	90
4.5.2.1. Syntax	90
4.5.2.2. Vyprávěcí čas.....	91
4.5.2.3. Asociace a řetězení motivů.....	91
4.5.2.4. Hra s řečí postav	92
4.5.2.5. Stylistické prostředky	93
4.5.2.6. Lexikální roviny.....	96
4.5.2.7. Reálie a kulturní odkazy	96
4.5.2.7.1. Toponyma, vlastní jména a kulturní odkazy	97
4.5.2.7.2. Odkazy na literární díla.....	97
4.5.2.7.3. Anglické výrazy	98
4.6. Zvolená překladatelská metoda a konkrétní překladatelské problémy.....	98
4.6.1. Syntax.....	98
4.6.2. Vyprávěcí čas	99
4.6.3. Asociace a řetězení motivů.....	100
4.6.4. Stylistické prostředky	102
4.6.4.1. Il était une fois	104
4.6.5. Lexikální roviny	105
4.6.6. Reálie a kulturní odkazy.....	107
4.6.6.1. Toponyma, vlastní jména a kulturní odkazy	107
4.6.6.2. Odkazy na literární díla.....	108
4.7. Úpravy textu provedené po redakčním čtení.....	113
5. Závěr.....	117

6. Bibliografie.....	119
7. Přílohy	124
7.1. Seznam příloh.....	124

1. Úvod

Tato diplomová práce si klade za cíl vytvořit překlad první části románu *Marx et la poupée* iránsko-francouzské prozaičky Maryam Madjidiové a doplnit jej studií zkoumající problematiku iránské diaspory ve Francii a tvorbu iránsko-francouzských autorů.

První část práce stručně představí historii iránsko-francouzských vztahů, důvody vzniku diaspory a základní rysy její literární produkce. V závěru této části pak bude pojednána problematika recepce děl iránských autorů v rámci České republiky.

Druhá část práce bude sestávat ze samotného překladu první části románu *Marx et la poupée* od Maryam Madjidiové. Na ni následně naváže třetí a závěrečná část věnovaná komentáři překladu. V něm bude blíže představena autorka a její další tvorba, dále bude zařazena analýza zdrojového textu doplněná rozborem vybraných překladatelských problémů a jejich řešení.

2. Íránská diaspora ve Francii a její literární produkce

2.1. Íránská diaspora ve Francii

V této kapitole se blíže zaměříme na problematiku íránské emigrace do Francie a na vznik a podobu zdejší diaspory.

Hovoříme-li o íránské diaspoře ve Francii, tedy o původem íránské populaci žijící na území zmíněného státu, je třeba nejprve upřesnit, jak početné toto společenství vlastně je. Podle odhadů by diaspora v současnosti mohla čítat přibližně 40 000 jedinců.¹ Jedná se však skutečně pouze o odhad. Jak totiž uvádí například Nader Vahabi, odborník na problematiku íránské emigrace, oficiální statistiky zachycují pouze část populace žijící na území daného státu, tedy konkrétně ty jedince, kteří zde pobývají legálně.² Do výsledných čísel se tak nepromítají ti, kterým je žádost o azyl zamítnuta, ale i přesto zde nadále setrvávají, ani ti, kteří do země přicházejí jakožto studenti či turisté, ale rozhodnou se zde zůstat.

Pokud bychom tyto údaje chtěli zasadit do širšího kontextu, tedy porovnat íránskou diasporu na území Francie s dalšími diasporami napříč celým světem, zjistili bychom, že francouzská patří spíše k těm méně početným. Vůbec nejrozsáhlejší diaspora (čítající přibližně 400 000 jedinců) se nachází ve Spojených státech amerických.³ Na druhém místě se pak nachází diaspora kanadská a německá (obě s přibližně 150 000 jedinci). Z dalších zemí, ve kterých diaspory čítají nad 50 000 jedinců, můžeme jmenovat Turecko, Velkou Británii, Švédsko či Izrael.⁴ Je třeba opět zdůraznit, že tyto údaje vycházejí z oficiálních statistik a s největší pravděpodobností tedy budou ve skutečnosti mnohem vyšší. Pro zajímavost ještě uvedme, že na území České republiky by se mělo vyskytovat přibližně 1 000 jedinců íránského původu.⁵

Jak je tedy z výše zmíněných čísel patrné, íránská diaspora na území Francie není nikterak rozsáhlá, a mohlo by se tudíž zdát, že ani její kulturní význam nebude příliš zásadní. Opak je však pravdou.

¹ VAHABI, Nader. La diaspora iraniene en France. Profil démographique et socioéconomique. *Migrations Société*. 2015, 158, s. 19–40. DOI: 10.3917/migra.158.0019.

² tamt.

³ Immigrant and Emigrant Populations by Country of Origin and Destination. *Migration Policy Institute* [online]. Washington: Migration Policy Institute, 2020. [cit. 2022-03-21]. Dostupné z: <https://www.migrationpolicy.org/programs/data-hub/charts/immigrant-and-emigrant-populations-country-origin-and-destination?width=1000&height=850&iframe=true>.

⁴ tamt.

⁵ Data – počet cizinců. *Český statistický úřad* [online]. Praha: Český statistický úřad, 2020. [cit. 2022-03-21]. Dostupné z: https://www.czso.cz/csu/cizinci/4-ciz_pocet_cizincu#cr.

Z historických důvodů, jež blíže objasníme v následující podkapitole, se tato diaspora skládá převážně z členů íránské inteligence. Opět můžeme pro ilustraci použít statistické údaje, které nám jasně ukazují, že až nebývale velká část této populace dosáhla vysokoškolského vzdělání (konkrétně se jedná o zhruba 78,5 %).⁶ Právě do Francie tradičně mířili členové levicové inteligence prchající před represemi ze strany íránského režimu. Jednalo se mnohdy o původní politické představitele, vědce či umělce, kteří hledali nové místo, kde by mohli znovu svobodně tvořit. Díky tomu se íránská diaspora ve Francii stala de facto kulturním epicentrem majícím značný vliv na Íránce žijící po celém světě. Abychom si tedy představili důvody, proč se Francie stala útočištěm pro tolik íránských emigrantů, projdeme si nyní ve stručnosti historii vzájemných vztahů těchto dvou zemí.

2.1.1. Stručná historie íránsko-francouzských vztahů a migrace do Francie

Počátky íránsko-francouzských vztahů sahají až do 17. století, tedy do doby, kdy Francii vládl rod Bourbonů a Íránu, respektive Persii, rod Safíovců.⁷ Primárním cílem obou zemí bylo zintenzivnění vzájemného obchodu. Tato snaha byla následně oficiálně stvrzena dvojicí dohod uzavřených v roce 1708 v Isfahánu a v roce 1715 ve Versailles.⁸ Do tohoto příznivého vývoje však zasáhly změny na perském i francouzském trůně. V roce 1715 totiž zemřel Ludvík XIV. a roku 1722 započala afghánská invaze do Persie, jež zapříčinila pád safíovské dynastie.⁹ Politické změny v obou zemích tak rozvoj vzájemných vztahů na určitou dobu přerušily.

Za další významný mezník historie íránsko-francouzských vztahů lze považovat éru napoleonských válek. Tehdejší perský vládce Fát Alí Šáh doufal, že by se Francie mohla stát jeho spojencem proti Rusku, které s Persií bylo ve válečném konfliktu již od roku 1804. Napoleon Bonaparte zase doufal, že by mu toto spojení mohlo obrazně řečeno otevřít brány do Indie. V roce 1807 tak spolu tyto dvě země uzavřely dohodu o spojení (tzv. Finkenstejnova dohoda). To však netrvalo dlouho, neboť již v roce 1813 byli Peršané donuceni uzavřít s Ruskem příměří,

⁶ Vysokoškolského vzdělání mohlo být dosaženo buď ještě před odchodem do exilu, nebo až po něm.

NANQUETTE, Laetitia. Diaspora and Literary Production: Iranians in France. In: MOBASHER, Mohsen Mostafavi. *The Iranian diaspora: challenges, negotiations, and transformations*. Austin: University of Texas Press, 2018, s. 178–195.

⁷ AXWORTHY, Michael, Zuzana KŘÍHOVÁ a Jan MAREK. *Dějiny Íránu: říše ducha – od Zarathuštry po současnost*. Vydání druhé. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2014, s. 102–105.

⁸ VAHABI, Nader. Genèse de la diaspora iraniennne en France. Une analyse sociohistorique. *Migrations Société*. 2012, 139, s. 27–45. DOI: 10.3917/migra.139.0027.

⁹ AXWORTHY, Michael et al., ref. 7, s. 105–116.

a to prostřednictvím tzv. Gulistánské dohody, jejíž podmínky byly velmi tvrdé a ponižující.¹⁰ Ve stejné době zaznamenala porážku i francouzská strana, která musela ukončit své tažení do Ruska. Dramatické dějinné události tak opět na jistou dobu přerušily snahu o vzájemné sblížení.

Ke skutečnému rozkvětu iránsko-francouzských vztahů došlo až během druhé poloviny 19. století. V roce 1852 se Ludvík Napoleon prohlásil za císaře, čímž započal éru tzv. druhého francouzského císařství. Právě za jeho vlády se opět začalo intenzivněji pracovat na diplomatických vztazích s Persií. Motivace na straně Francie byla obdobná jako za vlády Napoleona I., tedy zajistit si vliv v oblasti blízko Indie a Číny. Persie se zase snažila najít si mocného spojence, který by jej mohl chránit proti rozpínajícímu se vlivu Ruska a Velké Británie. Již roku 1855 tedy byla uzavřena dohoda o přátelství a obchodu, jež předznamenala počátek silného kulturního vlivu Francie v této části světa.¹¹

Francouzská kultura, politické ideje i jazyk začaly postupně pronikat do všemožných sfér perské společnosti. Zásadní roli zde sehrálo školství. Za vlády Muhammada Šáha Kádžára (1834–1848) bylo francouzským misionářům (tzv. lazaristům) umožněno zakládat v Persii školy.¹² Ty svou činností jednak začaly šířit nejen křesťanské náboženství, ale rovněž francouzský jazyk a kulturu. Současně také takřkajíc připravily půdu i pro nenáboženské instituce, jakou je například Alliance française. Zásadním faktorem bylo otevírání státních vzdělávacích institucí založených na francouzském modelu. Díky tomu se zde začala utvářet nová inteligence znalá francouzského jazyka a silně ovlivněná západní kulturou, a právě s touto částí perské společnosti je spjat i počátek migrace do Francie. K té poskytli prvotní impuls poněkud překvapivě lékaři, tedy konkrétně francouzští lékaři působící na šáhově dvoře. Právě oni se začali zasazovat o to, aby se vybraní studenti mohli vzdělávat na těch nejlepších francouzských školách. Šáh se tento návrh rozhodl podpořit, a od poloviny 19. století tak začali do Francie přicházet první perští studenti, kteří pak mohli ve své vlasti započít proces celkové modernizace.¹³ Francouzská strana si velmi dobře uvědomovala, jak výhodné to pro ni je, neboť díky tomu získávala čím dál větší vliv na dění v Persii. Tento fakt dokládá například i to, že se zde francouzština v roce 1902 stala druhým úředním jazykem.¹⁴

¹⁰ AXWORTHY, Michael et al., ref. 7, s. 105–116.

¹¹ VAHABI, Nader, ref. 8, s. 27–45.

¹² tamt.

¹³ tamt.

¹⁴ tamt.

Do tohoto vývoje opět zasáhl válečný konflikt, tedy první světová válka. Po dobu jejího trvání bylo posílání studentů do Francie pozastaveno, avšak po válce, kdy na perský trůn nastoupila dynastie Pahlaví, byly tyto aktivity obnoveny, a to dokonce v ještě větší míře.¹⁵ Na studia do Francie tak již nemířili pouze synové z prominentních rodin, ale příslušníci různých společenských tříd. Brzy se však ukázalo, že posílání studentů do západního světa představuje pro domácí režim dvousečnou zbraň. Mladí lidé zde nezískávali vědomosti pouze ze svých oborů, ale seznamovali se rovněž s různými politickými idejemi, a tak se právě ve Francii postupně utvořila různá politická uskupení (zejména levicového zaměření), která do své vlasti přinášela nežádoucí protirežimní myšlenky.

S druhou světovou válkou začal pomalu upadat také vliv Francie v Persii. Její místo zaujala Velká Británie a zejména Spojené státy americké, jež se také staly novou cílovou destinací pro mnoho perských studentů.¹⁶ Třebaže tedy již oficiální vztahy s Francií nebyly tak intenzivní a rovněž francouzština se pomalu vytrácela z administrativy i diplomacie, tato západoevropská země stále zůstávala v paměti perské inteligence, a když byli mnozí její příslušníci nuceni uchýlit se z politických důvodů do exilu, často si ji volili za svůj cíl.

První větší vlna exulantů, již prchali před represemi ze strany státu, přišla do Francie již v roce 1908. Jednalo se tehdy o skupinu politických představitelů, kteří uprchli během tzv. konstituční revoluce.¹⁷ Další vlny politické migrace se odehrály během vlády dynastie Pahlaví (období mezi lety 1925–1979). Jednalo se o politicky velmi neklidné období, které v roce 1953 vyvrcholilo neúspěšným pokusem o státní převrat ze strany premiéra Muhammada Mosaddeka.¹⁸ Šáhovi se tehdy podařilo udržet se u moci, ale jeho vláda se stávala čím dál více autokratickou. Snažil se sice o modernizaci země a zejména jejího průmyslu, ale také velmi tvrdě potíral jakoukoliv politickou opozici. Právě proto se mnoho příslušníků vzdělanecké vrstvy nakonec rozhodlo emigrovat a mnohdy jejich kroky směřovaly právě do Francie. Na určitou dobu se sem uchýlil dokonce i Rúholláh Chomejní, budoucí ájatolláh a jedna z ústředních postav islámské revoluce, jež ukončila vládu dynastie Pahlaví a dala vzniknout Íránské islámské republice.¹⁹

¹⁵ VAHABI, Nader, ref. 8, s. 27–45.

¹⁶ tamt.

¹⁷ Konstituční revoluce probíhala mezi lety 1905–1911. Roku 1905 započal proces změny režimu, který vyvrcholil roku 1907 ustanovením konstituční monarchie. V téže roce však nastoupil na trůn nový šáh, který nově vzniklý parlament násilím rozpustil a začal pronásledovat a vraždit jeho bývalé členy; AXWORTHY, Michael et al., ref. 7, s. 157–161.

¹⁸ tamt., s. 175–178

¹⁹ VAHABI, Nader, ref. 8, s. 27–45.

Právě islámská revoluce (dovršená v roce 1979) spustila do té doby největší migrační vlnu Íránců. Tisíce lidí prchali před represemi ze strany nově nastoleného islámského režimu, ale také kvůli válečnému konfliktu s Irákem, který vypukl již v roce 1980, a kvůli stále se zhoršující ekonomické situaci v zemi.²⁰

Poslední velká migrační vlna přišla po kontroverzních prezidentských volbách v roce 2009, kdy byl znovuzvolen Mahmúd Ahmadínežád, který je znám svým tvrdým postojem vůči politické opozici.²¹

Tímto jsme si tedy ve stručnosti představili íránskou diasporu na území Francie a nejzásadnější milníky z historie vzájemných vztahů těchto dvou států. V následující kapitole se zaměříme na literární tvorbu této diaspory.

²⁰ AXWORTHY, Michael et al., ref. 7, s. 178–191.

²¹ VAHABI, Nader, ref. 8, s. 27–45. Zmíněné prezidentské volby se staly kontroverzními kvůli podezření, že volební výsledky byly záměrně zmanipulovány ve prospěch Mahmúda Ahmadínežáda. Podrobněji je tato problematika pojednána například zde: MEBANE Jr., Walter R. Fraud in the 2009 Presidential Election in Iran? *Chance*. 2010, 23, s. 6–15. DOI: <https://doi.org/10.1080/09332480.2010.10739785>.

2.2. Literární produkce íránské diaspory ve Francii

V nadcházející kapitole si blíže představíme literární produkci íránské diaspory žijící na území Francie. S ohledem na tematické zaměření této diplomové práce se soustředíme zejména na produkci ve francouzském jazyce a díla psaná persky zmíníme spíše okrajově.

Jak již bylo poznamenáno výše, diaspora na území Francie patří spíše k těm méně početným, avšak její kulturní vliv je značný. Vysvětlení lze hledat v historii, neboť právě Francie byla tradičně útočištěm zástupců íránské inteligence. Přicházeli sem tak nejen významné politické osobnosti a vědci, ale také spisovatelé, kteří hledali zemi, v níž by mohli opět svobodně tvořit. Díla těchto autorů v sobě většinou odrážela jejich dramatické životní zkušenosti z politicky nestabilního Íránu či ze života v exilu. Prvních třicet let po islámské revoluci (která vyvrcholila rokem 1979) tak literární tvorbě diaspory dominovala díla pojednávající právě o těchto tématech. Zásadní proměnu přinesla až poslední velká migrační vlna z roku 2009, díky níž se íránská literární scéna začala více diverzifikovat.²² S novou generací spisovatelů totiž přišly nejen nové žánry a témata, ale rovněž zcela nové způsoby publikování děl. Abychom však této revoluční proměně mohli skutečně porozumět, zaměříme se nejprve obecně na literární produkci této diaspory jakožto celku.

Již výše jsme naznačili, že díla, jež vznikala během prvních desetiletí po revoluci, často pojednávala o dramatických událostech z tohoto období, o válečném konfliktu s Irákem (ten probíhal v letech 1980–1988), o emigraci a těžkostech života v exilu. Literatura se tak stala prostředkem pro sdílení osobních svědectví Íránců, kteří byli nuceni svou vlast opustit. Velká část děl vzniklých bezprostředně po revoluci byla navíc sepsána v perštině, neboť se jednalo o výpovědi Íránců pro jejich krajany.²³ Teprve postupně, když se tito spisovatelé v nové zemi více usadili a když se jim podařilo skutečně ovládnout cizí jazyk, začali jej více využívat i ve své tvorbě, díky čemuž dostali možnost oslovit zcela nové (a mnohem širší) publikum.

Od roku 1979 dala íránská diaspora ve Francii vzniknout přibližně 150 literárním dílům.²⁴ Toto číslo se na první pohled zdá velmi nízké, avšak je třeba opět zdůraznit, že tato diaspora nebyla a není příliš velká a že počet vzniklých děl je v poměru právě k počtu jedinců poměrně vysoký. Vzhledem k tomu, že se tedy jedná o relativně omezený soubor děl, je možné mezi nimi snáze

²² NANQUETTE, Laetitia, ref. 6, s. 178–195.

²³ tamt.

²⁴ tamt.

vysledovat určité trendy a společné znaky, na jejichž základě lze pak následně tato díla rozdělit do šesti různých kategorií, které v rámci svého výzkumu definovala Laetitia Nanquettová, která se této problematice dlouhodobě věnuje.²⁵ Nyní si tedy těchto šest pomyslných skupin popíšeme a u každé z nich představíme jednoho typického zástupce.

1. Neo-orientalistické narativy²⁶

Tato kategorie zahrnuje texty obvykle autobiografického rázu (či s autobiografickými prvky), jejichž ústředním tématem je srovnávání Íránu s Francií, přičemž Írán a jeho islámská kultura je silně kritizována, zatímco Francie je vyzdvižována pro svůj liberalismus a demokratičnost. Islám a íránská společnost je popisována spíše zobecňujícím a zjednodušujícím způsobem. Tato díla jsou zaměřena na francouzské čtenáře (jsou tedy psána ve francouzštině) a fakt, že jejich autory jsou příslušníci popisované kultury, jim dodává na váze i oblíbenosti. V naprosté většině se jedná o díla autorek, tedy žen, která popisují, jak složitý je život ženy a její postavení v islámském světě. Velmi často jsou také nositelem svědectví o vlastních velmi dramatických či tragických zážitcích. Dalo by se rovněž říci, že díky svému dichotomickému ladění se tato literární díla stávají součástí islamofobního politického diskurzu.

Jakožto vhodný zástupce této skupiny nám může posloužit spisovatelka **Chahdortt Djavannová** a její román *Comment peut on être français ?* s četnými autobiografickými prvky.²⁷

Chahdortt Djavannová (nar. 1967)²⁸

Spisovatelka a esejistka, jež svou původní vlast opustila v roce 1993 a emigrovala do Francie. Je autorkou několika románů pojednávajících o Íránu (např. *Je viens d'ailleurs*, *La muette*, *Je ne suis pas celle que je suis* atd.), ale rovněž esejů a pamfletů, v nichž vyjadřuje

²⁵ Výstupy z jejího dlouholetého výzkumu této problematiky jsou shrnuty v těchto publikacích: NANQUETTE, Laetitia. *Orientalism versus Occidentalism: literary and cultural imaging between France and Iran since the Islamic Revolution*. London: I.B. Tauris, 2017; NANQUETTE, Laetitia. *Iran and the Diaspora: Irreconcilable Divisions? Iranian Literature after the Islamic Revolution*. Edinburgh: Edinburgh University Press, 2021.

²⁶ NANQUETTE, Laetitia. *Orientalism versus Occidentalism: literary and cultural imaging between France and Iran since the Islamic Revolution*. s. 65–78.

²⁷ Všechna ženská jména budou v rámci celé práce uváděna v přechýlené formě. Výjimkou budou pouze jména členek vládnoucího rodu.

²⁸ tamt.

své velmi kritické postoje vůči islámu a iránskému režimu (např. *Que Pense Allah de l'Europe ?*, *Comment lutter efficacement contre l'idéologie islamique*, *Iran J'accuse !* atd.). Díky svým dílům a názorům, které reprezentují, se postupně stala veřejně známou osobností a často se zapojuje do debat týkajících se islámu, ženských práv či sekularismu apod.

Comment peut-on être français ?²⁹

Jedná se o pátý román této autorky vydaný v roce 2006. Jak sama autorka upozorňuje, nelze jej chápat jako autobiografii, neboť dílo obsahuje pouze určité autobiografické prvky.³⁰ Současně však také zdůrazňuje, že věci a události, které v knize popisuje, se v Íránu skutečně děly.

Román lze rozdělit do tří částí. První dvě vyprávějí o těžkostech, jež zažívá mladá iránská žena jménem Roxane po své emigraci do Paříže. Ve snaze vyrovnat se se vším, co jí život v cizí zemi přináší, začne hlavní hrdinka pravidelně psát dopisy adresované Montesquieuovi. Také název románu odkazuje na dílo tohoto francouzského velikána, tedy na jeho *Perské listy* (*Lettres persanes*). Konkrétně se jedná o aluzi na jednu z ikonických vět, která v tomto románu padne, a sice na větu *Comment peut-on être persan ?*

Třetí část románu je pak věnovaná vzpomínkám na život v Íránu. Dramatické zážitky z revolučního období vygradují znásilněním hlavní hrdinky jedním z příslušníků revoluční gardy. Roxane následně prchá do Turecka, kde podstupuje potrat, a poté se rozhodne emigrovat do Francie.

Celým dílem prostupuje dichotomie mezi Íránem, zemí strachu, barbarského chování k ženám a nesvobody, a Francií, jež je vypravěčkou vyzdvihována pro své demokratické uspořádání, sekularismus a rovnost mezi muži a ženami.

Než přejdeme k další kategorii, poznamenejme ještě, že tento typ literárních děl, tedy romány pojednávající o těžkých životních osudech, se v některých zemích staly de facto trendem. V naprosté většině případů se jedná o (auto)biografická díla žen, což je pochopitelné, neboť právě ženy pocítily změnu politického i náboženského systému v Íránu

²⁹ DJAVANN, Chahdortt. *Comment peut-on être français ?* Paris: J'ai lu, 2007.

³⁰ HALLING, Kirsten, Chahdortt DJAVANN. Entretien Avec Chahdortt Djavann. *Dalhousie French Studies*. 2010, 92, s. 139–144.

zřejmě nejsilněji. Navíc jejich dramatické a traumatizující zážitky působí skandálněji, v čemž mnozí nakladatelé vidí vyšší prodejní zisky. V případě Francie se tomuto trendu až tak velké oblibě nedostalo, ale například v USA bychom takových románů našli skutečně mnoho.³¹ Jmenujme tak pro ilustraci dvě díla, jež si získala velkou popularitu a byla přeložena do mnoha světových jazyků (včetně češtiny). Prvním z nich je známý autobiografický román *Bez dcerky neodejdu* (*Not Without My Daughter*), jehož autorkou sice není rodilá Íránka, nýbrž Američanka Betty Mahmoodyová, která se do Íránu provdala.³² Hlavní hrdinka velmi záhy po přestěhování se do této země zjišťuje, že v této naprosto cizí kultuře nedokáže a nechce žít, a tak se rozhodne odsud uprchnout. Román byl následně roku 1991 zfilmován režisérem Brianem Gilbertem.

Druhým dílem, které bychom zde rádi připomněli, je kniha *Jak jsme v Teheránu četly Lolitu* (*Reading Lolita in Tehran*) od Ázar Nafísiové.³³ Opět se jedná o autobiografické dílo, v němž autorka popisuje roky, kdy v Teheránu vedla bytové semináře o zakázané západní literatuře. Prostřednictvím svého vyprávění tak čtenáři zprostředkovává informace o postavení žen v íránské společnosti, ale také o pocitu svobody, jenž literatura přináší.

2. Narativy obhajující Írán³⁴

Ve snaze vymezit se proti narativu, jenž popisoval Írán v ryze negativním světle, začala postupně vznikat díla, která si kladla za cíl nabídnout francouzským čtenářům alternativní pohled. V mnoha ohledech jsou podobná těm z první kategorie (obvykle se totiž jedná o romány s autobiografickými prvky psané ženami ve francouzském jazyce), ale cíl je zde vlastně ideologicky opačný. Spisovatelky se snaží podat trochu komplexnější a příznivější obraz Íránu. Kritizují sice jeho nesvobodný režim, ale ukazují, že v této zemi žijí lidé stejní jako všude jinde a že v otázce náboženského fanatismu nelze paušalizovat.

Pravděpodobně nejnámější autorkou z této skupiny (a patrně i z celé íránské diaspory ve Francii) je **Marjane Satrapiová**, jíž proslavil její čtyřdílný grafický román *Persepolis*.

³¹ NANQUETTE, Laetitia, ref. 26, s. 65–78.

³² MAHMOODY, Betty, William HOFFER. *Now Without My Daughter*. New York: St. Martin's Paperbacks. 1988; MAHMOODY, Betty, William HOFFER. *Bez dcerky neodejdu*. Přel. A. Thomasová. Praha: Ikar, 1993.

³³ NAFISI, Azar. *Reading Lolita in Tehran*. New York: Random House, 2004.

³⁴ NANQUETTE, Laetitia, ref. 26, s. 78–89.

Marjane Satrapiová (nar. 1969)³⁵

Marjane Satrapiová se v roce 1969 narodila do rodiny levicově smýšlejících intelektuálů. Jako dítě tak prožila bouřlivé období íránské revoluce, ničivý konflikt s Irákem i politický útlak ze strany islámského režimu, který se přímo dotkl jejích rodinných příslušníků. Ve 14 letech se ji rodiče rozhodli poslat do zahraničí, konkrétně do Rakouska, kde začala studovat na francouzském gymnáziu (již od raného věku byla v Íránu vzdělávána ve francouzštině). Po několika letech se opět vrátila do své vlasti, ale později (v roce 1994) se rozhodla emigrovat do Francie, kde žije dodnes.

Svůj životní příběh zpracovala ve čtyřdílném grafickém románu nazvaném *Persepolis*. Právě toto dílo ji proslavilo, a to nejen v rámci Francie, ale takřka po celém světě, neboť západním čtenářům nabídlo trochu jiný pohled na íránský (potažmo islámský) svět. Tento grafický román se stal natolik populárním, že se později dočkal i filmového zpracování.³⁶ Marjane Satrapiová je kromě *Persepolis* autorkou také dalších grafických románů (např. *Šitíčko* [v orig. *Broderie*], *Kuře na švestkách* [*Poulet aux prunes*]), ale rovněž i knih pro děti (*Ajdar* [v orig. *Ajdar*], *Strašidla se bojí měsíce* [*Les monstres n'aiment pas la lune*]).

*Persepolis*³⁷

Jak již bylo výše popsáno, tento čtyřdílný grafický román vypráví životní příběh samotné autorky a její rodiny. Na pozadí převratných íránských dějin tak můžeme sledovat její dětství, dospívání i odchod do zahraničí (do Rakouska) i opětovný návrat do vlasti v dospělosti. Vyvrcholením celého příběhu je to, že si Marjane uvědomí, že se své vlasti (a její kultuře) pobytem v zahraničí již natolik odcizila, že je pro ni život pod taktovkou ortodoxního náboženského systému nemožný, a proto se nakonec rozhodne odejít do Francie.

³⁵ NANQUETTE, Laetitia, ref. 26, s. 78–89.

³⁶ Na režii se společně s Vincentem Paronnaudem podílela i sama autorka. Film byl v kinech uveden v roce 2007 a dostalo se mu ocenění i ze stran odborné kritiky; *Persepolis* (2007) – IMDb. IMDb: *Ratings, Reviews, and Where to Watch the Best Movies & TV Shows* [online]. IMBD, 1990 [cit. 2022-03-21]. Dostupné z: <https://www.imdb.com/title/tt0808417/>.

³⁷ SATRAPI, Marjane. *Persepolis 1*. Paris: L'Association, 2000; SATRAPI, Marjane. *Persepolis 2*. Paris: L'Association, 2001; SATRAPI, Marjane. *Persepolis 3*. Paris: L'Association, 2002; SATRAPI, Marjane. *Persepolis 4*. Paris: L'Association, 2003. České vydání: SATRAPI, Marjane. *Persepolis*. Přel. R. Podaný. Praha: BB art, 2006; SATRAPI, Marjane. *Persepolis 2*. Přel. R. Podaný. Praha: BB art, 2007.

3. Autobiografie o utrpení³⁸

Jak název napovídá, i této kategorii literárních děl dominuje popis dramatických zážitků z Íránu či z exilu. Rozdílný je však záměr, kterým je snaha podat svědectví o těchto osobně prožitých událostech a o jejich dopadu na jednotlivce, potažmo na celou zemi. Záměrem autorů tedy není explicitně hanit svou původní vlast či vyzdvihovat přednosti Francie, ani snaha ukázat trochu jinou tvář íránské společnosti. Jejich primárním cílem je zkrátka líčit historické události, jak je sami prožívali, a vzdělávat tak nejen západoevropské čtenáře, ale rovněž i mladší generace Íránců. Z tohoto důvodu se ve většině případů jedná o různé autobiografické romány či memoáry, jejichž autory jsou mnohdy příslušníci politické opozice či například členové dynastie Pahlaví.³⁹ Lze tedy říci, že hlavní důraz zde (oproti předchozím kategoriím) není kladen na otázku kulturní rozdílnosti (či blízkosti), nýbrž na osobní příběhy na pozadí dějinných událostí.

Dílem, které jsme si pro přiblížení této kategorie vybrali, je opět autobiografický román nazvaný *La vallée des aigles: autobiographie d'une fuite* od spisovatelky Sorour Kasmaïové.

Sorour Kasmaïová (nar. 1962)⁴⁰

Sorour Kasmaïová byla, podobně jako Marjane Satrapiová, od útlého věku vzdělávána ve francouzštině. Znalost francouzského jazyka jí v roce 1983 pomohla se odhodlat k útěku do Francie. Po příchodu do Paříže zde začala studovat ruský jazyk a literaturu. Později se stala překladatelkou a tlumočnicí. Je autorkou několika románů (*Le cimetière de verre*, *Un jour avant la fin du monde*, *Ennemi de Dieu*).

La vallée des aigles: autobiographie d'une fuite⁴¹

I v tomto případě se jedná o autobiografický román, v němž autorka líčí své vlastní zážitky z velmi dramatického útěku z válkou zmítaného Íránu. Děj je vyprávěn v ich-formě, což

³⁸ NANQUETTE, Laetitia, ref. 26, s. 89–94.

³⁹ Poslední dynastie vládnoucí Íránu. Byla svržena během islámské revoluce. Memoáry členů dynastie například: ESFANDIARY BAKHTIARY, Soraya. *Le palais des solitudes*. Paris: Michel Lafon, 1991; PAHLAVI, Farah. *Mémoires*. Paris: XO Editions, 2003.

⁴⁰ NANQUETTE, Laetitia, ref. 26, s. 89–94.

⁴¹ KASMAÏ, Sorour. *La vallée des aigles: autobiographie d'une fuite*. Arles: Actes Sud, 2006.

podtrhuje jeho autentičnost a naléhavost. Zajímavé je však to, že autorka záměrně pozměnila jména postav (včetně postavy, která představuje ji samotnou). Jedná se o způsob, jak se od popisovaných (traumatických) událostí určitým způsobem psychicky distancovat, aby byla schopná o nich vyprávět. Ústřední část děje představuje líčení o útěku hlavní hrdinky a její mladší sestry z Íránu přes hory v oblasti Kurdistánu. Sestrám se nakonec podaří dostat se až do Francie. Po určité době se pak hlavní hrdinka přestěhuje na několik let do Moskvy, kde se věnuje studiu ruštiny. V neposlední řadě pak autorka líčí i svůj návrat do Íránu po celých dvaceti letech strávených v cizině.

První tři kategorie, jež jsme zde popsali, měly několik společných rysů. Ve všech dominovala díla s autobiografickými prvky. Ve většině případů se jednalo o autorky a cílem bylo podat určité svědectví o Íránu a dramatických událostech, jež se v zemi odehrály. V čem se však lišily, byl jejich záměr. První kategorie kladla důraz na kritiku a odsouzení islámského režimu a současně se snažila vyzdvihnout demokratickou společnost ve Francii. Druhá kategorie pak představuje protiváhu k té první. Autoři z tohoto okruhu se snaží ukázat Írán a jeho občany v jiném (pozitivnějším) světle. Třetí kategorie by se snad dala označit za ideologicky neutrální. Primárním cílem těchto děl je totiž podat osobní svědectví o historických událostech.

Zbylé tři kategorie jsou definovány obecněji, neboť zahrnují žánrově i tematicky mnohem širší paletu děl.

4. Francouzsky psané perské romány⁴²

Tato kategorie je živoucím příkladem vlivu západní kultury (tedy kultury hostitelské země) na podobu íránské literární tvorby. Jedná se de facto o hybridní žánr, v němž se snoubí prvky perské s těmi západními. Pro perskou literaturu byla totiž vždy tradičním druhem tvorby poezie. Prozaická díla stála dlouhou dobu spíše na okraji, ale vliv západních trendů jim umožnil se více prosadit.

Tato kategorie reprezentuje komplexní díla určená náročnějším čtenářům. Často také umožňují různé interpretace. Velmi dobře známým dílem (a to i v českém prostředí) z tohoto okruhu je román íránsko-americké autorky Giny B. Nahaiové *Andělé nad*

⁴² NANQUETTE, Laetitia, ref. 26, s. 141–157.

Teheránem (v orig. *Moonlight on the Avenue of Faith*), jež v sobě obsahuje prvky magického realismu.⁴³

Jakožto zástupce iránsko-francouzské literární tvorby jsme si však zvolili **Sorour Kasmaïovou**. Tuto spisovatelku jsme blíže představili již v předchozí kategorii, avšak její tvorba je natolik rozmanitá, že je možné ji zařadit i do této skupiny. Konkrétně lze do tohoto okruhu zařadit její román nazvaný *Le cimetière de verre*.

*Le cimetière de verre*⁴⁴

Tento román by bylo možné popsat jako jakousi mozaiku, protože svému čtenáři nabízí jednotlivé fragmenty informací a ponechává pouze na něm, aby si výsledný obraz sestavil. Dílo má hned několik dějových linek, neboť jeho příběh je vyprávěn sedmi hlavními postavami. Většinu z nich tvoří Iránci, ale nalezneme zde i několik Francouzů. Všechny spojuje jedna věc, a sice posedlost myšlenkou, že se pod Teheránem nachází podzemní město. Celý děj je protkán odkazy na různé perské mýty a legendy.

Zajímavé je, že autorka dílo původně začala psát v perštině. Následně se však rozhodla jej celý předělat a sepsat ve francouzštině. Slovy autorky se totiž francouzský jazyk, oproti perštině, méně vzpírá románovému žánru. Odkazy na perské mýty však autorka ponechala v původním jazyce. Důvodem by mohlo být, že tyto koncepty jsou svým způsobem nepřeložitelné a příliš provázané s vlastní kulturou.

5. Francouzsky psaná perská literatura exilu⁴⁵

Jak již název napovídá, tato kategorie zahrnuje skutečně širokou škálu literárních děl, jejichž společným znakem je to, že nějakým způsobem tematizují motiv exilu. Jejich prostřednictvím autoři často hovoří o pocitech cizosti či o touhách po návratu do vlasti. Z uvedeného vyplývá, že motivy, způsoby vyprávění, jakož i cíloví čtenáři jsou u této skupiny děl velmi rozmanití. Je třeba poznamenat, že mnohem více takovýchto děl vzniká v perštině (viz níže), neboť cílí přímo na ostatní krajany, kteří zažívají obdobné pocity. Francouzština však v tomto případě může být mostem pro komunikaci se západní

⁴³ NAHAI, Gina B. *Moonlight on the Avenue of Faith*. New York: Washington Square Press, 1999; NAHAI, Gina B. *Andělé nad Teheránem*. Přel. P. Fantys. Praha: Sloart, 2016.

⁴⁴ KASMAÏ, Sorour. *Le cimetière de verre*. Arles: Actes Sud, 2002.

⁴⁵ NANQUETTE, Laetitia, ref. 26, s. 118–125; NANQUETTE, Laetitia, ref. 6, s. 178–195.

společností a současně je vydání díla v tomto jazyce pragmatičtější volbou, neboť potenciální skupina čtenářů je samozřejmě mnohem početnější.

Jakožto zástupce této kategorie jsme zvolili autora jménem **Mehdi Dadsetan** a jeho román *La danse des ombres*.

Mehdi Dadsetan (nar. 1950)⁴⁶

Mehdi Dadsetan se narodil do velmi početné a chudé rodiny, a právě podmínky, v nichž vyrůstal, utvářely jeho politické smýšlení. Již jako mladík se hlásil k levicovým hnutím, které se bouřily proti šáhovu režimu. V roce 1971 byl za tyto aktivity zatčen iránskou tajnou policií a strávil jeden rok ve vězení. Po svém propuštění se rozhodl pokračovat ve studiích a v roce 1976 za tímto účelem odjel do Francie. Již v roce 1978, kdy v Íránu začíná revoluce, se rozhodl k revolučnímu hnutí připojit, avšak když byl po nastolení nového režimu svědkem několika vln zatýkání a poprav, rozhodl se, že Írán nadobro opustí, a tak roku 1981 odešel do Paříže, kde žije i dnes a kde působí jako fotograf. Kromě toho je však také autorem několika románů (např. *Les passagers des trois mondes*, *Asseman: les nocés du soleil*).

*La danse des ombres*⁴⁷

Jedná se o psychologický román, jehož hlavním hrdinou je Saïd, Íránec, jenž se po událostech islámské revoluce rozhodl uprchnout do Francie. Zatímco ve své vlasti býval váženým lékařem, nyní pracuje jako noční hlídač v jedné farmaceutické společnosti na předměstí Paříže. Hlavním tématem románu jsou stíny minulosti, které člověka provázejí celý život. V případě Saïda jsou těmito stíny vzpomínky na vlast, rodinu, přátele i tragické prožitky z revolučních let. Ty všechny se vynořují z jeho mysli a ožívají za temných nocí, kdy střeží laboratoř.

⁴⁶ NANQUETTE, Laetitia, ref. 6, s. 178–195.

⁴⁷ DADSETAN, Mehdi. *La danse des ombres*. Nice: Edition Rod, 2014.

6. Persky psaná perská literatura exilu⁴⁸

Tuto kategorii není třeba nikterak dalekosáhle popisovat, neboť její charakteristika je obdobná jako u páté kategorie (francouzsky psaná perská literatura exilu). Opět v sobě pojímá velmi pestrou škálu děl a autorů tematizujících zkušenost z exilu. Zásadním rozdílem však je jazyk, kterým je v tomto případě perština, tedy mateřština těchto spisovatelů. Jak již bylo zmíněno výše, tohoto typu děl vzniká mnohem více právě v perštině (než ve francouzštině), neboť se stávají prostředkem pro sdílení pocitů ze života mimo vlast s ostatními krajany. Současně by také bylo možné říct, že mateřský jazyk představuje poslední pojitko s domovem. To platilo zejména pro nejstarší generaci iránských emigrantů, protože neměli možnost se do své vlasti (ani na krátký čas) vrátit, neboť jim zde stále hrozila perzekuce ze strany vládnoucího režimu. Tato situace se změnila teprve v nedávných letech a mladší autoři tak již mají se svou vlastí mnohem intenzivnější kontakt. Díky tomu se několika z těchto autorů podařilo proslavit se i přímo v Íránu, a to i navzdory cenzuře, jež zde panuje. Jako příklad nám může posloužit spisovatelka **Golí Taraqqíová** a její sbírka povídek *Cháterehá-je parákande (Roztroušené vzpomínky)*.

Golí Taraqqíová (nar. 1939)⁴⁹

Golí Taraqqíová se narodila do velmi vlivné rodiny. Její otec, Lotfolláh Taraqqí, byl spisovatel a vydavatel týdeníku Tarraqqí, a kromě toho rovněž zastával funkci poslance. Taraqqíová absolvovala studium filozofie v USA, odkud se do vlasti navrátila v roce 1961. Zde pak pokračovala studiem sociologie. V 60. letech působila jako odbornice na mezinárodní vztahy a začala publikovat své první povídky. V 70. letech začala přednášet filozofii na Teheránské univerzitě. Její působení na univerzitní půdě však ukončila revoluce, neboť vysoké školy byly v té době uzavřeny. V roce 1979 se pak Golí Taraqqíová rozhodla společně se svými dětmi emigrovat do Francie, kde žije dodnes.

Je autorkou zejména povídek (např. sbírky povídek *Man ham Che Guevara hastam [Já jsem taky Che Guevara]*, *Džájí dígar [Jiné místo]*), ale rovněž několika románů (např.

⁴⁸ NANQUETTE, Laetitia, ref. 26, s. 118–125; NANQUETTE, Laetitia, ref. 6, s. 178–195.

⁴⁹ NANQUETTE, Laetitia, ref. 26, s. 118–125.

Cháb-e zemestání [Zimní spánek]).⁵⁰ Všechna svá díla sepsala v perštině, ale celá řada z nich byla posléze přeložena do dalších jazyků. Její tvorba vychází rovněž v Íránu, ačkoliv se mnohdy musí spisovatelka potýkat se zásahy cenzury.

Cháterehá-je parákande (Roztroušené vzpomínky)

Jedná se o sbírku povídek, v nichž autorka zpracovává své vzpomínky na dětství v Íránu a propojuje je s bolestnými pocity ze života v exilu, tedy se steskem po domově a s pocitem odloučenosti. Některé povídky tedy obsahují autobiografické prvky, ale jiné jsou spíše alegorie či zcela smyšlené příběhy.

Za zmínku stojí také to, že jednu z těchto povídek, *Domov v oblacích*, je možné si přečíst i v českém překladu, neboť v roce 2009 vyšla jako součást antologie současné perské literatury nazvané *Vítr nás odnese*.⁵¹

Tímto jsme představili šest základních kategorií, do nichž lze rozdělit literární produkci íránské diaspory ve Francii. Je však třeba zdůraznit, že toto rozdělení se vztahuje spíše na díla publikovaná před rokem 2009. Jak jsme již popsali v předchozí kapitole, v tomto roce do Francie přichází dosud poslední větší vlna íránských imigrantů, kteří se rozhodli svou vlast opustit po znovuzvolení prezidenta Mahmúda Ahmadínežáda. Z této vlny se postupně profiluje nová generace spisovatelů, která začíná zásadním způsobem proměňovat nejen tvář samotné literární scény (tvorba se stává žánrově mnohem pestřejší), ale také způsob publikování děl.

2.2.1. Literární produkce po roce 2009 – případ nakladatelství Naakojaa

Za jakýsi symbol příchodu nové éry na literární scéně íránské diaspory lze považovat zánik tradičního nakladatelství Khavaran a vznik nového jménem Naakojaa.

Khavaran vznikl v Paříži roku 1983 jako knihkupectví a nakladatelství specializující se na perskou literaturu.⁵² Současně se však také jednalo o významné místo setkávání íránských levicových

⁵⁰ Český přepis a překlad názvů jednotlivých děl uveden například zde: VOJTÍŠKOVÁ, Věra. Taraqqí, Golí – iLiteratura.cz. In: iLiteratura [online]. Praha: iLiteratura. [cit. 2022-03-21]. Dostupné z: <http://www.iliteratura.cz/Clanek/22829/taraqqi-goli>.

⁵¹ KŘÍHOVÁ, Zuzana, Adriana STRÍBRNÁ a Věra VOJTÍŠKOVÁ. *Vítr nás odnese: antologie současné perské literatury z Íránu a Afghánistánu*. Praha: Gutenberg, 2009.

⁵² NANQUETTE, Laetitia, ref. 6, s. 178–195.

intelektuálů. Okolo roku 2010 však začal mít Khavaran finanční potíže a roku 2015 musel kvůli těmto potížím nadobro ukončit svou činnost.⁵³

Jeho místo na trhu de facto převzalo nakladatelství Naakojaa založené v roce 2012.⁵⁴ Na rozdíl od svého předchůdce není politicky angažované, díky čemuž má jeho produkce potenciál zaujmout širší spektrum čtenářů. Mnohem důležitější je však to, že se zaměřuje zejména na vydávání e-knih. Díky tomu jsou náklady na publikování mnohem nižší a současně jsou vydávaná díla snáze dostupná i pro čtenáře v samotném Íránu (jakož i pro čtenáře na celém světě). Prostřednictvím tohoto nakladatelství tak mají Íránci možnost se dostat i k jinak cenzurou zakázaným dílům.⁵⁵

Naakojaa sice provozuje v Paříži i jedno kamenné knihkupectví, Librairie Utopiran, kde pořádá různé kulturní akce, ale soustřeďuje se zejména na online prostor.

2.2.2. Francouzská nakladatelství publikující díla íránsko-francouzských autorů

Jednou ze zajímavých otázek, kterou si můžeme položit v souvislosti s literárními díly íránsko-francouzských autorů, je to, která francouzská nakladatelství stojí za jejich vydáním. Při podrobném zkoumání této otázky však zjistíme, že jména nakladatelských domů jsou obdobně rozmanitá jako literární produkce celé diaspory. Ve většině případů se totiž jedná spíše o menší nakladatelství, jež vydala díla jednoho íránsko-francouzského autora.⁵⁶ Opakovaně se vyskytují názvy pouze sedmi nakladatelských domů, z nichž některé patří k těm vůbec největším v celé Francii. Konkrétně se jedná o následující nakladatelství (řazeno abecedně): Actes Sud, Albin Michel, Flammarion, Gallimard, Grasset, L'Aube a Seuil. Nejvíce íránsko-francouzských autorů ve svém portfoliu sdružují nakladatelství Actes Sud (5 autorů), Grasset (4 autoři) a Albin Michel (4 autoři). Pouze Actes Sud vytvořilo pro tyto autory speciální ediční řadu nazvanou *Horizons persans*, v níž doposud vyšlo devět titulů. V případě ostatních nakladatelství jsou díla řazena do skupiny *romans francophones* či *littérature française*, případně spadají do edičních řad charakterizovaných žánrem (např. detektivní romány od Naïri Nahapétianové zařadilo nakladatelství L'Aube do ediční řady *L'Aube noire*).

⁵³ NANQUETTE, Laetitia, ref. 6, s. 178–195.

⁵⁴ tamt.

⁵⁵ tamt.

⁵⁶ Informace byly vyhledány pomocí následujících zdrojů (prostřednictvím klíčových slov: „Iran“, „littérature iranienne“, „littérature d'exil iranienne“, „littérature persane“): BnF Catalogue général. *Bibliothèque nationale de France* [online]. Paris: BnF, 2022. [cit. 2022-03-21]. Dostupné z: <https://catalogue.bnf.fr/index.do>; Babelio. *Babelio* [online]. Paris: Babelio, 2020. [cit. 2022-05-06]. Dostupné z: <https://www.babelio.com/>.

Nakladatelství	Autoři
Actes Sud	Sorour Kasmaiová, Shahrokh Meskoob, Iradj Pezeckzad, Serge Rezvani, Golí Taraqqiová
Albin Michel	Fariba Hachtroudiová, Marjane Satrapiová, Daryush Shayegan, Nahal Tajadodová
Flammarion	Raphaël Djavani, Chahdortt Djavannová, Serge Rezvani
Gallimard	Chahdortt Djavannová, Chowra Makaremiová, Serge Rezvani
Grasset	Chahdortt Djavannová, Freidoune Sahebjam, Abnousse Shalmaniová, Sara Yaldová
L'Aube	Ali Erfan, Naïri Nahapétianová, Daryush Shayegan
Seuil	Fariba Hachtroudiová, Serge Rezvani

Tabulka č. 1: Přehled vybraných francouzských nakladatelství vydávajících díla iránsko-francouzských autorů

Tímto jsme si nastínili podobu literární scény iránské diaspory, její směry, vývoj a několik hlavních představitelů. Dále v práci se podíváme na recepci těchto děl v českém prostředí.

2.3. Recepce děl íránských a íránsko-francouzských autorů v České republice

V rámci této kapitoly se zaměříme na problematiku recepce literárních děl íránských a samostatně pak i íránsko-francouzských autorů v českém prostředí. Konkrétně se tedy budeme snažit nalézt odpověď na následující otázky. Jsou u nás knihy těchto autorů překládány běžně, či spíše výjimečně? Která díla již do českého prostředí pronikla? Je možné v rámci této skupiny vyzorovat nějaké trendy?

2.3.1. České překlady íránských autorů

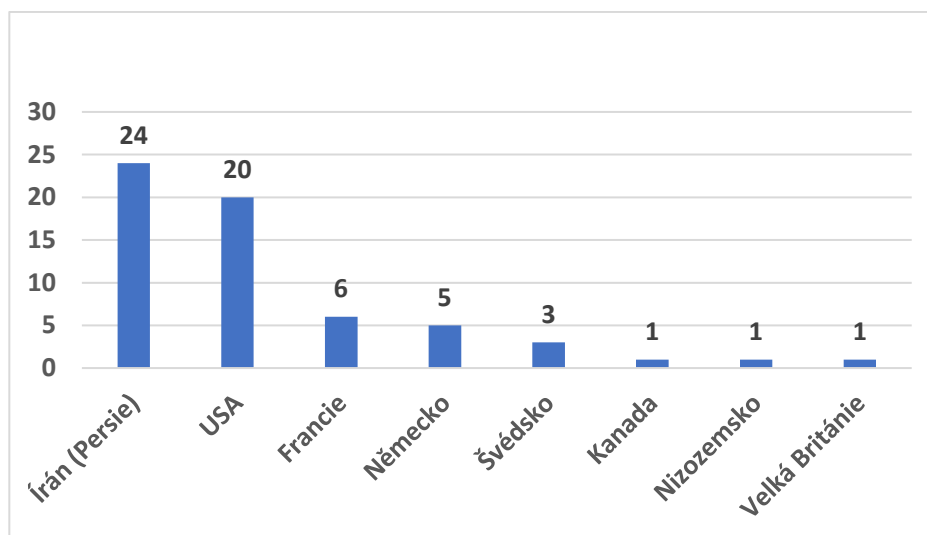
Následující text představuje výstupy z analýzy souboru českých překladů děl íránských autorů, jejichž soupis (řazený abecedně dle jména autora) je uveden v Příloze č. 1.

Soubor, jež se nám podařilo sestavit, čítá celkem 50 děl, jež vyšly v České republice v knižní podobě.⁵⁷ Několik dalších překladů děl, resp. jejich částí, bylo publikováno také v různých periodikách. Na ty se však blíže zaměříme později (viz kapitola *Časopisecká vydání překladů*).

Počet vydaných děl se v případě našeho souboru liší od počtu autorů. Těch se zde nachází 61. Tento rozdíl je dán jednak tím, že součástí souboru jsou dvě antologie obsahující díla různých autorů, ale rovněž tím, že v případě 3 spisovatelů bylo v České republice vydáno několik z jejich děl. Konkrétně se jedná o íránsko-americkou autorku Ginu B. Nahaiovou (vydány 2 z jejích románů) a dva íránsko-francouzské autory – Marjane Satrapiovou (autorka grafického románu *Persepolis*, v češtině vydáno celkem 6 děl) a Khorrama Rashediho (autor historických románů z prostředí starověké Persie, vydána 2 díla).

Zajímavé informace nám může nabídnout například detailnější rozbor toho, v jakých zemích byla u nás překládána díla publikována původně. Pro ilustraci nám poslouží následující graf představující počet autorů, jejichž tvorba se dočkala českého překladu, dle země, v níž svá díla původně publikovali.

⁵⁷ Díla byla vyhledána pomocí následujících zdrojů (prostřednictvím klíčových slov: „Írán“, „íránský román“, „íránský“, „Persie“, „perský“): Souborný katalog ČR – Portál CASLIN. *Souborný katalog ČR – portál CASLIN* [online]. Praha: Národní knihovna ČR, 2022. [cit. 2022-03-21]. Dostupné z: <https://www.caslin.cz/caslin/homepage-caslin>; Databáze českého uměleckého překladu po roce 1945. *Obec překladatelů* [online]. Praha: Obec překladatelů, 2016. [cit. 2022-03-21]. Dostupné z: <http://databaze.obecprekladatelu.cz/>.

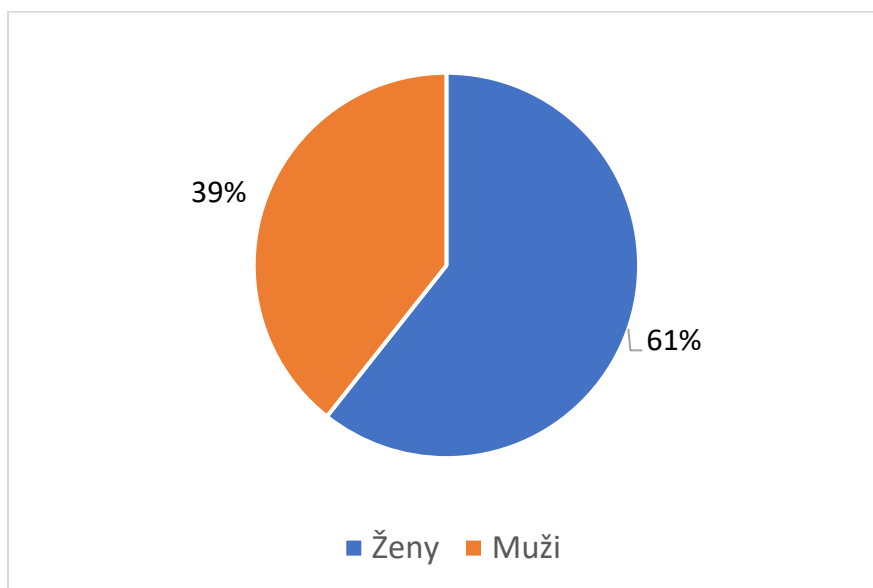

Graf č. 1: České překlady dle země, v níž autor publikuje

Jak z uvedeného grafu vyplývá, v České republice se nejčastěji překládají autoři žijící přímo na území Íránu a tvořící v perštině. Toto zjištění je samozřejmě nanejvýš logické. Pokud někdo chce představit českým čtenářům íránskou literaturu, pak samozřejmě sahá přímo po jejím hlavním zdroji, tedy Íránu.⁵⁸ Mnohem zajímavější a snad i překvapivější pro nás tedy budou až následující sloupce dat. Jak je patrné, druhé místo zaujímají Spojené státy americké. Mohli bychom snad argumentovat tím, že překlady z USA jsou tolik četné díky tomu, že se zde nachází vůbec největší íránská diaspora. Pravým důvodem však nejspíše bude to, že i celému českému knižnímu trhu dominuje právě tvorba z této části světa. Na třetí příčce se již nachází Francie a tamní diaspora, jež je předmětem zkoumání této diplomové práce. Na čtvrté pak nalezneme Německo. Opět by se dalo říci, že tyto dvě země nejsou příliš velkým překvapením, neboť na knižním trhu jsou překlady z nich také relativně časté. Poměrně nečekané jsou však následující státy, tedy Švédsko, Kanada (v tomto případě se jedná o knihu psanou v angličtině), Nizozemsko a Velká Británie. Snad by se dalo čekat, že právě z anglofonních zemí, jakými jsou Velká Británie či Kanada, se na našem trhu bude vyskytovat mnohem více děl. Rovněž je třeba zdůraznit, že v obou těchto zemích se nacházejí

⁵⁸ V grafu je spolu s Íránem uvedena rovněž Persie. Ta je zde uváděna ve spojení s autory z dob středověku, kteří jsou rovněž součástí námi studovaného souboru děl.

poměrně početné diaspory (Kanada: cca 166 000 jedinců, Velká Británie: cca 84 000 jedinců).⁵⁹ Obecně však lze říci, že škála zemí, z nichž díla pocházejí, není příliš široká. Zajímavé informace nám nabízí rovněž porovnání počtu mužů a žen v rámci tohoto souboru autorů.

Graf č. 2: Poměr počtu ženských a mužských autorů, jejichž díla vyšla v českém překladu

Z grafu vyplývá, že na českém trhu mají převahu díla autorek. Konkrétně byla do češtiny převedena díla celkem 37 žen a 24 mužů. Takto se zdá, že onen rozdíl není nikterak zásadní, ale jistě není bez zajímavosti zmínit, že z uvedených 24 autorů se v 8 případech jedná o perské básníky z dob 11. až 15. století. Oproti tomu jsou všechny ženy bez výjimky autorkami současnými. I to je samozřejmě logické, neboť ženy se v rámci perské (resp. íránské) literatury začaly prosazovat mnohem později. Zajímavé však je, že příliš mnoho současných mužských autorů se u nás překladu nedočkal.⁶⁰ Pokud se blíže zaměříme na časovou posloupnost vydávaných překladů, zjistíme například to, že od 50. do 90. let byla vydávána zejména klasická díla perské literatury, tedy díla básníků, a rovněž současná perská próza (od autorů jako Sádek Hedájat, Ebráhím Golestán či Sádek Čúbak). Zásadní změny přicházejí až po událostech sametové revoluce, kdy se český knižní trh více komercializuje

⁵⁹ Immigrant and Emigrant Populations by Country of Origin and Destination. *Migration Policy Institute* [online]. Washington: Migration Policy Institute, 2020. [cit. 2022-03-21]. Dostupné z: <https://www.migrationpolicy.org/programs/data-hub/charts/immigrant-and-emigrant-populations-country-origin-and-destination?width=1000&height=850&iframe=true>.

⁶⁰ Zajímavé by jistě bylo také porovnat údaje z českého knižního trhu s těmi z francouzského. Díky tomu by bylo možné zjistit, zda mají i ve Francii převahu spíše autorky. Tyto údaje však bohužel nejsou dostupné.

a začínají na něm dominovat díla překládaná z angličtiny. Celková proměna knižního trhu přinesla mimo jiné také větší poptávku českých čtenářů po (auto)biografických dílech tematizujících nerovné postavení žen v íránské společnosti a osobních svědectvích o dramatických událostech islámské revoluce. Většinou jsou tyto knihy psány íránsko-americkými autorkami, neboť právě ve Spojených státech amerických si tento druh tvorby získal značnou popularitu. Tento typ děl je do češtiny překládán i nadále (například poslední vydaná kniha íránského autora v ČR je román *Ária* vyprávějící příběh mladé dívky odehrávající se na pozadí islámské revoluce; kniha vyšla v roce 2021), ale současně do této produkce pronikají i žánrově odlišné knihy (například detektivní, psychologické či ženské romány, ale rovněž díla s prvky magického realismu atd.).

2.3.2. Časopisecká vydání překladů

Jak již bylo zmíněno výše, kromě knižně vydaných českých překladů děl íránských autorů se s jejich tvorbou můžeme setkat také v určitých periodikách.⁶¹ Možná by však bylo přesnější říci, že jsme se s nimi takto mohli setkat v minulosti, neboť tyto překlady vycházely mezi lety 1945 až 1995.

Pro lepší přehlednost jsou data uvedena v podobě tabulky (ta je rovněž součástí Přílohy č. 2), přičemž jsou řazena abecedně dle příjmení autora.

Nový Orient				
Autor	Překladový název	Překladatel	Poznámka	Číslo vydání / rok
ABÚ SAÍD	Čtyřverší	Věra Kubičková-Stivínová	Poezie (básník z 10. století)	10/1945–46
ALAVÍ, Bozorg	Pět minut po dvanácté	Jiří Bečka	Povídka	9/1964
ATTÁR	Vyznání Madžnúnovo	Věra Kubičková-Stivínová	Poezie (básník z 12. století)	9/1955
ČÚBAK, Sádek	Klec	Věra Kubičková-Stivínová	Povídka	10/1964
GHAZZÁLÍ	Napomenutí králům	Věra Kubičková-Stivínová	Výbor z knihy rad pro vladaře (autor z 11. století)	2/1969
HEDÁJAT, Sádek	Dášákol	Jiří Bečka	Povídka	1/1961

⁶¹ Údaje vyhledány pomocí následujících zdrojů: Databáze českého uměleckého překladu po roce 1945. *Obec překladatelů* [online]. Praha: Obec překladatelů, 2016. [cit. 2022-03-21]. Dostupné z: <http://databaze.obecprekladatelu.cz/>; Nový Orient. *Orientální ústav AV ČR*. [online]. Praha: Středisko společných činností AV ČR, v. v. i. [cit. 2022-03-21]. Dostupné z: <https://orient.cas.cz/cs/edicni-cinnost/novy-orient/>.

	Prostředník	Věra Kubičková-Stivínová	Povídka	7/1962
KÁRJÁR, M. Rahímí	Nápisy na kůži	Jiří Bečka	Povídka	6/1970
RÚZBEHÁN	Čtyřverší	Věra Kubičková-Stivínová	Poezie (básník z 12. století)	10/1945–46
ZÁKÁNÍ, Obejd	Rozmarná vyprávění	Jiří Bečka	Veršované anekdotické příběhy (autor ze 14. století)	10/1995
ŽÁLE, Soltání Esfahání	Před třiceti lety	Jiří Bečka	Poezie	3/1991
Světová literatura				
ALAVÍ, Bozorg	Padesát tři	Věra Kubičková-Stivínová	Povídka	1/1962
DŽAMÁLZÁDE, Muhammad Alí	Jak jsem se stal politikem	Věra Kubičková-Stivínová	Povídka	1/1962
HEDÁJAT, Sádek	Slepá sova	Věra Kubičková-Stivínová	Novela	5/1962
	Zaběhlý pes	Věra Kubičková-Stivínová	Povídka	1/1962
ZÁKÁNÍ, Obejd	Myš a kočka	Jiří Bečka	Veršovaný anekdotický příběh (autor ze 14. století)	1974
ŽÁLE, Soltání Esfahání	Čeho se bojím. Kácející se modly.	Jiří Bečka	Poezie	1981
Ostatní periodika				
ŽÁLE, Soltání Esfahání	Kdybych byla malířkou	Jiří Bečka	Poezie	Lidová demokracie (výtisk ze dne 12. 11. 1976)
	Za sto let	Jiří Bečka	Poezie	Rudé právo (výtisk: 301/1976)

V rámci periodik byly takto publikovány překlady celkem 19 děl od 11 různých autorů. Jedná se samozřejmě o kratší literární formy, tedy o poezii a prozaické žánry jako povídka či novela. Dále je třeba zdůraznit, že všechna díla pocházejí od autorů tvořících přímo na území Íránu a že se v tomto souboru nachází pouze jedna žena, a to Soltání Esfahání Žále, jež je v rámci uvedené skupiny autorů jedinou představitelkou moderní poezie. Ve všech ostatních případech se jedná o perské básníky z dob 10.–14. století.

Již letným pohledem na tabulku lze rovněž vypožorovat, že se zde stále opakují pouze dvě jména překladatelů. Jedná se o významného orientalistu Jiřího Bečku a přední íránistku Věru Kubičkovou-Stivínovou. Právě tyto dvě osobnosti v dobách totality umožnily českým čtenářům se seznámit s opravdovými klenoty starší i současné íránské (resp. perské) literatury. Vhodný prostor

pro jejich publikování našli oba překladatelé ve dvou velmi významných periodikách své doby, a to v *Novém Orientu* a ve *Světové literatuře*.

Nový Orient je odborný recenzovaný časopis vydávaný Orientálním ústavem Akademie věd České republiky již od roku 1945, kdy v souvislosti s probíhající dekolonizací vzrostl zájem o nově vznikající státy a jejich kulturu.⁶² Jak Jiří Bečka, tak i Věra Kubíčková-Stivínová zde byli relativně častými přispěvateli.

Světová literatura byl naopak časopis literární, který začalo v roce 1956 vydávat SNKLHU (Státní nakladatelství krásné literatury, hudby a umění).⁶³ Toto periodikum bylo ve své době v podstatě fenoménem. Jeho prostřednictvím totiž bylo možné domácím čtenářstvu nabídnout ukázky z velmi pestré palety děl světové literatury. Prostoru se zde tak dostávalo i literatuře z dalekých končin světa, a to včetně té iránské.

Kromě těchto dvou periodik jsou zde uvedeny ještě dva překlady (spíše krátké ukázky z poezie) publikované v denících *Lidová demokracie* a *Rudé právo*. Jak je však patrné, jedná se skutečně o výjimky z pravidla.

2.3.3. České překlady iránsko-francouzských autorů

Nyní se zaměříme přímo na recepci děl iránsko-francouzských autorů. Jejich soupis je uveden v Příloze č. 3.

Tato skupina není příliš početná. V českém překladu bylo vydáno pouze 12 děl od 6 různých autorů, respektive autorek, neboť se zde nachází pouze jeden muž, kterým je Khorram Rashedi – autor historických románů z prostředí starověké Persie. Nejvíce děl vyšlo v češtině autorce Marjane Satrapiové (a to i v rámci skupiny iránských autorů z celého světa). Ta vešla do povědomí čtenářů, francouzských i českých, zejména díky svému grafickému románu *Persepolis* (viz kapitola *Literární produkce iránské diaspory ve Francii*, kde je obsah tohoto díla pojednán detailněji). Jak je z časové souslednosti vydávání jejích překladů patrné, právě popularita *Persepolis* otevřela cestu na český trh i dalším z jejích děl, a to včetně dvou pohádkových knih pro dětské čtenáře.

⁶² Nový Orient. *Orientální ústav AV ČR*. [online]. Praha: Středisko společných činností AV ČR, v. v. i. [cit. 2022-03-21]. Dostupné z: <https://orient.cas.cz/cs/edicni-cinnost/novy-orient/>.

⁶³ SNKLHU bylo roku 1966 přejmenováno na Odeon. Více informací o tomto nakladatelství například zde: PŘIBÁŇ, Michal, Veronika KOŠNAROVÁ, Alena PŘIBÁŇOVÁ. Odeon. In: *Slovník české literatury po roce 1945* [online]. Praha: ÚČL AV ČR. [cit. 2022-03-21]. Dostupné z: <http://www.slovníkceskeliteratury.cz/showContent.jsp?docId=1362>.

Mezi autory bychom dále našli dvě příslušnice íránské císařské rodiny (Soraju Esfandiáry Bachtijáry a Farah Pahlaví) a jejich memoáry. Další spisovatelkou z této skupiny je Abnousse Shalmaniová, jejíž autobiografický román *Chomejní, Sade a já* si našel cestu i k našim čtenářům. Jedná se o dílo prochnuté myšlenkami feminismu. Autorka se totiž už jako mladá dívka žijící v Teheránu bouřila proti diskriminaci žen a také proti povinnosti zahalovat se. Její vyprávění je odlehčeno laskavým humorem a současně je plné odkazů na francouzské literáty, jejichž myšlenky sloužily Shalmaniové jako inspirace nejen při psaní, ale rovněž i v životě.

Poslední autorkou v našem souboru je Naïri Nahapétianová, jež se svou tvorbou poměrně vymyká. Jak jsme již viděli, většina děl íránských spisovatelek bývá autobiografické povahy, ale v tomto případě se setkáváme s detektivním žánrem v podobě románu *Poslední píseň z Isfahánu*. Hlavní pozornost je v něm samozřejmě věnována kriminální zápletce, ale čtenář má rovněž možnost se velmi nenásilnou formou dozvědět také něco o historickém a politickém kontextu islámské revoluce.

V této kapitole jsme si přiblížili problematiku recepce děl íránských autorů v České republice. Podařilo se nám zjistit, že vydávání překladů těchto děl u nás má poměrně dlouhou tradici. Za velmi zajímavé období lze považovat zejména 60.–80. léta, kdy se J. Bečka a V. Kubíčková-Stivínová snažili předložit domácím čtenářům alespoň ukázky z kvalitní současné íránské literární produkce. I v současné době jsou díla původem íránských spisovatelů překládána do češtiny, ale z jejich přehledu je patrné, že výběr je silně podmíněn zákonitostmi trhu. Na pulty českých knihkupectví se tak dostávají zejména (auto)biografické romány pojednávající o dramatických zážitcích a zcela stranou zůstávají komplexní či experimentální díla zaměřená na náročnější čtenáře.

V případě děl íránsko-francouzských autorů jsme zjistili, že jasnou převahu má v překladové produkci autorka grafických románů Marjane Satrapiová. Celkově je však produkce této diaspory u nás opomíjena, třebaže, jak jsme viděli v předcházející kapitole, má rozhodně mnoho co nabídnout.

3. Překlad první části románu

Marx a panenka
Maryam Madjidiová

PRVNÍ NAROZENÍ

„Vlast je jen tábořiště uprostřed pouště.“
tibetské přísloví

„Vždyť život není hra,
musíš ho vážně brát
a vážně natolik,
že třeba u popravčí zdi, s rukama v okovech,
či za svým stolkem v laboratoři a v bílém plášti,
se skly na očích,
ty zemřeš, aby žili lidé,
které jsi nikdy neviděl.
A zemřeš s vědomím, že nic tak krásné a tak skutečné
jak život na světě není.“
Nazim Hikmet⁶⁴

⁶⁴ Přeložili Adolf Kroupa a Olga Svobodová, viz výbor HIKMET, Nazim. *Zpěv za mřížemi*. Přel. A. Kroupa a O. Svobodová. Praha: Mladá fronta, 1951.

Kámen

Muž sedí sám v cele.

V jedné ruce drží kámen a v druhé jehlu.

Hrotem jehly ryje do kamene.

Vyrývá do něj jméno.

To jméno do něj vrývá, tesá každý den. Pomáhá mu to udržet si ve vězení zdravý rozum.

To jméno zní Maryam. Právě se narodila a aby jí vynahradil to, že u ní není, vyrábí pro ni dárek, který jí snad jednou bude moci předat.

Ten kámen našel na vězeňském dvoře a jehlu se mu podařilo potají ukrást.

Je to způsob, jak vyjádřit, že na ni myslí, na to miminko, které je na světě jen pár dnů a má celý život před sebou.

Bylo jednou jedno matčino lůno

V lůně ženy roste holčička.

„Nepůjdeš demonstrovat, jsi žena a je to nebezpečné.“

Její starší bratr jí právě vrazil pořádnou facku. Mlčí, ale zabodne do něj temný pohled neústupné ženy a odchází do ulic hrdě pozvednout svou pěst a smísit svůj hlas s výkřiky rozzuřeného davu. Bude jí uštědřeno ještě mnoho facek i urážek, ale nic z toho ji v jejích dvaceti letech nemůže zastavit, ani bratrovy fracky, ani těhotenství, dokonce ani strach z toho, že by ji mohli zabít.

1980 - Teheránská univerzita

Vzdálený oblak kouře, výstřely, křik.

Mám strach, cítím nebezpečí, a tak se snažím schoulit se až na samé dno břicha, to ale stejně kráčí vstříc smrti, hnané nějakou nepřemožitelnou silou.

Mladá matka utíká chodbami univerzity. Málem upadne: uklouzla po kaluži krve, táhne se až k učebně, odkud se ozývají hrůzyplné výkřiky.

Přijde blíž a nahlédne dovnitř. Pootevřenými dveřmi vidí dívku ležící na stole a muže, který se ji chystá znásilnit. Kousek od ní leží na zemi mladík, kdosi mu holí rozbíjí lebku. Zakryje si ústa rukou, aby zadržela vyděšený výkřik.

Je hrůzou bez sebe a třesou se jí nohy.

Všude poletují papíry, sešity, registrační formuláře, dokumenty. Vytrhávají stránky z knih; převracejí celé police; čísi ruce se přehrabují v zásuvkách; ústa křičí. Šlapou po šátcích žen; ruce jim rvou vlasy. Ženy jsou vláčeny po zemi, brání se, jak jen mohou, a muži, kteří je táhnou, jim nadávají do kurev. Ti muži mají krví podlité oči a ohánějí se holemi pobitými hřebíky. Vykřikují „Alláhu Akbar“.

Je slyšet, jak praskla lebka.

Stále utíká, ale nedaří se jí najít východ. Vidí mladé lidi padat k zemi; slyší řev, začne jí z toho krváčet z uší; chtěla by se vytrazit – být malá jako mravenec – a schoulit se i se svým dítětem někde v koutě.

Její dítě. Najednou si uvědomí, že je těhotná.

Má matka v sobě nosí můj život, ale Smrt teď tančí kolem ní a šklebí se, záda má shrbená; svýma dlouhýma kostnatýma rukama jí chce to dítě vyrvat; bezzubá čelist se přibližuje k mladé ženě, chystá se ji celou pozřít.

Všimli si jí dva muži, v rukou mají hole s hřebíky, přibližují se k ní. Jedno okno je otevřené.

V sedmém měsíci těhotenství musí skočit z druhého patra, zaváhá, ohlédne se a její pohled se upře na hole; skoro jako by už cítila, jak se jí hřebíky zarývají do těla.

Skáče.

Ona skáče a já padám.

Zůstáváš viset ve vzduchu, zatímco já padám.

Já padám a z tvého lůna se stává propast, choulím se v něm, dokud nezmizím.

Padám a ty mě zanecháváš v lůně visícím v prázdnotě.

Vypuzuješ mě ze svého těla. Jsem poprvé opuštěna. Poprvé mě láska zranila.

Anděli bez křídel, můj nezodpovědný blázne, má něžná vražedkyně; v ten okamžik jsi ve mně vyhloubila díru, z níž budou pramenit všechny mé budoucí životní úzkosti.

Dopadáš a já na malou chvíli umírám v tvém lůně, jež se mi stalo hrobem.

Matka leží na zemi, nemůže se hýbat, nohou jí vystřeluje ostrá bolest. S hlavou zvrácenou k nebi se vytřeštěnýma očima zahledí na bílá oblaka. V jednom mraku rozeznává hlavu koně. Pohled se rozmlží, hlava těžkne; ještě než upadne do hlubokého spánku, položí si ruce na břicho.

Dítě se pohne.

Byl jednou jeden babiččin hlas

Zpočátku je pro mě hlasem, pouhým hlasem.

Její hlas ke mně proniká přes stěnu z kůže, svalstva, krve a placenty, která mě chrání před barbarstvím okolního světa.

Její hlas je jemný, pevný a pronikavý; krajka chvějící se ve vánku, v jejímž předivu však někdo zapomněl jehlu a ta je teď připravena kdykoliv píchnout, v obraně nebo ve snaze zjednat si pořádek.

„Ty jsi snad přišla o rozum! Připravíš o život sebe i mou první vnučku.“

„Musela jsem to udělat. Nemohla jsem dopustit, aby se kamarádi nechali takhle pozabíjet.“

„A někoho jsi snad zachránila, ty, s tím svým sedmiměsíčním těhotenským břichem?“

„Ne, nezachránila jsem nikoho, ale viděla jsem to.“

„A cos viděla?“

„Madar⁶⁵, kdybys jen věděla... Na tohle se nikdy nesmí zapomenout.“

„Nech už těch nesmyslů, rozumíš? Až do porodu zůstaneš tady. A pak si jdi třeba k čertu.“

„Jednou o tom všem, co jsem tam viděla, podám svědectví.“

„Ty ‚podáš svědectví‘, a co to má jako znamenat, že ‚podáš svědectví‘?“

⁶⁵ Mami

„To dítě o tom také jednou podá svědectví, to vím jistě.“

„Ty teď hlavně koukej tomu dítěti dopřát tři měsíce klidu. Vidiš ten klíč? Ten je od pokoje, zamknu tě tady a nepustím tě, dokud neporodíš.“

A tak ses stala vězenkyní v domě mé babičky.

Ležíš na pohodlném gauči v obývacím pokoji. Je tu dobře. Matka krmí svou dceru a ta krmí své dítě. Babiččiny ruce mají napilno. Chystá jídlo: z kuchyně se line příjemná nasládlá vůně rýže se šafránovým máslem.

Už teď svou babičku zbožňuji, je to má velká ochránkyně. I z hloubi tohoto neklidného břicha rozeznám okamžitě barvu jejího hlasu. Babičko Massumeh, přála bych si, abys nás tady v domě držela jako rukojmí navždy, abys nás už nikdy nenechala odejít. Dávej nám i nadále lahodné pokrmy, čaj, teplo, sladkosti. Pečuj o můj první domov. Ukryj nás ve své náruči, umlč křik světa, pořád na nás mluv. Je slyšet syčení samovaru na ohni. Na zdech se kýve vinná réva, kolem rychle proběhne kočka, matka si hladí břicho. Konečně se jako rozumná těhotná žena rozhodne odpočívat. Daleko od demonstrací, letáků, hřebíků zarážených do lebky mládí. Zavírá oči, aby zapomněla; jenže pod víčky se jí znovu a znovu vynořují děsivé obrazy a trýzní ji. Armádo přízraků bez úst, chcete podat své svědectví, ale ještě nenadešel váš čas, smilujte se a nechte nás na pokoji, jděte pryč. Kopu, abych vás zahнала. Matka sebou trhne. To bude dobré, přivedla jsem tě zpět ke břehu živých, stejně jako hlas mé babičky. My dvě tě před nimi ochráníme.

Byly jednou jedny matčiny oči

Celé hodiny se dívá do matčiny očí. Vycházejí z nich němé melodie, holčička se snaží je zapsat do školních sešitů.

Dát tvým očím hlas.

Matka mluví málo. Kolem hlavy jí poletují sny, jako ptáci nad věžemi mlčení. Ta malá dívenka už slyšela příběhy o tom, že její předci nechávali těla svých zemřelých na vrcholcích těchto velkých věží, věží mlčení, aby je sežrali supové. Mrtvoly totiž nesměly poskvřnit zem ani oheň, jenž je posvátný.

Nad matčinou hlavou vidí její sny, snaží se některého z těch ptáků polapit, vyzkoušela spoustu různých lstí, ale marně. Tak je začne kreslit na volné listy papíru, jež pokrývají podlahu jejího pokoje.

Ty obrázky, střípky z mozaiky mé lásky k tobě, mých nesmělých pokusů přiblížit se a ucítit, třeba jen z dálky, vůni tvých snů.

Nejsi tu, už dlouho vím, že jsi nepřítomná. Nepřítomná v životě, mateřství, touze. Pomalu jsi proplouvala životem, s odevzdaným úsměvem.

Když dnes píšu, je to možná proto, že tys dříve také psala. Krađu tvé obrazy z básní, které jsi složila a které jsi mi předčítala. Pocítila jsem úzkost pokaždé, když jsi otevřela svůj černý sešit plný listů, písmen, útržků papíru, na něž jsi čmárala verše a básně, někdy nedokončené. Vždycky jsem z toho měla trochu strach. Strach o tvou duši, strach ze vzpomínek, které by mohly znovu obživnout, strach z toho hlasu, co tak dlouho setrval v mlčení a najednou začal mluvit. Přála jsem si, aby to co nejrychleji skončilo, a když jsi ten černý sešit zase zavřela, ulevilo se mi. Tu a tam jsem stačila zachytit v letu nějaký obraz a to mi stačilo. Byla jsem malá zlodějka klenotů tvé duše. Raději jsem si domýšlela, kým jsi, představovala si tě.

Píšu tě.

Nepíšu tobě, ani o tobě, kdepak, měla bych spíše říci, že píšu tebe.

Přemalovávám tvou tvář svými sny, smíchávám je se sebeklamem, s čímkoli, co mě utěší, nořím ruce do nádob s barvou a snažím se tak nalézt tvé oči.

Namáčím tě do tekutiny z představ a úzkostí, a pak se cítím čistá, lepší, jiná. Chtěla bych tě stáhnout do věčnosti, abys nikdy nezemřela.

Pokládám tě na svůj pracovní stůl. Pitvám tě. Rozevírám tvé paže, tvé nohy, nadzvedám tvá ňadra, probírám se tvým břichem ve snaze najít tajemství svého zrození.

Dar

Matčiny oči sledují, jak v dálce poletuje peříčko. Ví, že musí obě odejít. Nakoupila už na to oblečení a boty. Holčička musí rozdat své hračky dětem ze sousedství. Ani trochu se jí do toho nechce. Jenže rodiče ji učili, že vlastnictví je něco špatného. Vyčetli to z Makarenka. Ona ale ani neví, co to slovo „vlastnictví“ znamená.

„Proč mám rozdávat své hračky?“

„Protože tam, kam se chystáme, je s sebou vzít nemůžeme.“

„Ale já nechci.“

„Poslouchej mě, darovat něco druhým je hezké, víš?“

„Jenže vy mě k tomu nutíte, to je něco jiného. Já nechci.“

Matka si povzdechne.

„Ach jo, co jsme komu udělali, že máme takové dítě! Vůbec nechápe, co znamená komunismus.“

Další slovo, kterému ta pětiletá holčička nerozumí.

Utíká do svého pokoje a ve stanu, který si sama vytvořila z prostěradla a dvou židlí, kolem sebe vyskládá všechny své hračky a začne k nim promlouvat:

„Poslouchejte, chtějí nás rozdělit, ale já je nenechám, takže zůstaneme tady, nebudeme se hýbat a já vám budu vyprávět spoustu příběhů, dokud všichni neusnou, a potom vykopu v zahradě pod stromem díru a schovám vás tam. Vrátím se pro vás, co nejdříve to půjde, a pak si spolu zase budeme hrát. Ostatním dětem od nás ze čtvrti nevěřím. Jsou to barbari, zničili by vás. Jen já vím, jak se o vás postarat, a neopustím vás.“

A tak holčička otevře první knihu a začne předčítat tomu zástupu hraček, které ji v obavách o svůj osud mlčky pozorují.

Byl jednou jeden

Král, který se jmenoval „Knot“. Vládl zemi, kde byla věčně zima a tma. Ten král nechal sebrat ze všech domů posvátný oheň, aby ani v jediném nezůstal. Vždy po západu slunce tak město pomalu zahalil temný a hustý závoj. Lidé si nemohli uvařit jídlo, v zimě se zahřát, zpracovávat kovy, najít v noci správnou cestu, dívat se za světla svíček do tváře svých milovaných, hrát stínové divadlo, ani si dlouho do noci číst. S posledním paprskem denního světla, který na město dopadl, se život zastavil. Okna domů se rázem proměnila ve velké a temné slepé oči.

Všechna okna potemněla, až na jedno: v králově paláci. Ten poručil, aby bylo zhasnuto vše, co se třeba i jen vzdáleně podobá ohni, a poslední plamínek, který ještě plápolal, uvěznil v pramínku vlasů nad svým čelem, a proto se mu začalo říkat „Knot“.

Kdykoli potřeboval světlo či teplo, stačilo mu přiložit k čelu nějakou třísku a zapálit ji.

Jednoho dne se však chlapec jménem Šoja, což znamená „statečný“, rozhodl, že se ke králi připlíží a trochu toho kouzelného ohně, co nosí na hlavě, mu ukradne. Ten oheň skutečně kouzelný byl, protože nikdy nevyhasl.

Šoja trpělivě vyčkával, až bude Měsíc v úplňku, aby mu svítil na cestu. Teprve pak se vydal ke královu paláci a počínal si přitom velmi opatrně, aby jej nezpozorovaly strážce.

Palác byl překrásný, osvětlovaly ho tisíce ohňů, Šoja ještě nikdy neviděl tolik svící, pochodní a svícňů, světlo ho natolik oslnilo, že měl pocit, že vidí plamínky všude kolem sebe. Na kůži cítil příjemné teplo, omamovalo jeho mysl, jako by plul v moři světla. Znenadání však Šoja trhl hlavou, aby se probudil z toho poblouznění: musí přece dokončit svůj úkol. Vzpamatoval se, nastražil oči i uši a měl pocit, že seshora zaslechl tiché chrápání. Tiše stoupal po schodech a zvuk byl čím dál hlasitější. Došel až ke dveřím pokoje. Opatrně vzal za kliku a vstoupil. Král ležel v posteli a tvrdě spal.

Šoja vytáhl z kapsy třísku a přiblížil se ke královu kouzelnému pramínku vlasů. Tříska se ihned rozhořela a chlapec s ní začal uhánět zpátky do vesnice.

Z celého království se ozývaly radostné výkřiky: během pár hodin měli ve všech domech zase oheň.

Lidé jej udržovali ve velkých ohništích, do kterých museli pravidelně přikládat dřevo. Po celou noc a den neúnavně vyráběli ve sklepích svých domů zbraně, kopí a meče. Chtěli svrhnout krále, který je tak dlouho nutil žít v temnotě.

Následujícího večera se po zuby ozbrojení lidé vydali k paláci. Král byl zděšen, když uviděl, jak temnou oblohou šlehají plameny pochodní a vykreslují ostří mečů a kopí. V tu chvíli pochopil, že jeho vládnutí je konec. Popadl koně a začal prchat.

Lidé pak uspořádali velkou oslavu: zapálili obrovský oheň a protančili okolo něj celou noc.

Holčička knihu zavře, postaví se a vezme do ruky jinou, pokračuje ve čtení dál a dál, aby oddálila čas loučení.

Musela jsem se vzdát i svého oblečení, knih a nábytku. To nucené obdarovávání se však nikdy neobešlo bez křiku a pláče. Před dětmi, které k nám přicházely a čekaly, až dostanou panenku nebo knížku, jsem ale vždy mlčela. Beze slova jsem jim předávala hračku a tvářila se přitom vážně a důležitě.

Vzpomínám si na všechny ty hračky v rukou chudých dětí ze sousedství, na úžas v jejich očích, na jejich nesmělý úsměv. Jakmile se ale za nimi zavřely dveře, utíkala jsem do svého pokoje, kde se mě při pohledu na tu pomalu se vyprazdňující místnost zmocnila velká úzkost.

Pak jsem se znovu rozplakala a někdy i křičela, nakonec jsem vždy upadla do nevyhnutelného stavu sklíčenosti, stala jsem se lhostejnou a mé oči se upíraly do prázdna. Cítila jsem se na světě tak sama. Byla jsem přesvědčená, že žiji se dvěma zrůdami, které mi chtějí všechno sebrat.

Má babička si rvala vlasy, když zjistila, že hračky, jež tak pečlivě a láskyplně vybírala, skončily u dětí ze sousedství. Snažila se tomu zabránit, ale mé rodiče nedokázalo nic zastavit. Měli pocit, že mi tím udělili zásadní životní lekci o tom, jak nelpět na majetku a popřít touhu něco vlastnit.

Já se vždy běžela schoulit do té měkké a hřejivé náruče; byla to má jediná útěcha. Babička mi neustále opakovala, že mi koupí jiné, že nemusím plakat a že se bude modlit, aby mi ti komunističtí barbari neublížovali, a její štíhlé prsty s pečlivě pěstěnými nehty, které voněly po pomerančových květech a růžích, mi utíraly ohromné slzy naplněné zoufalstvím celého světa.

Nučabe

Mám narozeniny. Je mi pět let. Na stole je velký dort se spoustou krému.

Někdo tu však chybí: můj strýc, bratr mé matky. Jmenuje se Sáman. Vždy mi k narozeninám dává květinu, jednu květinu jménem „Golé Maryam“. Je to takový náš zvyk: ke každým narozeninám jedna Golé Maryam. Zbožňuji její vůni.

Ale dnes tady strýc není. Ani nepřijde. Ke svým pátým narozeninám žádnou Golé Maryam nedostanu.

Zvoní telefon. Matka jej zvedne. Poslouchá a nic neříká. Zavěsí.

Byl zatčen. Je ve vězení Evín. Měl u sebe letáky. Když u něj pak policie dělala domovní prohlídku, našli ještě zbraň. Nedávno mu bylo devatenáct.

Ženy v černém stojí ve frontě, aby mohly ve vězení navštívit své blízké. Černé siluety, zamklé, s košíky v rukou. Čekají, až na ně přijde řada.

Stojím tu se svou babičkou a o chvíli později už sedím naproti svému strýci. Odděluje nás od sebe skleněná tabule. Mluvím s ním po telefonu. Snaží se usmívat. Vím, kolik úsilí ho to stojí. Říkám mu, že ti vousatí muži smrdí a jsou oškliví. Rozesměje se, ale hned si dá prst před ústa na znamení, abych mlčela. Takhle tady nemluv. Babička mě také pokárá. Nudím se. Chtěla bych už jít pryč. Tohle místo nesnáším, můj strýc je zavřený v nějaké kleci hlídané odpornými muži.

Myslím na své hračky, které budu muset opustit.

Nechci být jako on zavřená v téhle kleci. Chci odejít na to nové místo. Třeba mi tam bude dobře.

2005 – Paříž – Zahrádka kavárny Sancerre aux Abbesses

Je pozdě, půlnoc už minula. Je mi 25 let. Je tu můj strýc Sáman, sedí naproti mně, je tu i má matka. Neustále mluví. Nikdy tak hovorný nebýval. Trochu popil. Rozvázalo mu to jazyk. Vůbec poprvé vypráví o vězení.

Strávil jsem osm let v jednom z nejhorších vězení na světě. Nechal jsem tam své vlasy, zuby, mládí. Napije se piva.

V prvním roce jsem byl v cele s významným angažovaným novinářem, jehož texty byly v iránských intelektuálních kruzích proslulé. Byl jsem tak hrdý na to, že jsem v cele s ním. Jenže tehle věhlasný odpůrce režimu měl jednu prapodivnou úchytku: každé ráno sledoval v televizi stejnou animovanou pohádku. Nebylo na ní nic zvláštního, byla naprosto tuctová. On na ni ale koukal s železnou pravidelností každé ráno a věnoval jí veškerou pozornost. Díval se na každou epizodu a za nic na světě by si nenechal ujít ani jedinou minutu z příhod malé Nučabe, tak se totiž ten kreslený seriál jmenoval.

Jednoho dne už jsem to nemohl vydržet a zeptal jsem se, proč se na to každý den dívá. Že mě překvapuje, že novinář jako on, slavný, uznávaný, angažovaný a uvězněný kvůli svým politickým názorům, se může bavit něčím tak přihlouplým, jako je tahle pohádka, a že si o něj doopravdy dělám starosti, protože tuhle obsesi pokládám za jistou formu psychické poruchy.

Pozvedl hlavu a zadíval se na mě. Usmál se. Klidně mi odpověděl:

„Není to žádná hloupá pohádka a já jsem naprosto v pořádku, nemusíš si dělat starosti.

Vidíš postavu Nučabe? Hlas té malé lahvičky, která je v té pohádce, patří mé ženě.“

„Tvé ženě?“

„Je to její práce, je dabérka. Mluví tu postavičku, a já tak mohu každé ráno slyšet její hlas.“

Vrátil jsem se do své cely a napsal jsem si do sešitu: „Nučabe“, abych nezapomněl.

Chtěla bych trávit celý život sbíráním příběhů. Krásných příběhů. Dám si je do tašky a budu je všude nosit s sebou. A ve správný okamžik je nabídnu nějakému uchu ochotnému naslouchat, abych pak mohla pozorovat, jak pohled toho člověka pomalu ovládá kouzlo. Chtěla bych zasévat příběhy do uší všech bytostí. Chci, aby v nich vykvetly, aby vydaly své voňavé květy, aby vyrostly všude tam, kde květy chybí, kde nejsou, za všechny ty Golé Maryam, které měly být darovány, ale nestalo se tak.

Abbas

Náš dům se nachází ve čtvrti Teherán Párs. Je utajovaným místem nezákonných politických setkání. Každý týden k nám přicházejí lidé. Práh domu vždy překračují se sklopeným zrakem, oči upínají k vlastním botám, nebo je zavřou úplně, aby neviděli na cestu a nevěděli ani, jak to tu vypadá. Tak zní pravidlo. Pokud totiž někoho zatknou, nebude moci to místo prozradit. Jakmile se však ocitnou uvnitř, pozvednou hlavu a oči otevřou a já je pozorně sleduji, zda mezi nimi nevidím nějakou povědomou tvář. Během těchto setkání, kdy dospělí vymýšlejí texty na letáky a kouří bezpočet cigaret, mě posadí do kouta, kde si hraju, nebo to spíše jen předstírám, vím, že je

nesmím rušit; jsou to dospělácké záležitosti a nikdo si mě stejně ani nevšímá. Nikdo, až na jednoho člověka.

Jmenuje se Abbas. On jediný ze všech těch neznámých o mě jeví zájem. Přijde ke mně, zvedne mě a se smíchem mě vyhodí do vzduchu. Hlasitě prohlašuje, že tohle dítě mu dodává sílu, sílu bojovat, chopit se zbraně, že chce ve jménu všech dětí této země znovu povstat proti těm sviním, že je pro všechny tyhle děti narozené během revoluce ochoten zemřít. Dívá se na mě a směje se, postaví mě zpátky na zem.

Jeho oči září, ať už se usmívá, nebo ne. Má pohled osvícených. Abbas je padající hvězdou: nebude žít dlouho, protože jeho srdce jednoho dne už nebude schopné pojmout všechnu tu lásku, kterou v sobě nosí. Jednou to srdce pukne a já doufám, že tou láskou zaplaví celý svět.

Dívám se na něj a tohle vše čtu z jeho velkých černých očí plných života.

Jednoho rána zaťuká na naše dveře Abbasova matka. Oči má červené. Není schopná slova. Má matka pochopí. Pozve ji dál.

Mého syna zatkli, přišli uprostřed noci, když spal. Vytáhli ho z postele, odvěkli ho ven. A nejhorší bylo, že ho ani nenechali, aby se oblékl nebo obul. Ve spěchu si stihl nazout jen jeden sandál, jen jeden ubohý plastový sandál, běžela jsem po ulici za nimi, abych mu dala ten druhý, ale už bylo pozdě, a poslední, co jsem z něho viděla, byla jeho bosá noha na studeném asfaltu, která pak zmizela v autě.

Dál už nic neříká. Pomalu otevře svou kabelku, vytáhne z ní sandál a položí ho na stůl.

To je vše, co jeho matce nechali, tohle mi zbylo po mém synovi: plastový sandál. Opakuje si ta slova, šeptá je s vytřeštěným očima, už se nedívá na nás, ale upřeně hledí na tu věc na stole. Ta žena mi nahání strach, ustoupím dozadu a schovám se za matčinu nohu. Její vyvalené oči jako by viděly věci, které my vidět nemůžeme.

O pár dní později jsme ji potkaly na ulici. Matka šla k ní, aby ji pozdravila. Dívala se na nás zvláště, jako štvané zvíře, matka nenaléhala, šly jsme dál. Nepoznala nás. Ptala jsem se, proč ta paní vypadá tak divně, proč je její pohled tak vyplašený a přitom prázdný. Působila

strašidelně. Matka mi suše odpověděla: „Zbláznila se.“ O pár měsíců později zemřel i Abbasův otec na infarkt.

A já se stále ptala: „Co Abbas? Kde je?“ Nikdo mi neodpovídal. Někdy jsem to nechala být, ale jindy jsem neochvějně trvala na svém. Jednou jsem naléhala ještě více než obvykle a tahala matku za sukni, až mi s výčitkami v očích řekla: „Stala se z něj padající hvězda, tam nahoře na nebi.“ Co je to za hloupost, že se z něj stala padající hvězda? Ani trochu jsme tomu nevěřila. Obrátila jsem se na otce, byla jsem odhodlaná zjistit o Abbasovi pravdu.

„Bábá, kde je Abbas?“

„Je mrtvý. Zastřelili ho ve vězení.“

Jsem v šoku. Tečou mi slzy. Utíkám se schovat na zahradu pod fíkovník, aby mě ochránil před šílenstvím světa dospělých.

Nakonec si říkám, jestli se mi ten příběh o padající hvězdě přece jen nezamlouval o něco víc.

Abbas, mladý revolucionář, velký milovník života, plastový sandál, uvězněn, zastřelen. Ještě teď slyším šepot té nebohé matky, až do konce svého života si stále opakovala ta dvě slova: plastový sandál. Slyším šeptání všech matek, každá z nich opakuje svá slova, svá slova bolesti, svá slova stažená z kůže za živa, svá slova nespravedlnosti.

Dítě Strany

Všichni tři spolu kráčíme ulicí. Sedím otci na ramenou, je mi stěží rok. Pár, který se prochází se svým dítětem. Nic běžnějšího už snad ani být nemůže. Mezi plínkami a dupačkami mám zápisy ze schůzí opoziční strany, mezi jejíž členy patří i mí rodiče. Ty dokumenty musí dopravit další buňce, která se nachází dál ve městě. Můj otec dostal geniální nápad, že je zabalí do plastového obalu a strčí je k mým plenkám. Byl si jist, že milice by malé dítě neprohledávala. Ten nápad se natolik osvědčil, že mě půjčovali také dalším členům, kteří potřebovali splnit tentýž úkol, tedy předat další zápisy dalším buňkám. Tak jsem se stala, k babiččině velké nelibosti, dítětem Strany. Nevěděla, co si počít, když se dívala, jak je její vnučka půjčována jako nějaká věc a slouží politickým účelům.

„Co jsou vůbec zač ti cizí lidé, kterým ji půjčujete? Nechce se mi tomu ani věřit, že někomu půjčujete vlastní dítě! Co kdyby se jí něco stalo? Proboha, vždyť je to vaše dítě, ne dítě Strany! A navíc je to má vnučka!“

Nikdy nás nechtyli. Později se z toho stala naše oblíbená historka. Byli jsme na to hrdí, vyprávěli jsme o tom každému, ale někde v hloubi duše jsem se nemohla smířit s představou, že politické ideje, pro které tolik lidí umíralo, se tenkrát nacházely těsně u mých plínek nasáklých výkaly a močí. A nejvíc mi, stejně jako mé babičce, vadilo, že se ze mě stal nějaký nesmírně užitečný a příhodný nástroj, který šel z ruky do ruky, aniž by to v mých rodičích vzbuzovalo sebemenší obavy a aniž by si uvědomovali, že jsem přece jejich.

Přízraky bez úst

Otec se probudí uprostřed noci, zpotený, neustále ho pronásleduje tatáž noční můra: je v poušti, kamsi pomalu kráčí a zrak upírá k obzoru, najednou o něco zakopne, podívá se dolů a vidí ze země trčet ruku, ruku mrtvolky. Jde dál a po chvíli zakopne znovu, tentokrát o nohu, o kus paže, o lebku, pokaždé málem upadne, a nakonec se úplně vysílený zastaví, otočí se a zahledí se na tu pláň a zjišťuje, že je to jeden velký hřbitov, všude se povalují končetiny, kusy těl, hrůzná úroda, již země vydala. Začne křičet a probudí se.

Na východ od Teheránu se nachází hřbitov jménem Chavarán, ale přezdívá se mu také „Lahnatabaád“, což znamená „hřbitov prokletých“. Vždy, když byl popraven nějaký politický vězeň, jeho tělo tu bylo vhozeno do masového hrobu. Bez jakéhokoliv označení, náhrobku či kamene. Rozlehlá, vyprahlá a černá zem. Na město čas od času udeřily prudké deště a špatně pohřbená těla se při nich v tom svažitém terénu znovu vynořovala nad zem. Odpůrci režimu je potom v zájmu důstojnosti opět pohřbívali. Můj otec sem chodíval společně se svými soudruhy. Zvraceli z toho, bylo jim špatně celé týdny, výjevy odhalených mrtvol je pronásledovaly, ale co naplat, bylo třeba to udělat. Nemohli své druhy nechat jen tak tlít.

Prokletá, či posvátná půda?

Pro matky mrtvých byla ta půda posvátná, neboť ukrývala těla jejich dětí, jež se staly obětmi jen proto, že si dovolily příliš snít. Scházely se tu nad masovými hroby, nevěděly, kde

přesně jsou jejich synové či dcery pohřbeny, věděly jen, že to musí být někde tady. Přicházely už od rozbřesku, měly na sobě dlouhé černé závoje, které vlály ve větru. Postavy nosící smutek, vznešené a důstojné. Kráčely společně, spojovala je stejná bolest, pohled měly zatvrzelý hněvem, a přitom obměkčený zármutkem, přicházely rozjímat nad neviditelnými hroby, plakaly, modlily se, nakonec začaly vykřikovat. S pěstí pozvednutou k nebi provolávaly „Alláhu Akbar“ a proklínaly ty barbary, kteří to všechno zavinili. Prohlašovaly, že se pomstí, že ti, kdo vedou tuto zemi, nejsou lidé, ale krvelačné zrůdy.

Svémi slovy ty mrtvé znovu vykopávám. Takže o tom je mé psaní? Jsem jako hrobník, jenže naruby. I mně z toho bývá někdy zle, svírá se mi hrdlo a zvedá se mi žaludek. Procházím se po rozlehlé a tiché pláni, jež se podobá hřbitovu prokletých, a vyhrabávám vzpomínky, příhody, bolestivé či tklivé příběhy. Někdy to nepříjemně zavání. Pach smrti a minulosti je nesnesitelný. Ocitám se mezi všemi těmi mrtvými, kteří na mě hledí a úpěnlivě mě prosí, abych o nich vyprávěla. Budou mě pronásledovat stejně jako mého otce, ten se celá léta budil uprostřed noci zbrocený potem. Jsou neviditelní, jsou mi v patách. Když někdy jdu po ulici a prudce se otočím, spatřím ta vymazaná ústa.

Strach

Žena je v obchodě. Stojí na místě a pozoruje ostatní ženy při nákupu. Kupují ovoce a zeleninu, chléb, maso, když ho mají, sladkosti pro své děti. Tlačí před sebou nákupní vozíky, drží v ruce košíky a tašky plné věcí. Vaří, starají se o domácnost, navštěvují svou rodinu. Ta žena, která tu stojí, najednou chápe, že ona je jiná, že takový klid nezná, že nikdy nebude takhle nakupovat, a pocítí lítost nad tím, že ona tak pokojný život sama nikdy nezakusí. Rozhlíží se po regálech a vše jí najednou připadá jako v mlze, vzdálené, jako ve snu. I ty ženy jsou nedosažitelné, jsou příliš daleko na to, aby na ně mohla promluvit. Lehce se dotkne rukou pláště jedné z nich, šátku jiné, tašky té, která kolem ní právě prošla, aby se ujistila, zda jsou vůbec skutečné. Ten každodenní život, prosté okamžiky: jít se svým dítětem nakoupit, vzít do ruky meloun a ucítit jeho vůni, prohlížet si ovoce a pečlivě jej vybírat, prohodit pár slov či vtipů s prodávčem nebo sousedkou, pro ni je toto nemožné. Jediné, na čem záleží, je boj, ideje, letáky, schůze. Sklopit zrak, nebo oči rovnou zavřít, nedívat se na cestu, nevědět, jak co vypadá, ucpat si i uši, netušit,

kam člověk jde, aby pak nic nemohl prozradit, jeden nikdy neví, tolik lidí už chytili, hlavně člověk nesmí mluvit, nesmí nic říct, musí mlčet, i kdyby ho mučili, hlavně kdyby ho mučili. Mučení... nesnesitelná skutečnost mučení. Jejího bratra Sámana možná mučí právě teď, v tenhle okamžik, v tuhle konkrétní minutu, zatímco ona je v obchodě a přemýšlí o těch ženách, od kterých se liší. Představuje si, jak je jeho mladická kůže spalována nedopalky cigaret, zraňována elektrickým proudem, jak je zakrvácené tělo vrženo do kouta cely, potřísněné močí a výkaly. Když byl Sáman malý, hned jak přišel domů ze školy, rychle vždy otevřel svou aktovku a pustil se na schodišti přede dveřmi do domácích úkolů. Měl učení tak moc rád, že už se nemohl dočkat, až otevře svůj sešit a pustí se do nich. Ležel natažený přes celé schodiště, a když chtěl někdo vejít do domu, musel ho překročit.

Tato země masakruje své nejlepší děti.

Její myšlenky se mísí se zvuky z obchodu, je teď tak dalek od života. Je jí smutno, ten pocit ji celou pohlcuje, má chuť se vším skoncovat, aby mohla vést poklidný život jako všichni ostatní. Být jako všichni ostatní. Ale na to je příliš pozdě, cožpak by šlo vzít čas zpátky? Začne sama sebe ujišťovat: bojuji za tyto ženy, za to, aby mohly mít práva, ano, za to, aby byly svobodné, silné, bojuji za ně, za jejich životy, co na mně sejde, já jsem nikdo, na mně nezáleží.

Neznámé místo. Cestou sem se matka nedívala, dovedl ji cizí muž.

Opuštěná budova. Rozbitá okna. Psací stroje, tiskařské náčiní. Lidé se na sebe sotva podívají, oči se upírají na papíry, které pod rukama rychle černají, zatímco jiné píšou na stroji nebo se zabývají sítotiskem. Oči pročítají, oči opravují. Je třeba pracovat rychle.

Najednou se ozve zaklepání. Místností zavane studený vzduch. Lidé zadržují dech. Nikdo se nehýbe. Hlas za dveřmi pronese heslo. Otevřou mu.

„Všichni musí zmizet. Každou chvíli tu budou basídzové.“

Strach, Smrt, Mučení, zlovolná božstva pronikají do místnosti a burácejí v ní, poletují nad jejich hlavami.

Matka utíká s letáky v náručí. Nějaký muž na ni křičí, ať je tu nechá. Zaváhá. Všechna ta práce, to nebezpečí, a k ničemu.

„Nech to být, proboha, chceš tu snad chcípnout, nebo co? Uteč.“

Letáky dopadnou na zem, ona je překročí, seběhne po schodech, ztratí se v chodbách. Kde je východ? Kde je v tomhle zatraceném domě východ?

Je venku, rozhlédne se kolem sebe, netuší, kde je.

Naskočí do taxíku.

Podívá se zadním sklem auta a uvidí, jak do budovy vstupují basídkové. Přikrčí se na zadním sedadle, aby nebyla vidět.

Vrátí se domů, jde rovnou do koupelny a tam zvrací.

Hraju si v rohu. Pozoruji ji. Je bledá. Její vyděšený pohled se střetne s mým. Běží ke mně a stiskne mě v náručí. Svírá mě příliš pevně, bolí mě to a její dech je cítit po shnilém citronu.

Ulicemi, od jednoho ucha k druhému, jako roj včel víří zvěsti: zmizel, nikdo o něm nic neví, zatkli ji, znala nás, možná uprchli do zahraničí, možná, ale jestli jsou ve vězení, budou je mučit, než je popraví, každého předtím mučí, a co když budou mluvit, co když nás prozradí, co když jim při mučení řeknou naši adresu, co bys dělal?

I v pohledu otce a matky se pomalu usazuje strach, zaplavuje domov, ulici, čtvrt', vkrádá se do běžných rozhovorů se sousedy, s obchodníky. Příchuť strachu mají s péčí chystané pokrmy, stejně jako večery mezi přáteli. Ve známých hlasech je slyšet podivný podtón. Podaná ruka může v dlani ukrývat ostrý předmět. Z pouhého žertu se může stát hrozba. Kdykoliv a kdokoliv vás může udat.

Na vrcholcích Alborzu, jež čnějí nad Teheránem, sedí Smrt se zkříženými nohama.

Pohřbené knihy

Otec s matkou vůbec poprvé pocítili, že jejich nadšení pro revoluci slábne. V hradbě odhodlání se objevují trhliny a jejich tváře s dříve tak pevnými rysy začínají brázdit vrásky. Otevrou oči a spatří svou pětiletou dceru, jak si na ulici hraje s místními dětmi. Otevrou oči a spatří svůj dům, prázdnou místnost, bez drahého nábytku, bez koberce, bez jakýchkoliv ozdob, a vidí stíny přátel, kteří se zde scházeli. Otevrou oči a vůbec poprvé si všimnou budoucnosti, své budoucnosti. Chtějí žít. A proto musí odejít.

„Zakopeme je v zahradě pod stromem. To bude nejlepší úkryt.“

„Proč bychom je zakopávali? Víš moc dobře, že se nikdy nevrátíme, a i kdybychom se vrátili, tenhle dům ani zahrada už tu nebudou.“

„To je jedno, prostě to musíme udělat. Nemůžeme je vyhodit, ani spálit, natož je někomu dát.“

„To je pravda. Byl by to danajský dar.“

„Tak jo, přines ty knihy a já zatím vykopu díru.“

A tak matka uložila do té díry Marxe, Engelse, Lenina, Makarenka, Che Guevaru i všechny ostatní a otec je překryl vlhkou zeminou.

Ta malá holčička je tu také. Stojí na schodišti před dveřmi a pozoruje je. Pomyslí si, že zahrada v sobě ukrývá už hodně věcí: její hračky a teď i otcovy zapovězené knihy.

Zapřísahala se, že se jednou, až to bude možné, vrátí a všechny ty věci zase vykope.

Srpen 2003 – Teherán – čtvrť Teherán Párs

Společně se strýcem Sámanem stojím před svým rodným domem. Ten tady už ale není. Ulice teď vypadá jinak, celá čtvrť je k nepoznání. Namísto malého domku se zahradou se tu tyčí velká moderní pětipatrová budova s parkovištěm.

Říkám strýci: Představ si, jak se asi tvářili dělníci, když tu při stavbě domu našli ty knihy. Co si asi tak pomysleli? A pokud se do té díry podívali pořádně, tak tu museli najít i mé hračky a matčiny sny.

Čekání

Je pozdě. Matka mi čte. Nedaří se mi usnout. Předčítá monotónním hlasem, dělá to jen ze zvyku. Není tu. Čím dál tím vzácněji vidím kolem její hlavy poletovat ptáčky, její sny se pomalu vytrácejí. Jako by je jeden po druhém zapudila.

„Mami, kde je tatínek?“

„V jiné zemi.“

„Co je to jiná země?“

„Jmenuje se Francie.“

„Francie? A kdy tam pojedeme?“

„Brzy.“

„Za jak dlouho je brzy?“

„To nevím.“

Holčička už se dál neptá. Pochopila, že odpovědi budou vždy vyhýbavé a neurčité.

Usne.

Jsme u tety, sestry mého otce. Atmosféra je napjatá. Matka chce zůstat v Íránu, aby mohla studovat, zdráhá se odjet, neví, co si má počít.

„Nemůžeš tady s dcerou zůstat, to nepřipadá v úvahu.“

„Neřekla jsem, že tu chci zůstat.“

„Takže co? Co teda chceš dělat?“

„Jenom jsem se zmínila o tom, že bych mohla zase pokračovat na medicíně.“

„Přece nenecháš mého bratra ve Francii úplně samotného.“

„Dostala jsem povolení se vrátit na univerzitu, měla jsem obrovské štěstí.“

„Jak můžeš být tak sobecká?“

„Je to můj život.“

„Ne, to není, už to není tvůj život. Máš manžela, který čeká na svou rodinu. Chápeš to?

Ty tam musíš jet.“

„Bylo to jeho rozhodnutí, že odjede. Ne moje.“

„Dobře, tak v tom případě se rozluč s Maryam.“

„Cože?“

„Rozvedeš se a dítě bude naše, my jsme rodina z otcovy strany.“

„Na to nemáte právo.“

„Ale ano! V téhle zemi připadá dítě otci.“

„Ale já jsem její matka.“

„Jenže on je její otec.“

„Tohle je vydírání, snažíš se mě zastrašit.“

„Pojedeš tam. Je to tvoje povinnost jakožto manželky a matky.“

Na nebi už není vidět ani jediného ptáčka, ani jediné peříčko. Zůstaly tu jen věže mlčení, které se v očích malé holčičky zračí jako ohromné otazníky.

Jednou v noci, tím si je jistá, viděla v zahradě matku, jak pod strom pohřbívala své sny, jeden po druhém, hned vedle jejích hraček.

Dívka už nemaluje. Všechny své hračky, nábytek z pokoje a oblečení rozdala dětem ze sousedství. Rodný dům se pomalu vyprazdňuje. Projíždí se na kole po opuštěné ulici, aby si ukrátila dlouhou chvíli. Pozoruje kaluži benzínu smíšeného s dešťovou vodou. Duhu na asfaltu. Běhá za kočkou. Trhá květiny a nakonec je zahazuje. Čeká.

Černovous

1986 – Teherán – letiště Mehrabád

Matka s dcerou jsou na letišti. Sedí v odletové hale. Dívka se rozhlíží kolem sebe. Čeká. Je teplo. Myslí jen na svého otce. Znovu se s ním uvidí. Konečně.

Nějaký muž kráčí přímo k matce. Tváří se přísně. Podobá se těm mužům z vězení, ve kterém je strýc. Stejný vous, stažené obočí, zatnuté zuby. Jeho ruce si berou matčin pas. Nerozumí tomu. Musí jít za ním. Je tu nějaký problém. Vstane a rychle kráčí, dcera za ní téměř utíká.

Panikaří. Muž se ztratí v davu. Nakonec se znovu vynoří na konci chodby. Teď jsou už daleko od odletové haly. Sedí naproti němu v nějaké malé místnosti.

Dívka ho pozoruje svýma velkýma očima. Fascinuje ji jeho vous: hustý, kudrnatý, dlouhý, černý. Temný les z něhož, když mluví, probleskují malé zuby. Zakrývá mu půlku tváře, rozpíná se od lícních kostí až po krk, je přesvědčená, že ten vous by se nejrady rozrostl ještě dál, chtěl by proniknout i do dalších končin, na zátylek, uši, oční víčka, čelo. Představuje si tvář toho muže celou pokrytou vousy, začne se bát.

„Nemůžeš nastoupit do letadla. Nikam nepoletíš. Máš špatně nasazený šátek. Islámský zákon je v těchto věcech přísný.“

„Co prosím? Nerozumím tomu.“

„Z šátku jsou ti vidět vlasy.“

Matka těch několik pramínek spěšně zastrčí pod šátek a stáhne si ho do čela. Skoro jí teď překrývá oči. Pořáděně na něm utáhne uzel. Třesou se jí ruce.

„Promiňte mi to prosím, nevšimla jsem si těch několika vlasů.“

„Mlč.“

„Musím letět za svým manželem.“

„Řekl jsem ti, že nikam nepoletíš. Budeme tě tu s dcerou držet, dokud se nerozhodneme, co s vámi bude dál.“

„Ale má dcera musí za svým otcem.“

„Mlč.“

„Prosím vás, nechte nás odletět.“

„Řekl jsem ti, ať jsi zticha.“

„Mami, já chci do letadla.“

„Nemůžeme.“

„Proč nemůžeme?“

„Bez pasu nebude žádné letadlo, bez letadla nebude žádný tatínek.“

Najednou všemu porozumím. Svého otce nevidím. Je to prosté. Tenhle zlý vousáč mi v tom zabrání a já budu muset čekat, dál a dál čekat, celé hodiny bez něj, bez tatínka.

Ta malá holčička se rozpláče. Vzlyká s pohledem upřeným na muže a volá svého otce: „bábá“. Volá ho o pomoc: „bábá-je man, bábá“. Přála by si, aby se tu objevil a vysvobodil je z Černovousova zajetí.

Z drobných slz a nářků se postupně stává řev, prudký vzlykot, tluče si do stehů a stále křičí „bábá“. Něco se trhá. Chytí se matky, aby nespadla ze židle.

Ta je jako socha. Dívá se přímo před sebe, zírá do prázdna. Vypadá, jako by byla mrtvá.

Dívka už nic nevidí, ani místnost, ani matku; její oči utopené v slzách se upínají na jediný bod před ní, jako by tou věcí byla hypnotizována: v ruce toho muže, v jeho prstech, je pas.

Už nic neslyší. Muž trvá na tom, aby ji matka umlčela. Ta však nereaguje; poslouchá každý její výkřik. Ví, že je to jediná zbraň, která jim ještě zbývá, drásavý vzlykot její dcery.

„Říkám ti, abys ji umlčela.“

Ona ale mlčet nebude a on to ví. Pohled muže se postupně začne měnit. Jeho tvář nepatrně změkne; dříve napjaté rysy jako by se uvolnily. Poslouchá tu dívku a ono slovo, bábá, mu proniká pod kůži, vkrádá se do něj, stoupá mu až k očím, a ty se náhle otevrou.

„Taky mám dceru. Je jí 5 let. Kolik je jí?“

„Brzy jí bude 6.“

„Jak dlouho už svého otce neviděla?“

„7 měsíců.“

„Tohle nemůžu udělat. Padejte. Za půl hodiny máte nastupovat do letadla.“

Hodí nám pasy a matka je chytí ještě ve vzduchu.

Utíkáme, vrážíme do lidí, zakopáváme o zavazadla, přeskakujeme překážky. Tančíme. Tančíme, abychom unikly smrti. Křečovitě se držím tvé ruky. Uháníš příliš rychle, má chodidla se stěží dotýkají země. Letím s tebou.

Šátek jí sklouzává po černých vlasech, znovu si jej nasadí, on opět sklouzne, pramínky vlasů poletují. Široké a dlouhé cípy jejího pláště se zvedají a vznášejí ve vzduchu jako dvě ruce, jež tleskají našemu odchodu, našemu zběsilému úprku k letadlu, ke svobodě.

Zahlédnu tě přes velké prosklené dveře oddělující cestující od těch, kteří na ně čekají. Mám chuť se rozběhnout, skočit, nevydržím tu jen tak stát.

Byly jednou jedny otcovy ruce

Sedřené ruce, do kterých se otisklo kdeco.

Jeho ruce se nejprve dotýkaly peněz: můj otec pracoval jako bankéř.

Seděl za psacím stolem, v kravatě a tmavomodrém obleku s příliš dlouhými rukávy a černých lakýrkách, co při každém kroku zavržaly, a s profesionálním úsměvem na rtech zřizoval účty, přijímal nebo odváděl finanční částky. Měl dobrou práci. „Musíš si ji udržet,“ opakovala mu neustále jeho panovačná starší sestra, které jsem přezdívala ameh Azíz. Po celý

život zůstala starou pannou a každému říkala: „Banke Meli⁶⁶, můj bratr pracuje v národní bance, ano, ano, je na dobré pozici, Alhamdulillah⁶⁷.“ Každé ráno usedal za ten psací stůl a jeho rukama procházely vkladní knížky, listiny a složky s imaginárními čísly, o jakých se mu nikdy ani nezdálo.

Jednoho dne ty ruce potají propašovaly kolegům do šuplíků letáky. Ráno přicházel do banky velmi brzy, dříve než ostatní. Z brašny vytáhl štos papírů s velkými černými písmeny. Krátce se zadíval na ty výrazné nadpisy: „Smrt diktátorovi“, „Chomejní je vrah“, „Po šáhovi Chomejní: co se stalo s naší revolucí?“ Do každého šuplíku jeden zastrčil: můj otec bojoval.

Mráz mu přejel po zádech pokaždé, když se mu ho podařilo do šuplíku zastrčit. Cítil ale i hrdost: riskoval, byl statečný. Jednoho dne však ten leták položila před otcovy oči ruka ředitele. On pomalu zvedl hlavu a uviděl, jak nad ním stojí s vážným výrazem a chystá se mu dát okamžitou výpověď. Ředitel klidně přečetl text a poté dodal: „Máte padáka.“

Ameh Azíz to málem nepřežila. Svýma velkýma rukama oteklýma a zarudlýma od domácích prací se bila do stehů a do hlavy na znamení hlubokého zoufalství, jak to dělají u hrobů svých blízkých některé východní ženy ochromené zármutkem.

Otec však zůstával k tetiným nářkům lhostejný, myšlenkami už byl jinde. Musel jít dál, a vlastně mu v podstatě ani moc nevadilo, že už nebude muset nosit tu kravatu, která ho škrtila.

Jeho ruce dlouho nezhálely. Rychle si vrhly na něco nového, s čím by mohly pracovat, protože přece jen bylo třeba živit rodinu. Mně tehdy byly dva roky a matka nechodila do práce, právě ji vyloučili z medicíny za to, že se účastnila protestů.

A tak na scénu nastoupil kov, respektive hliník: otec vyráběl rámy.

Do tohoto „podniku“ se pustil s matčíným bratrem. Garáž a část zahrady se proměnila v jejich dílnu. Samozřejmě že šlo o černotu, stejně jako v případech i všech dalších prací, které vykonával. Několik rámu se podařilo prodat, hodně se jich rozdalo mezi sousedy, rodinu a přátele, takže to moc nevynášelo.

Každopádně bylo nutné tuto zemi opustit.

Ve Francii jeho ruce nejprve pracovaly se starým železem, špinil je silně zapáchající autolak: můj otec se stal lakýrníkem.

⁶⁶ „Národní banka“

⁶⁷ „Chvála Bohu“

Denně strávil tři hodiny v autě na cestě do servisu patřícího Íránci původem z Turecka a pokaždé přitom uvázl v zatracené zácpě. Tehdy začal být za volantem strašně nervózní. Opravdu jsem přesvědčená o tom, že mu dopravní zácpy způsobily trvalé trauma a že jeho věčné problémy s překračováním povolené rychlosti a ztracené body v řidičáku pramení právě odtud.

Pak ale jednoho dne ten servis zavřeli. Otec se zničehonic ocitl bez práce a tentokrát už se dvěma dětmi, které bylo třeba živit. Právě se narodil můj bratr. Má matka stále nepracovala.

Ustarané ruce si urychleně musely najít něco dalšího. A tak započal dlouhý výčet různých věcí, skoro by se dalo říct až plejáda: dřevo, beton, cihly, cement, šterk, barva na podlahy, na stěny, střešní tašky, nátěr, lakový benzín, hřebíky, šroubovák, kleště, parkety, koberec, dlažba; otec se stal stavebním dělníkem a věhlasným kutilem. Spravil mi cokoli, co se rozbilo, od kola přes šperky až po počítač. Můj osobní MacGyver.

Bez ustání na něčem pracoval, v podřepu či vsedě u stolu v boudě, kterou si vybudoval vzadu na zahradě. Takový malinký domeček a v něm bylo namačkané veškeré jeho nářadí a kutilské harampádí, jeho „tajná zahrada“, jeho zašívárna. Bylo to tam cítit po cigaretách, oleji, prachu a někdy tam jemně voněl čaj. Na stěnu si pověsil obrovské starobylé a úplně zrezivělé nástroje pořízené ve vetešnictví. Byl na tu koupi hrdý, a tak je umístil všem návštěvníkům na oči. Říkal nám o nich: mé kutilské nadání pochází z daleké historie, můj dávný předek mi kdysi předal své dovednosti a já jednoho dne přesně ty nástroje poznal ve výloze starého vetešníka.

Od jisté doby však jeho ruce začaly pracovat méně, byly unavené, vrásčité a místy popraskané. Nesly jizvy z bezpočtu zranění od materiálů a nástrojů. Pokožka ztvrdla jako vydělaná kůže. A tak pomalu začaly vyhledávat odpočinek, každodenní oddech. Pátraly v dávných časech po své identitě. Začaly se dotýkat inkoustu, kalamů, štětců a papíru. Otec črtal linky, křivky, ostré linie, kudrlinky a jeho ruce na bělostném jevišti papíru tančily v rytmu básní od Chajjáma, Rúmiho či od Háfize: můj otec se věnoval kaligrafii.

A současně, jako by to byla snad nějaká samozřejmost, začaly jeho ruce také hníst černé lepkavé těsto a vytvářely z něho malé hrudky, které pak pálily na žhaviči: stal se kuřákem opia. Žhavič si vyrobil sám. Lahvičku z poloviny naplněnou vodou, uprostřed ní otvor a v něm brčko. Svou hrudku opia pak přilepil na tyčku uříznutou z kovového ramínka a tu zasunul do láhve dalším otvorem, který vytvořil v jejím uzávěru, opium uvnitř zahříval a kouř z něj pomocí brčka

vdechoval. Taková po domácímu vyrobená vodní dýmka. To, že zrovna kouří, jsem poznala podle zvuků kovové tyčky, která narážela do stěn láhve, a podle bublání vody, když nasával kouř.

Byl jako jeho otec, opakoval ta samá gesta. Zemřel, když mu bylo jedenáct, a teď jako by ho prostřednictvím kouření opia znovu našel a navázal s ním rozhovor. Ruce umazané od čínského inkoustu rozměňovaly cukr, aby se rozpustil v černém čaji. A tak se v tom povedeném domečku, kde se pospolu nacházely prastaré nástroje od neznámého vetešníka a ty zbrusu nové z obchodu Castorama, rodily kaligrafické znaky. Jejich prostřednictvím promlouvala stará perská poezie, postupem času přibývaly, pokrývaly stěny zažloutlé kouřem z cigaret a opia. V tom malém prostoru, kam jsme se ve třech sotva vešli, se bez ladu a skladu kupily útržky otcova života, jeho pouti. Na pracovním stole ležel vedle šroubováku kaligrafický štětec a tyto dva předměty o něm společně vypovídaly mnohem víc než cokoli, s čím by se sám svěřil.

Otcovy ruce také někdy pohybovaly myší od počítače, mnohdy až do svítání, a procházely iránské stránky, klikaly na odkazy vedoucí zase k dalším a zabředávaly a ztrácely se v tomto prapodivném labyrintu médií, kde se mluvilo jen o zatčeních a trestech smrti. Nad snímky mladých lidí visících na jeřábech jako na šibenicích v ulicích Teheránu jeho ruce na okamžik znehybněly a srdce se mu sevřelo, potáhl dlouze z cigarety, povzdechl si, zašeptal několik slov plných beznaděje a pokračoval dál ve svých náměsíčných toulkách po soustředných kruzích internetu, přecházeje z jedné stránky na další. Neustále jsem ti říkala, abys toho nechal, aby ses přestal dívat na ty šokující a strašlivé fotografie. Odpovídals mi, že je to to jediné, co ti zbylo, jediné, co zbylo z tvého boje: možnost získávat zprávy, udržet si přehled, předávat informace dál.

Díval ses na ty fotografie, videa a někde v hloubi duše jsi věděl, že ses stal cizincem jako ostatní, od té doby, cos získal francouzské občanství, jsi přestal být politickým uprchlíkem, ale nestal ses ani opravdovým Francouzem, a tvůj někdejší boj teď měl trpkou příchut' marnosti.

Jednoho dne tvé ruce začaly obdělávat půdu u venkovského domu vzdáleného dvě hodiny od Paříže, který jsi koupil. Říkal jsi, že to byl tvůj sen, tvůj velký sen, který sis chtěl splnit už od svých dvaceti. Vracel ses sem každý víkend a někdy jsi tu zůstal i přes týden, přál sis tu strávit zbytek svého života, prožít tady na poli svůj důchod. Tvé ruce ryly půdu, obracely ji, sázely do ní

semínka, snažil ses dát jí sílu i bez chemických hnojiv a pesticidů. Měls „biozahradu“. Tvé mohutné ruce se ztvrdlou kůží sklízely cukety, brambory, okurky, pokládals je pak před matku na kuchyňský stůl jako trofeje.

Venkov ti umožnil připomenout si dětství strávené v sadech severně od Teheránu, kde jsi se svými bratranci každé léto pomáhal při sklizni ovoce. Jen málokdy jsem tě viděla tak spokojeného a šťastného jako tam na poli, kdes pracoval až do soumraku.

Historie se opakuje

Můj otec se jednoho dne rozhodl vyrazit na íránskou ambasádu v Paříži a zažádat si o pas: chtěl se na pár dní vrátit do vlasti. Chtěl zase vidět svou rodinu, znovu zažít ulice, vůně, hluk a světlo Teheránu.

Červen 2009 – Teherán – Protesty proti volbám

„Ukradli nám naši revoluci.

Ukradli nám naši demokracii.

Ukradli nám náš hlas.“

Je v ulici poblíž rozlehlého náměstí Haft-e Tir. Stojí na místě, dívá se. Vidí ty tisícovky Íránců, jak před ním pochodují, se zelenou pásku ovinutou okolo jejich paží. Chtěl by se k nim přidat. Vidí ústa vykřikovat hesla: „Smrt diktátorovi“. Poslouchá rytmus jejich kroků, srdce mu tluče. Chtěl by se k nim přidat. Vidí muže na motorkách, jak s mačetami v rukou sekají do davu a útočí na vše, co se hýbe. Vidí, jak těla padají k zemi. Vidí, jak ženy a muži prchají, aby se zachránili. Ruce se mu zatínají v pěst, srdce se div nerozskočí. Chtěl by se k nim přidat. Vidí kouř, krev, celou svou minulost, jak ožívá. Vidí sám sebe, když mu bylo dvacet devět let, žil ve Vídni, kde studoval na filmové škole, vše opustil, aby mohl pochodovat těmi samými ulicemi, vykřikovat ta samá hesla, pomáhat těm samým raněným. Chtěl by se k nim přidat, tak jako to udělal před třiceti lety. Jenže teď je mu padesát devět a už se k nim přidat nemůže. Ochromený a rozrušený dál stojí na kraji chodníku jako šokovaný pozorovatel, ptá se sám sebe, co se v něm děje. Okolo se nic nezměnilo. Historie se opakuje, ale něco se změnilo v něm: zestárl, má strach, už nechce zemřít

pro ideje. Raději zůstane tady na chodníku, protože tady je život o trochu více v bezpečí. A tak se očima vytřeštěnýma hrůzou a bezmocí dívá, aby mohl svědčit, a to je vše, co může dělat.

Každé noci během června roku 2009 bylo slyšet, jak zoufalé hlasy obyvatel Teheránu křičí: „Alláhu Akbar“. Lidé vystoupali na střechy domů a volali Boha. Jen tato dvě slova: Alláhu Akbar. Otec se probudil a myslel si, že je to zpěv muezzina. Pak ale pochopil, že je to hlas obyvatel domáhajících se boží spravedlnosti, volajících po boží odplatě, jež by ztrestala ty podvodníky, kteří masakrovali nevinné protestující. Od chvíle, kdy ty výkřiky zaslechl, už nemohl spát. Rád by svůj hlas připojil k tomu jejich, ale nebyl schopen ta dvě slova vyřknout. Již dlouho byl s islámem ve válce a i pouhé Alláhovo jméno v něm probouzelo příliš mnoho zášti a hořkosti.

Poté ses vrátil zpátky do Francie, začals opět pracovat, tvá dovolená skončila. Já s matkou jsme pro tebe přijely na letiště Orly.

Máš ztracený pohled, z těla vyzařuje zranitelnost. Připomínáš mi malého chlapce, který potřebuje utěšit. Obě dvě tě mateřsky obejmeme a ty začneš vzlykat. Pláčeš nad tím vším, cos tam viděl. Všechno to z tebe musí ven, musí se to vyplavit, v tichosti ti utíráme slzy.

Už měsíc skoro nemluvíš. V noci si již neprohližíš íránské stránky. Za tím pekelným labyrintem informací jsi zavřel dveře. Tvé ruce už nic nedělají. Spočívají nehybně na kolenou: cítí se vinné a čekají na rozsudek od hlavy. Jsi svým přísným soudcem. Sám sebe v duchu žaluješ, viniš se z toho, že jsi zbabělec a stařec, ale nejde o zbabělost, je to prostě jen touha žít.

2014 – Indie – Kérala

Chodím na kurz jógy probíhající na střeše jednoho bungalovu. Mým instruktorem je Srb, do své vlasti už patnáct let nevkročil.

„Ty jsi Íránka? To je poprvé, co jsem se v Indii setkal s Íránkou. Představ si, že jsem v Íránu byl, je to už hodně dlouho. Sotva pár měsíců po revoluci, v září 1979, pokud si dobře vzpomínám. Šel

jsem pěšky přes Evropu a Turecko. Dorazil jsem tam polomrtvý, už jsem nebyl schopný jít dál, měl jsem sedřená chodidla, skoro žádné peníze a byl jsem vyděšený z těch událostí, k nimž tu těsně předtím došlo. Zkrátka jsem moc netušil, co tu budu dělat a ani proč tu vlastně jsem.

Můj první večer v Teheránu byl zvláštní. Všechno působilo tak zastřeně, jako zahalené v mlze, kráčet jsem hlučnými ulicemi jako náměsíčný. Pozoroval jsem nápisy na obchodech, snažil se zachytit nějaký pohled, úsměv, jakýkoli kontakt, ženy, se kterými jsem se míjel, mě pokradmu sledovaly. Nebyl na mě asi moc hezký pohled. Ve vzduchu byla cítit nafta, kouř a spalované dřevo. Na ulici mě oslovil nějaký muž, mluvil anglicky. Pozval mě k sobě, byl to student a aktivista, chtěl prchnout ze země. Jeden z jeho bratrů byl ve vězení. Povídali jsme si o politice, boji, revoluci a náboženství. Na stěně pokoje mu visel portrét Che Guevary. Nevím proč, ale při pohledu na ten obraz se mi chtělo plakat. Vnímal jsem neštěstí íránské revoluce. V tom pokoji jsem cítil pach zmařeného snu, obrovské energie, co přišla vniveč.

Odešel a vrátil se s opiovou dýmkou a žhavičem na uhlíky. Zeptal se mě, jestli si dám s ním. „Abychom zapomněli,“ řekl s úsměvem. Kouřili jsme. Mé tělo se zabořilo do koberce, má hlava do vyšívaných polštářů, mé oči se ztratily v arabeskách na závěsech a pomalu jsem upadal do spánku.“

Jak někdo může být Peršankou?

Teherán – Rozhovory se sestřenicemi

2013 – „Miami Party“

V luxusní vile na severu Teheránu, ve čtvrti Niávarán, se konal večírek.

Měl název „Miami Party“. To vypadá následovně: holky na sobě mají bikiny a kluci koupací šortky, všichni postávají u velkého bazénu, pijí se koktejly nebo šampaňské, kouří se tráva, tančí se a skáče do vody. Prostě Miami!

Bylo to skvělý! Málokdy jsem se bavila tak dobře jako tam.

Tři týdny nato byl každý z účastníků „Miami Party“ identifikován na základě fotografií sdílených na Facebooku a zatčen buď doma, nebo ve škole. Našli úplně všechny.

Jednou odpoledne kdosi zvoní u domu, kde bydlí má sestřenka. Není tu, potlouká se s kamarádkami po obchodním centru.

Dveře otevře má teta, spatří dva muže a ženu:

„Jste matka Záry Zahediové?“

„Ano.“

„Kde je vaše dcera?“

„Proč se ptáte?“

„Dopustila se nevhodného chování, jednání v rozporu s dobrými mravy, porušení islámského zákoníku.“

„O čem to mluvíte?“

„O večírku ‚Miami Party‘ v Niávaránu. Máme fotografie.“

Manželova whisky, budou prohledávat dům, najdou ji. Kde jsou ty láhve? Ve skříni v obývacím pokoji a jedna je ještě v ložnici.

Teta rychle zabouchne dveře. Vběhne do obývacího pokoje a ložnice, vezme láhve a vylije je do záchodu, spláchne, nastříká tam parfém, vyhodí láhve z okna a ty tlumeně dopadnou do křoví na dvoře.

Ti lidé mezitím bouchají na dveře jako rozumu zbavení a vyhrožují přitom těmi nejhoršími tresty, pokud jim okamžitě neotevře.

„Omluvte mě prosím,“ řekne, když otevírá, vlasy má rozčuchané a srdce jako by se jí mělo každou chvíli rozskočit.

„Co jste se snažila schovat?“

„Nic. Můžete to tu prohledat.“

Má sestřenice si pobyla ve vězení tři dny a propustili ji jen díky tučnému úplatku, který musel strýc zaplatit. Bylo jí pouhých šestnáct let.

Má sestřenice Simin se provdala čtyři roky předtím. Má tříletého syna. Udělala si maturitu, ale nepracuje.

„Jednoho rána můj manžel vstal a zničehonic na mě spustil: ‚Chci mít druhou manželku.‘“

„Cože? Chceš mít druhou manželku? To nemyslíš vážně!“

„Ale ano, to tedy myslím. Mám na to právo, můžu mít i čtyři. Továrně se daří, mám dost peněz, abych jí koupil vlastní dům, takže je to v souladu s islámem.“

„Ty už sis nějakou ženu vybral?“

„Ano, proto ti to teď říkám.“

„Ty jsi ale šmejd.“

„Prostě se s tebou začínám už trošku nudit, a navíc máš dům, syna, hezkou kuchyň, nikdy ti nic nechybělo. Tak měj trochu pochopení.“

„Pochopení? Pro co mám mít jako pochopení? Že mi pliveš do tváře? Jestli to uděláš, nechám se rozvést. To si piš.“

„Tak zaprvé bys měla změnit tón a taky bys měla přestat vyhrožovat. Chceš se dát rozvést, tak fajn, nebudu ti bránit.“

„Ty parchante, ubohý rozmazlený fracku, tvůj otec ti vždycky všechno dal a teď se pán začíná se svou manželkou nudit a chtěl by ještě jednu, jako si poroučel hračky, když byl ještě děcko, ty hajzle, vypadni odsud, nebo odejdu já.“

Vrazil mi facku, za vlasy mě odtáhl do ložnice, uhodil mě znovu do tváře a se zdviženým prstem mi řekl: „Dávej si pozor na jazyk, v tomhle domě rozhoduju já, beze mě nejsi nic, jsi jenom ženská.“

Rozvedli jsme se. Vzali mi syna. Žije s nimi. V noci si představuji, jak můj malý chlapeček leží v jejich posteli mezi tělem té nové ženy a mým bývalým manželem. Dělá se mi zle, kdykoli na to pomyslím.

2003 – „*San Francisco, nebo Los Angeles?*“

Jsem se svou sestřenkou Šarnáz. Je velká rebelka a ráda si zahrává s ohněm. Právě oslavila devatenácté narozeniny. Sedíme v jejím autě. Kouří, všimnu si rtěnky na cigaretě. Nosí široké sluneční brýle značky Gucci, poslední výkřik módy. Její svítivě oranžový šátek jí zakrývá sotva čtvrtinu vlasů.

„Podívej, tohle je ‚Jordan street‘, tak jí říkáme my mladí.“

„Je tu spousta mladých lidí. Co tu dělají?“

„Snaží se někoho sbalit.“

„Ale vždyť spolu nemluví. Jak mají někoho sbalit?“

„Vzpamatuj se, Maryam, tady nejsme v Paříži (když říká slovo ‚Paříž‘, snaží se napodobit francouzskou výslovnost). Tady jsme v Teheránu, městě neřesti a zločinu (prohlašuje zastřeným hlasem jako mafián).“

Začnu se smát.

„Tak mi tedy vysvětli, jaké balící finty tady v tomhle městě neřesti a zločinu používáte.“

„Je to jednoduché. Počkej, někde tu zaparkuju a všechno ti bude hned jasné. Koukej, vidíš tu holku se světle modrým šátkem, fajn, takže jde po ulici, zatím všechno vypadá úplně normálně. Dívej se na ni, vyhlídla si jednoho kluka. Všimla sis, jak mu pokynula hlavou, nebo ne?“

„Ne, ničeho jsem si nevšimla.“

„Krucci, Maryam, snaž se, ne, chci ti ukázat něco, co nikde jinde neuvidíš. Dobrá, tak znova. Vyhlídla si kluka, dala mu pokynutím hlavy signál. On teď jde za ní. Sleduj ho, je nenápadný skoro jako profík. Ona se zastaví před výlohou a předstírá, že se na něco dívá. On se před tou výlohou zastaví taky. Vidiš je? Tak teď dávej pozor.“

„Něco mu rychle podala.“

„Bingo, a je to, teď máš oko jako opravdový Peršan. Dala mu svoje telefonní číslo a jde pryč. On jí pak zavolá a půjdou buď do San Francisca, nebo do Los Angeles.“

„Cože?“

Vybuchne smíchy.

„Ten kluk se jí zeptá, jestli chce do San Francisca, nebo do Los Angeles. Je to šifra. San Francisco znamená: budeme se líbat, dotýkat se, trochu se muchlovat, ale nic víc. Zato Los Angeles, tady pozor, to je velká věc, půjdeme do toho naplno: budeme šukat.“

„Takhle to tady v Teheránu dělají všichni mladí?“

„Kdepak, jsou i jiný způsoby, jsme vynalézaví, nemysli si.“

2003 – Červený šátek

Jdu k ameh Azíz. Chystám se přejít ulici. Najednou přede mnou prudce zastaví policejní auto, až mu zakvílejí pneumatiky. Vystoupí dvě kompletně zahalené ženy a zajmou dívku s červeným šátkem a s lehkými plátěnými sandály, ze kterých jí vykukují fialově nalakované nehty. Dívka se brání, ženy ji uhodí do obličeje, ona křičí, volá o pomoc, jedna ji fackuje, druhá ji tahá za vlasy.

Až později jsem zjistila, že se jednalo o „Fátimino komando“ dohlížející na dodržování dobrých mravů. Fátimino komando jsou ženy připravené vrhnout se na kteroukoliv jinou ženu, která je nedostatečně zahalená či provokativně oblečená. „Provokativně oblečená“ znamená s úmyslem svést počestného a cudného ducha muže, jenž se snaží odolávat mámení těchto ďábelských stvoření, ale jehož mysl je zároveň tolik posedlá ženským pozadím a pohlavím, že i sebemenší chloupek by jej mohl přivést na scestí.

Členky Fátimina komanda tu dívku násilím zatáhly do auta a odvezly ji.

Na několik vteřin ustane na ulici veškerý pohyb. Pak se ale auta a chodci zase navrátí ke svým každodenním činnostem, jako by se nic nestalo.

Stojím na místě jako přibitá, mám vyvalené oči, zírám na jediný bod, na místo, kde ještě před dvěma vteřinami stála dívka s červeným šátkem a s pečlivě fialově nalakovanými nehty.

2009 – Výkonná ředitelka

„V této zemi je žena nadřícená mužům vzácným úkazem. Já jich mám pod sebou přes 400.“

„Je to tvoje firma?“

„Ano, zdělila jsem ji po svém otci. Chtěl mi ji odkázat a dodržel slovo. Byla jsem totiž jeho jediné dítě, kdyby měl syna, odkázal by ji jemu.“

„Je těžké být v Íránu ženou v takovém postavení?“

„Ano i ne. Řekla bych, že to není o nic horší než kdekoli jinde. Slyšela jsem, že i v Evropě je pro ženy ve vedení firem složité zvládat svou práci, osobní i rodinný život.“

„To ostatně platí asi pro všechny ženy, které mají rodinu a současně pracují. Jsi vdaná?“

„Ne, nikdo si mě nechtěl vzít. Naháním jim strach.“

„To myslíš vážně?“

„Ano. Podívej se na mě: je mi třiatřicet, zdělila jsem velké jmění, nejsem ošklivá a absolvovala jsem nejlepší univerzitu v téhle zemi. Potom jsem si v Londýně udělala ještě magistra z managementu. Velmi dobře hraji na santuri a klavír a naprosto božsky vařím. Ale pro íránské muže jsem nepřijatelná, v podstatě nedotknutelná.“

„Jsi příliš dobrá.“

„Ano, vyhýbají se mi, protože mám moc, peníze a vzdělání. Tady muži o ženách, jako jsem já, nesní. Cítí se jimi ohroženi. Jsem prostě odsouzená k tomu, abych zůstala sama.“

2003 – Kvíz

Sedím v autě s bratrancem. Jedeme do jedné čtvrti na jih Teheránu, chce si tam nechat opravit auto u člověka přezdívávaného „Rezá Yék Čašm“, „Jednooký Rezá“, jeho kamaráda, který má autoservis a jen jedno oko, kvůli nějaké nepovedené rvačce.

Dojedou nás dva policisté na motorkách a říkají nám, abychom zastavili. Ptají se, jaký je mezi námi vztah. Můj bratranec odpovídá, že jsme z jedné rodiny, jeho otec je můj strýc, jeho matka má teta. Rozdělí si nás a začnou se vyptávat na rodinu.

„Jména vašich otců a matek.

Věk vašich otců a jejich povolání.

Věk vašich matek a jejich povolání.

Všichni strýcové a tety, jména jejich manželů a manželek a jejich dětí.

Vaši bratři a sestry, jejich jména a věk.

Adresa bydliště vašich prarodičů.

Věk vašich prarodičů.“

Následně naše odpovědi porovnájí, zda se shodují.

Pak po nás chtějí, abychom se zvukem přepnutým na hlasitý odposlech zavolali já svému strýci, jeho otci, a on mé matce, jeho tetě.

Bratránek odpoví, že jeho teta žije ve Francii. Policista opáčí, že to není žádný problém, že přece má telefon, a tak jí může zavolat.

Uposlechneme. Proběhne krátký telefonát. Zavěsíme.

Nechají nás odjet.

Jsem tou absurditou konsternovaná. Ani už nevím, jestli bych se měla bát, smát, plakat, křičet, oběsit se.

„Vrátíš se do Francie a budeš to všem vyprávět. Já se za to stydím. Prosím tě, nikomu to neříkej.“

2011 – Peking

Jsem v luxusním baru pro cizince. Přátelé mi představili asi padesátiletého muže. Jakmile zjistí, že jsem Íránka, chce mi hned vyprávět svůj perský zážitek.

„Pracoval jsem v Íránu. Dělal jsem pro jednu ropnou společnost. V Teheránu jsem strávil týden. Je ti jasné, že z města ani z jeho obyvatel jsem toho moc neviděl, byla to služební cesta, nicméně jedna scéna mi utkvěla. Seděli jsme v autě, jeli jsme do restaurace na severu města, do luxusních čtvrtí. Stojíme na červené a vedle nás zastaví nádherné černé Porsche. Má stažené okýnko a uvnitř sedí překrásná žena s šarlatově červenými rty a s dokonalou černou linkou okolo očí. V ten okamžik jí z hlavy sklouzne bílý šátek a odhalí vlasy černé jako gagát. Pomalým smyslým gestem si šátek opět nasadí, otočí se na nás a věnuje nám uhrančivý šibalský pohled, její pronikavě červené rty se pomalu protáhnou do úsměvu, který odhalí zářivě bílé zuby. Ten úsměv

byl jako oslňující příslib tisíců nadcházejících rozkoší. Padne zelená, žena se okamžitě rozjede a už je daleko před námi.

Nemohl jsem tomu uvěřit. Jen jsem zíral, s otevřenými ústy. Ta země je tak rozporuplná!“

Chceš Chajjáma, máš ho mít!

Orientální půvab... Vidiš obrazy od Delacroixe, ty smyslné ženy ležící na divanech, tak si představuji Íránky.

Když jsi poprvé vešla do sborovny, ihned si mi vybavily ženy od Delacroixe. Tvé husté kudrnaté vlasy, tvá gesta, tvůj teskný způsob mluvy, tvé tmavé oči, viděl jsem tě netečně ležet mezi zlatě vyšívanými polštáři. Být Peršankou je nevšední!

Ano, to máte pravdu, je to nevšední. Revoluce, dva strýcové ve vězení, letáky v mých plínkách, odchod na poslední chvíli, exil, otcovo opium. Jsem si toho vědoma a často jsem si s tou romantickou představou i pohrávala. Na večírcích zazobaných pařížských intelektuálů nebo ve snaze okouzlit muže při prvním setkání, ale také před cestovateli, kteří projížděli Íránem po Hedvábné stezce, či před cizinci, kteří tam pracovali. Lidé se o Íránu obvykle dozvídají prostřednictvím médií, knih, filmů. To vše je ale pravdě tak trochu vzdálené, neskutečné a teď najednou mají přímo před sebou něco vskutku živoucího.

A tak jsem se stávala vypravěčkou před publikem prahnoucím po cizokrajných příbězích a přidávala jsem si detaily, měnila hlas a sledovala, jak ta malá očka náhle zpozorní, zavládne ticho: někteří, ti nejcitlivější, dokonce plakali. Slavila jsem úspěch.

Jsem v restauraci s mužem, který se mi líbí. Chci ho za každou cenu svést. Dělán na něj své nyně pohledy, snažím se být smyslná, jak to jen jde, jsem Delacroixovým plátnem. Rukou si zajedu do vlasů. Zakloním hlavu a odhalím poddajnou a svěží kůži na svém krku. Kdybych mohla, požádala bych obsluhu o pár polštářů, závěs a bohaté tapisérie. Jakmile vycítím, že je připravený mi pozorně naslouchat, nachystám se. Změním hlas, navléknu si kostým perské ženy, načechrám

své závoje a před jeho již odevzdaným pohledem... mu recituji Omara Chajjáma. Vždy začínám v perštině a až poté pokračuji v překladu.

مهتاب به نور دامن شب بشکافت
می نوش دمی بهتر از این نتوان یافت
خوش باش و میندیش که مهتاب بسی
اندر سر خاک یک به یک خواهد تافت

Chvilku počkám, abych viděla, jak to na něj působí. Ničemu nerozuměl, ani jedinému slovu, ale jeho oči jsou uhranuté tím zničujícím tajemstvím perštiny a její poezie. Svádí ho to, protože ničemu nerozuměl? Na tom ale nesejde, je v pasti. A teď na něj uhodím s překladem, tak mu zasadím poslední ránu.

Svit měsíce již rozťal noci lem –

Pij víno! Lepší chvilku najít nemůžem.

Nelituj, že ta luna zítra ozáří

*jen prach nad naší hlavou, až přikryje nás zem.*⁶⁸

„To je úchvatné, Maryam. Je v tom taková zvláštní hudba, něžný nářek, nenápadná ale hluboká melancholie. Asi jsem se zamiloval...“

Chceš to? Máš to mít!

Istanbul. Narozeniny hudebníka, který má velkou slabost pro „Orient“. Hraje na náj, saz a tar.

Hovoří turecky a persky. Neznám ho, pozval mě, protože máme společného kamaráda. Ještě než vůbec překročím práh jeho bytu, už si stačí představit odalisku se splývavým průsvitným

⁶⁸ Přeložila Eva Štolbová, viz CHAJJÁM, Omar. *Robájját: Omarova nesmrtelná čtyřverší*. Sest. Jiří Bečka, z perštiny přel. a přebásnili Eva Štolbová a (podle překladu Jana Rypky) Vilém Závada. Praha: Dar Ibn Rushd, 2001.

závojem, se svůdnou teplou kůží, jak k němu přistupuje s amforou v podpaží, nalévá mu víno a přitom zpívá jemným a líbezným hlasem.

Řeknu mu, že pro něj nemám žádný narozeninový dárek, ale že mu mohu zarecitovat Omara Chajjáma. Je z toho u vytržení. Tenhle podlehl ještě dříve, než si mě stačil poslechnout. Pouhá představa, že bych mu mohla zarecitovat perskou poezii, ho uchvátila. Honem si zapálí cigaretu, začne se bezdůvodně smát, ukazuje mi své artefakty perské kultury, jen aby schoval svou nervozitu, aby úplně neztratil půdu pod nohama. Volá na pomoc Attára, Háfize, Sádiho, Rúmiho, chytá se Massignona a Corbina, aby nešel ke dnu. Je nahaný.

می خور که به زیر گل بسی خواهی خفت
بی مونس و بی رفیق و بی همدم و جفت
زنهار به کسی مگو تو این رازنهفت
هر لاله که پژمرد نخواهد بشکفت

Sleduje mě s obdivem a s lehkou obavou v hlase mě žádá o překlad. Ví, že to bude osudová rána.

*Pij víno, v zemi potom budem věčnost spát,
nebude už tam s námi žena, soused ani kamarád.
Co ti teď povím, to nikomu neprozrad':
nekvete nikdy tulipán, když jednou zvad.*⁶⁹

Mlčí. Je ochromený. Uchvácený. Popel z jeho cigarety právě dopadl na parkety. Vychutnávám si své vítězství, třebaže jsem jej dosáhla tak snadno. Tak je to s „orientalisty“ vždy, jsou tou nejsnazší, nejpředvídatelnější kořistí. Chceš to? Máš to mít!

⁶⁹ Přeložil Jan Rypka a přebásnil Vilém Závada, viz CHAJJÁM, Omar. Čtyřverší. Přel. Vilém Závada a Jan Rypka [jazyková spolupráce]. Praha: Československý spisovatel, 1974.

Ten pošetilý malíř mě přitahuje, ale odolává mi. Ubrání se však i mému perskému básníkovi? Zpívám mu verše. Usmívá se, něco v něm zjihlo. Výborně, trochu jsi zkrotl.

Popíjím víno, tenhle chlap mě vlastně ani tak moc nezajímá, recituji mu Chajjáma jen proto, abych viděla, jak to na něj zapůsobí. Bum! Podléhá. Chce, abych šla k němu domů.

Tenhle má krásné oči, ale jakmile otevře ústa, mám chuť zívát. Tak do toho, jedno malé čtyřverší od Chajjáma ho s trochou štěstí snad oživí.

Jsem úplně namol, už ani nevím, s kým tu sedím, ale chci vidět, jestli se nechá svést. Trhaně recituji čtyřverší, je celé znetvořené, pletu si verše, ale je mi to jedno, stejně ničemu z toho nebude rozumět. Prohlásí jako všichni ostatní:

„Ach, ta hudba perského jazyka, je okouzlující. Je to úžasné, úžasné...“

„Ano, být Peršankou je úžasné a nevšední, můj milý. Tak kohopak tu máme dalšího?“

A co ty, taky bys chtěl básničku? Tak prosím, i ty máš samozřejmě právo na svého Chajjáma. Je ho tu dost pro všechny, nemusíte se bát, na každého se dostane, i pro tebe je tu trocha Chajjáma recitovaného Peršankou.

Nedovol, aby pomíjivý okamžik potěšení vyprchal.

Slyš, jak končí tento příběh: z vody jsme vzešli, aby stal se z nás prach

Miláčku, jen pij, než hrnčír nás amforou učiní

Pij víno! Lepší chvílku najít nemůžem

Komu však tráva, jež na nás vyroste, zas bude podívanou?

Jsme loutky, nebesa tahají za drátek

Spěchá karavana našich dní, co kolem prochází

Od nikoho jsem dosud nikdy neslyšel, proč jsem přišel sem

Nelituj, že ta luna zítra ozáří

Z dítěte mudrcem měl by se člověk stát

Jsem otrokem těch chvíl

Od nikoho jsem dosud nikdy neslyšel, proč zase odtud jdu

Pij, pij, jen pij, užij ten okamžik

Prach, hlína, z hlíny jsme vzešli, aby z nás byl vzduch

Jsme tak hrdí na to, co myslíme si znát

Slyš, jak končí tento příběh

Pij víno. Vítr, jsme vítr, nic než vítr

Je-li trpké mé víno, pak trpký je i můj život sám

Ozáří jen prach nad naší hlavou

Až přikryje nás zem

Mnoho nocí, pij

Jak končí tento příběh

Nelituj, nelituj, prach nad naší hlavou

Ozáří, nakloň láhev, víno, pij,

Hlína, prach, miláčku

Vítr, jen vítr, víno

Mnoho nocí, pij, pij

Pij víno. Všichni umřeme.

Chceš to? Máš to mít!

Vidina

Když se mě lidé ptají na můj původ, raději bych mlčela. Raději bych vyprávěla o něčem jiném, o čemkoli, vymýšlela si, lhala. Chtěla bych, aby se mě ptali i na jiné věci, na něco nečekaného, nepředvídatelného, snad i nesmyslného, aby mě překvapili. Současně si však v tom svém malém cizokrajném světě libuji a opájím se pocitem hrdosti. Hrdosti na to, že jsem jiná. Ale pokaždé pocítím tentýž ostych, vnitřní hlas, který mi připomíná, že to vše nejsem já, že se skrývám za jakousi romantickou maskou vydědence. Tady máte, vezměte si tu masku, svěřuji ji do vašich rukou.

2012 – Paříž. Kurdský kamarád, Azad, mě k sobě pozval na večeři.

Před deseti lety, poté co si odpykal dlouhý trest ve vězení, musel kvůli své politické činnosti opustit Turecko. Je to komunista, Kurd a novinář. Dnes má neodbytnou touhu se vše dozvědět. Valí se na mě hromada otázek.

Ale mé ruce dnes večer zůstávají nehybně složené na kolenou a potí se, můj pohled je vyhybavý, hrdlo mám stažené.

Vyprávím o tom, jak byl můj strýc Sáman ve vězení. Nedaří se mi však oživit příběh slavné Nučabe. Začíná mě polévat studený pot. Azad na mě doráží se svými dotazy, povzbuzený začátkem vyprávění, třebaže bylo těžkopádné.

Nedostává se mi slov. Na chvíli se zarazím, trochu se vydýchám, vzhlednu a spatřím svého strýce Sámana. Doopravdy: sedí naproti mně, krčí se na skříni a pažemi si objímá kolena. Dívá se na mě zklamaně a jako by o něco úpěnlivě žádal. Zdá se mi vyzáblejší, nemocnější, jako když ho pustili z vězení. Šeptám mu, že už nemůžu, že o něm už nemůžu dál vyprávět, že je mi to líto. Mlčí, zkoumavě se na něj zadívám a všimnu si, že jeho ústa jako by zmizela. Hledí na mě s nekonečným smutkem.

Napiji se vody. Pokračuji ve svém líčení, jenže strýc je tam na skříni pořád a upřeně mě pozoruje.

Vyprávím Azadovi o tom, jak jsem musela rozdat dětem ze sousedství své hračky, jen kvůli Makarenkovi, kterého četli a takto si jej vyložili moji rodiče, načež se rozhodli, že ve své dceři musí potlačit touhu vlastnit. Azad se směje na celé kolo, svíjí se na židli.

Potím se. Vstanu a jdu se do koupelny zchladit vodou. Pozoruji se v zrcadle v koupelně, ale nevidím v něm třicetiletou ženu, nýbrž pětiletou holčičku s velkýma tázavýma černýma očima.

Vrátím se zpět do obývacího pokoje a na pohovce spatřím položené, do řady vyskládané, způsobně usazené své hračky, mezi nimi sedí Azad a poněkud přihloupě se na mě usmívá. V tu chvíli si pomyslím, že bych si o tom rozhodně měla promluvit s nějakým psychologem. Začnu chodit na psychoanalýzu. Dusím se, potřebuju na vzduch. Posadím se a říkám svému kurdskému kamarádovi, že jsem hodně unavená a že bych už asi měla jít domů.

Nechápe to, snaží se mě přemluvit, ale je toho na mě moc.

Zamírím ke dveřím, chystám se odejít, náhle se však zastavím. Na taburetu tam vidím svého druhého strýce s hlavou skloněnou nad nějakým malým kamínkem, s jehlou v ruce. Usmívá se na mě, i on má ve tváři neproniknutelný smutek a jeho ústa jsou téměř neznatelná, vymazaná. Podává mi ten kámen. Zadívám se na něj. Je na něm pečlivě vyryto šest písmen mého jména. Do očí se mi hrnou slzy, kousnu se do rtu. Azad se mě ptá, jestli jsem v pořádku a proč tu tak stojím a koukám do země. Vytrhnu ten kámen strýci z rukou a prchám pryč. Utíkám ulicí a křičím na ty přízraky, ať odejdou, ať mě nechají být, ať mě přestanou pronásledovat. Zahodím kámen daleko před sebe. Narazí do kovových dveří a poté dopadne opuštěný na pařížskou dlažbu.

Je tu taxi. Naskočím do něj a během celé cesty tiše pláču. Pláču, protože mám strach, že přicházím o rozum. Jsem zpátky doma.

V pokoji sedí má babička. Další přelud. Už to dál nevydržím, budu křičet. Ale její úsměv mě uklidní.

„Posaď se, Maryam. Naleju ti čaj.“

„Babičko Massumeh, je to hrůza. Už nemůžu své perské příběhy dál vyprávět. Mám z toho halucinace.“

„Od nynějška je budeš vyprávět jinak. Z toho, co se ti dnes přihodilo, si nic nedělej. Je to dobré znamení.“

„Dobré znamení? O čem to mluvíš?“

„Pronásledovaly tě přízraky: přišly ti totiž něco říct. Tvářily se smutně.“

„Protože jsem je zklamala?“

„Musíš o nich vyprávět jinak. Už se nesmíš spokojit jen s tím, že si budeš takto libovat v tom, čemu říkáš romantický život, a vychloubat se tím.“

„Vyprávět o nich jinak? Ale vždyť mi to tak jde. Lidé to zbožňují! Tleskají a chtějí, abych pokračovala!“

„Ano, já vím. Od malička jsi byla dobrá vypravěčka. Vždycky sis ráda vymýšlela příběhy.“

„Tak v čem je problém?“

„Musíš si jich vážít. Nevyprávěj o nich s předstíranou skromností a skrytou pýchou, ale vycházej ze svého nitra, Maryam, z nitra. Dej průchod vlastní bolesti.“

Najednou vše zmizelo. Babička, hrnky, čaj. V pokoji jsem zůstala jen já. Zatahuji závěsy a ptám se sama sebe, co vlastně je v mém nitru. A pak, co je to „nitro“? Co to má znamenat? Nikdy jsem tomu slovu příliš nedůvěřovala, protože si jej spojuji s nějakou iluzí, s něčím neustále unikajícím, co se jen marně snažíme zachytit. Ale jak pravila babička: má nablýskaná show plná patosu už nikoho nezajímá. Dívám se na konferenční stůl před sebou, kde ještě před pár okamžiky stály dva šálky čaje. Na jeho nyní již prázdnou desku odkládám první masku. Masku potlačované bolesti.

Byli jednou

Otec, matka a dcera

Ten otec byl jako stín plížící se po stěnách

Ta matka měla zakrytou tvář a nosila šaty až na zem

Ta dcera měla drobnou postavu a nohama nestála na zemi

A všichni tři ukryvali ve dlani tajemství

Měli v ní vyryto jedno slovo: EXIL

Dcera přišla o hračky

Prý je vyměnila za písmenka abecedy

Matka přišla o úsměv

Prý jej vyměnila za hrst vzpomínek

Otec přišel o mládí

Prý jej vyměnil za pár mincí

A ze všech tří se postupně stali cizinci

Pod dceřinými nohama se neustále propadala zem

Z matčiny hlavy neustále mizela paměť

V otcových rukou neustále chyběly mince

A všichni tři postupně ztráceli chuť žít

A tak dcera odvrátila svůj zrak od země, aby se naučila létat
Matka zapudila svou paměť, aby se naučila zapomínat
Otec přestal počítat peníze, aby se naučil snít
A všichni tři se začali smát

Jejich smích se nesl tak daleko
Až dolehl k uším jejich rodiny
Jejich smích se nesl tak daleko
Až otrásal jimi opuštěnou zemí
Jejich smích se nesl tak daleko
Až oživil jejich otupělou paměť
Jenže všichni tři teď měli od toho smíchu v očích slzy

A přestože byl jejich smích tak veselý a tak silný
Teď zněl jako pláč
Pláč
Otce, stínu, který se plíží po stěnách
Matky, která má zakrytou tvář a nosí šaty až na zem
Dcery, která má drobnou postavu a nohama nestojí na zemi
A všichni tři ukrývají ve dlani tajemství
Mají v ní vyryto jedno slovo: EXIL.

4. Komentář překladu

V rámci této kapitoly si představíme Maryam Madjidiovou a její tvorbu, blíže popíšeme děj a charakteristické rysy románu *Marx et la poupée* a pokusíme se jej zasadit do kontextu francouzského i českého knižního trhu. Následně se zaměříme na podrobnou analýzu překládané části a podrobněji pojednáme rovněž vybrané překladatelské problémy a jejich řešení.

4.1. Autorka a její tvorba

Maryam Madjidiová je současná francouzsky píšící prozaička íránského původu. Narodila se v Teheránu roku 1980.⁷⁰ Její rodiče byli členy Túde (íránské komunistické strany) a aktivně se účastnili protirežimních akcí během islámské revoluce, jež vyvrcholila svržením šáha v roce 1979 a následným nastolením teokratického režimu. Představitelé nové vlády však brzy začali pronásledovat a likvidovat příslušníky veškeré opozice, a tedy i členy Túde. Autorčini rodiče se přesto i nadále účastnili protirežimních aktivit. V roce 1986 se však rozhodli Írán opustit a emigrovat do Francie, konkrétně do Paříže. Maryam Madjidiová tak v podstatě na dlouhou řadu let ztratila kontakt se svou vlastní a íránskou kulturou. Francouzský jazyk si dle svých slov dokonce zamilovala natolik, že přestala používat perštinu. Ke svým kulturním kořenům se postupně začala vracet až v dospělosti na univerzitní půdě. Začala totiž studovat literární komparatistiku a v rámci své diplomové práce se rozhodla zpracovat díla dvou velikánů perské literatury, Omara Chajjáma a Sádeka Hedájata. Díky tomu se opět začala více zajímat o svou původní vlast a znovu navázala vztah se svou širší rodinou.

Ve svém profesním životě se Maryam Madjidiová rozhodla propojit dvě věci, které jsou pro ni celoživotně velmi důležité, a to francouzský jazyk, jenž si tolik zamilovala, a otázku života v emigraci. Její vlastní zkušenost ze života v exilu ji totiž přivedla k rozhodnutí, že se stane lektorkou francouzského jazyka pro cizince. Několik let žila v Pekingu a v Istanbulu, kde rovněž vyučovala francouzštinu. Později se však opět vrátila do Francie.

⁷⁰ Informace o autorce a jejím životě vychází z následujících zdrojů: Marx et la poupée - Le Nouvel Attila. *Nouveautés - Le Nouvel Attila* [online]. Paris: Le Nouvel Attila, 2022. [cit. 2022-05-06]. Dostupné z: <http://www.lenouvelattila.fr/marx-et-la-poupee/#>; Maryam Madjidi, romancière de l'exil. *France Alumni* [online]. Paris: France Alumni, 2022. [cit. 2022-05-06]. Dostupné z: <https://www.francealumni.fr/fr/magazine/culture/maryam-madjidi-romanciere-de-l-exil-33247>.

V roce 2017 vyšel její románový debut *Marx et la poupée*, za který byla autorce následně udělena prestižní cena *Prix Goncourt du premier roman* (Goncourtova cena za románovou prvotinu). Další dílo této spisovatelky bylo vydáno v roce 2019 a nese název *Je m'appelle Maryam*.⁷¹ Jedná se o román určený dětem. Autorka zde opět čerpá ze své osobní zkušenosti ze života v emigraci a snaží se své pocity a vzpomínky předat srozumitelnou formou dětským čtenářům, kteří třeba prožívají obdobou situaci. V podstatě by se tak tato kniha dala označit za edukativní román. Obdobného charakteru je i následující dílo nazvané *Mon amie Zahra*, jež vyšlo v roce 2021.⁷² Opět jde o román určený dětským čtenářům, jehož tématem je život v emigraci a snaha integrovat se do nového prostředí. V témže roce, tedy 2021, vyšlo ještě jedno dílo, tentokrát se však jedná o román určený dospělým čtenářům, jenž nese název *Pour que je m'aime encore*.⁷³ I v tomto případě se jedná o román autobiografický, jehož prostřednictvím autorka vzpomíná na své dětství a zejména dospívání na pařížském předměstí. Významným tématem tohoto románu je otázka přijetí sebe sama a svého těla. Jedná se tedy o reflexi pocitů, které během dospívání prožívá snad každá žena, avšak v případě autorky byla cesta k přijetí sebe sama o to komplikovanější, že se musela vyrovnávat i se svou jinakostí, tedy s tím, že se snaží integrovat do kulturně odlišného prostředí.

4.2. Román *Marx et la poupée*

4.2.1. Dílo v kontextu francouzského knižního trhu a jeho recepcce

Jak již bylo zmíněno výše, jedná se o autorčinu románovou prvotinu, jež byla vydána roku 2017 francouzským nakladatelstvím Le Nouvel Attila. Jedná se o malé nakladatelství, které se slovy jeho zakladatele Benoïta Virota zaměřuje na vydávání pozapomenutých autorů, vydávání děl velikánů světové literatury, kteří se doposud nedočkali francouzského překladu, a v neposlední řadě na vydávání děl začínajících francouzských autorů, jejichž tvorba je nějakým způsobem atypická a unikátní.⁷⁴ Právě do této poslední kategorie spadá také román *Marx et la poupée*, jenž je předmětem této diplomové práce.

⁷¹ MADJIDI, Maryam. *Je m'appelle Maryam*. Paris: L'École des loisirs, 2019.

⁷² MADJIDI, Maryam. *Mon amie Zahra*. Paris: L'École des loisirs, 2021.

⁷³ MADJIDI, Maryam. *Pour que je m'aime encore*. Paris: Le Nouvel Attila, 2021.

⁷⁴ Les éditeurs étrangers à la foire Le Monde du Livre. In: *Radio Prague International* [online]. Praha: Radio Prague International, 2022, 14. 5. 2016 [cit. 2022-05-06]. Dostupné z: <https://francais.radio.cz/les-editeurs-etrangers-a-la-foire-le-monde-du-livre-8225892>.

Román autorky Maryam Madjidiové se již krátce po svém vydání dočkal mnoha pozitivních kritických ohlasů a jeho úspěch byl následně korunován udělením prestižní ceny *Prix Goncourt du premier roman* (ocenění udělované za románové prvotiny).⁷⁵

O úspěchu tohoto díla ovšem vypovídá i fakt, že se mu podařilo proniknout také na zahraniční knižní trhy. V současnosti tak již existuje překlad v němčině, turečtině, španělštině, rumunštině, chorvatštině, polštině, řečtině a italštině. Jakožto určitou zajímavost lze zmínit, že všechny tyto překlady respektují původní název knihy *Marx et la poupée* (tedy *Marx a panenka*), až na dvě výjimky, a to na překlad německý (vydáno pod názvem *Du springst, ich falle*, do češtiny lze přeložit jako *Ty skáčeš, já padám*) a italský (*Io non sono un albero*, do češtiny lze přeložit jako *Nejsem strom*).⁷⁶ Oba tyto nové tituly sice vycházejí z textu románu, ale je jistě zajímavé, že právě v těchto dvou západních státech bylo rozhodnuto o změně původního titulu, zatímco v ostatních zemích (v naprosté většině východních) byl název zmiňující levicového myslitele Karla Marxe ponechán. Můžeme se pouze domnívat, že se jednalo o marketingový tah, jenž byl snad motivován myšlenkou, že Marxovo jméno by v těchto zemích potřebný komerční úspěch románu nepřineslo. S ohledem na již zmíněné ocenění knihy je jasné, že se toto dílo dočkalo uznání odborníků. Mohli bychom si však položit také otázku, jaká je jeho recepce u čtenářů z řad široké veřejnosti. K tomu nám poslouží známý francouzský internetový portál *Babelio*. Jedná se de facto o online databázi shromažďující informace o vydávaných knihách a jejich autorech. Stěžejní je nicméně to, že jednotliví uživatelé databáze tu mohou uveřejňovat své příspěvky, typicky své recenze knih, a díla hodnotit. Nabízí se tak paralela například s americkým portálem *Goodreads*.

Román *Marx et la poupée* je na portálu *Babelio* hodnocen velmi dobře. Jeho celkové skóre je 3,95 z 5 bodů (resp. hvězd).⁷⁷ Pokud se podrobněji podíváme na jednotlivé recenze čtenářů, můžeme odhalit, jaké výtky jsou nejčastěji zmiňovány a jaké klady jsou vyzdvihovány. V příspěvcích

⁷⁵ Prix Goncourt premier roman, nouvelle et poésie: le palmarès et les critiques littéraires. In: Le Figaro - Actualité en direct et informations en continu [online]. Paris: Le Figaro, 2022, 3. 5. 2017 [cit. 2022-05-06]
Dostupné z: <https://www.lefigaro.fr/livres/2017/05/03/03005-20170503ARTFIG00187-prix-goncourt-premier-roman-nouvelle-et-poesie-le-palmares-et-les-critiques-litteraires.php>; Maryam Madjidi apprend les langues nées de l'exil. *Le Monde.fr - Actualités et Infos en France et dans le monde* [online]. Paris: Le Monde, 2020, 9. 2. 2017 9:25, aktualizováno: 9. 2. 2017 9:30 [cit. 06.05.2022].
Dostupné z: https://www.lemonde.fr/livres/article/2017/02/09/maryam-madjidi-apprend-les-langues-nees-de-l-exil_5076928_3260.html.

⁷⁶ MADJIDI, Maryam. *Du springst, ich falle*. Přel. J. Schoch. Berlin: Aufbau Verlage, 2018; MADJIDI, Maryam. *Io non sono un albero*. Přel. S. Munari. Milano: Bompiani, 2018.

⁷⁷ Marx et la poupée. *Babelio* [online]. Paris: Babelio, 2020. [cit. 2022-05-06]. Dostupné z: <https://www.babelio.com/livres/Madjidi-Marx-et-la-poupee/1386727>.

uživatelů, kteří knihu hodnotili 1 až 3 hvězdami (celkem 16 recenzí), se nejčastěji setkáváme s názorem, že dílo Maryam Madjidiové není ničím inovativní, že s obdobnou tematikou se již setkali u jiných autorů. Velmi často je knize také vytýkáno, že se nejedná o „čistokrevný“ román, tedy že forma knihy nespĺňuje základní charakteristiky spojované s tímto žánrem. S tím souvisí i poslední často zmiňovaná výhrada, a sice, že vyprávění je příliš zmatečné. Autoři recenzí tím narážejí na fakt, že autorka ve svém líčení ráda prolíná (či lépe řečeno vzájemně propojuje) časové linie a nevypráví události přísně chronologicky. Je v celku pochopitelné, že pro mnohé čtenáře toto může být matoucí, nicméně je třeba si připomenout, že tato kniha skutečně cílí na náročnější a zkušenější čtenáře, kteří si dokáží vychutnat její originalitu. Cílem zde totiž není pouze odvyprávět vzpomínky, nýbrž se jedná o jakýsi vnitřní dialog vypravěčky (vyrovnání se sama se sebou).

V příspěvcích, které knihu hodnotí 4 až 5 hvězdami (celkem 123 recenzí), se pochopitelně již setkáváme více se slovy chvály a obdivu než s kritikou. Někteří příspěvatelé sice zmiňují, že v popisu situace v Íránu kniha skutečně není nikterak objevná, avšak její přínos tkví ve velmi působivém líčení pocitů cizince, který se snaží integrovat do nové společnosti. Mnozí tuto knihu také často připodobňují ke grafickému románu *Persepolis*. Drtivá většina hodnotících chválí čtivost díla, jeho hloubku a působivost, krásné metafory a poetičnost, někteří dokonce tvrdí, že kniha na ně působí spíše jako sbírka básní než jako prozaický útvar.

Jak je tedy z výše uvedených argumentů a hodnocení patrné, dílo bylo poměrně dobře přijato i mezi širokou veřejností.

Na samý závěr této podkapitoly uvedme dva úryvky z jedné recenze z portálu *Babelio*. Její autorka velmi dobře vystihla křehkou krásu a působivost knihy *Marx et la poupée*.⁷⁸

„Je ressors de cette lecture avec un sentiment étrange que j'ai bien du mal à définir et à formuler. Ce livre se lit facilement, la lecture y est limpide. Il y a du léger dans les mots malgré la violence d'une insurrection, d'un peuple torturé et la douleur d'un exil. Un air de rien syntaxique propre à la poésie... Et de vouloir le garder près de moi pour chaque jour l'ouvrir et en lire une page, quel que soit l'ordre...La chronologie importe peu, ce sont les mots ciselés, en perles, que l'on goûte et que l'on savoure et ce même dans la dureté et l'âpreté qu'ils délivrent. Il y a du beau dans la tristesse, il y a de la grâce dans les pages, les premières qui parlent de cette mère absente à son enfant à naître...à son enfant vivant...“

⁷⁸ KARINELN. [Je ressors de cette lecture...] In: *Babelio* [online]. 9. 3. 2017 [cit. 2022-05-06]. Dostupné z: <https://www.babelio.com/livres/Madjidi-Marx-et-la-poupee/1386727/critiques?note=3>.

J'y retourne, feuillette, relis encore et encore pour que ces mots s'amarrent et pèsent, qu'ils prennent du poids et ne puissent plus s'échapper. Il y a du fantomatique dans ces lignes et comme les fantômes que l'auteur déterre de sa mémoire, les mots sont là sans y être. Ils sont élégants, forts, justes mais s'enfuient, se dérobent... “

„Bien plus qu'un récit sur l'exil, sur l'Iran, et même si l'histoire autobiographique en est le cœur et en a ordonné son écriture, cet ouvrage s'apparente peut-être moins pour moi à un roman qu'à un recueil de poésie, une longue poésie en prose pour résonner une vie, des vies, nos vies. Il y a de la pureté propre à l'enfance dans ces mots, dans la volonté de dire les choses avec une authenticité désarmante de simplicité... “

4.2.2. Dílo v kontextu literární produkce íránské diaspory ve Francii

Poté, co jsme si dílo představili v rámci širšího kontextu francouzského knižního trhu a zmínili se o tom, jak jej přijali čtenáři z řad veřejnosti i odborníků, můžeme si jej nyní zasadit do kontextu literární produkce samotné íránské diaspory ve Francii.

První otázku, již si musíme položit, je, do které kategorie (viz kapitola *Literární produkce íránské diaspory ve Francii*) vlastně dílo *Marx et la poupée* spadá. Avšak odpověď na ni není zcela jednoznačná. Tento román je totiž možné řadit do dvou z nich. Lze říci, že první část knihy (*Première naissance*) svým charakterem odpovídá dílům, které mají za cíl Írán a jeho společnost obhajovat (viz kategorie *narativy obhajující Írán*). Podobně jako tomu je například v *Persepolis*, se v tomto románu dozvídáme, že zdaleka ne všichni obyvatelé Íránu sdílejí životní a politické přesvědčení se státními představiteli. Je tomu právě naopak, existuje mnoho lidí, kteří se s teokratickým režimem natolik rozcházejí, až pro něj představují hrozbu, již je nutné potlačovat. Jakožto čtenáři tedy zjišťujeme, že íránská společnost má mnohem více tváří a jen některé z nich jsou odsouzeníhodné.

Zbylé dvě části knihy nicméně spadají spíše do kategorie nazvané *francouzsky psaná literatura exilu*. Jak jsme již naznačili v příslušné kapitole věnované dané problematice, tato kategorie je definovaná spíše vágně. Zastřešuje totiž nesmírně různorodou skupinu děl, které spojuje de facto jen to, že nějakým způsobem tematizují složitý život v exilu. Pokud bychom však chtěli nalézt k románu *Marx et la poupée* nějakou paralelu, pak by jí patrně mohlo být dílo nazvané *Désorientale*

od autorky Négar Djavadiové.⁷⁹ Obě tato díla mají mnoho společného, tedy nejen to, že se v obou případech jedná o román s autobiografickými prvky a že autorky (a jejich ústřední postavy) spojuje i odchod do emigrace v raném věku. Podobná je rovněž forma vyprávění. Oba tyto romány představují jakousi sbírku vzpomínek, či spíše jejich útržků, jež nejsou řazeny a vyprávěny chronologicky. I Djavadiová si totiž, obdobně jako Madjidiová, pohrává s různými asociacemi a metaforami a také s určitou nejednoznačností postav, která od čtenáře vyžaduje opravdovou soustředěnost. Dále je třeba zdůraznit, že i v románu Djavadiové je ústředním tématem pocit odcizenosti a snaha vyrovnat se s kulturními rozdíly, jakož i snaha zprvu popírat své kořeny a později je znovu objevovat. Odlišným aspektem je pak například to, že Djavadiová se více soustřeďuje na ženská témata (například mateřství), kterým se zde dostává tolik prostoru i díky tomu, že dílo vlastně vypráví příběh o třech generacích žen z její rodiny.

Z dalších děl, která jsou románu Madjidiové blízká, bychom mohli zmínit rovněž dvě knihy od Abnousse Shalmaniové: *Les exilés meurent aussi d'amour* a *Khomeiny, Sade et moi*.⁸⁰ Ústředním tématem je v obou případech pochopitelně vyrovnání se s příchodem do cizí země, avšak zajímavým aspektem těchto románů je jednak velký důraz na význam jazyka (v díle i v životě) a přeneseně i literárních děl. Zejména v knize *Khomeiny, Sade et moi* Shalmaniová popisuje, jak zásadní roli v jejím životě díla francouzských literátů vlastně sehrála. Právě tímto se do jisté míry podobá i románu *Marx et la poupée*, kde jazyk a literatura také hraje nesmírně důležitou roli.

Za určitou paralelu lze samozřejmě považovat i výše zmíněný grafický román *Persepolis* od Marjane Satrapiové, který se románu *Marx et la poupée* podobá zejména tématy, o nichž pojednává (události islámské revoluce, potlačování politické opozice, složitý život v emigraci a pocit odcizenosti po návratu do Íránu atd.).

4.2.3. Děj románu a jeho forma

Marx et la poupée lze charakterizovat jako román s autobiografickými prvky, jenž svou formou připomíná deník či jakousi osobní kroniku. Jeho tématem jsou totiž autorčiny vlastní zážitky. Nelze jej však označit za čistě autobiografický román. Autorka v něm sice popisuje své skutečné zážitky,

⁷⁹ DJAVADI, Négar. *Désorientale*. Paris: Éditions France loisirs, 2017.

⁸⁰ SHALMANI, Abnousse. *Khomeiny, Sade et moi*. Paris: Bernard Grasset, 2014; SHALMANI, Abnousse. *Les exilés meurent aussi d'amour*. Paris: Bernard Grasset, 2018.

ale do jejího vyprávění vstupují i různé fiktivní prvky (např. vidiny, představy atd.), o kterých bude podrobněji pojednáno níže (viz kapitola *Analýza zdrojového textu*, část *Stylistické prostředky*).

Již samotný název díla, tedy *Marx et la poupée*, odkazuje na zásadní okamžik v jejím životě, tedy na dobu, kdy jí bylo pět let a její rodiče se rozhodli, že emigrují do Francie. Kvůli tomu, že byli komunisté, byli pronásledováni tamním režimem. Své politické přesvědčení se však snažili vtisknout i své dceři, a tak ji před odchodem z vlasti nutili, aby rozdala ostatním dětem své hračky, tedy aby se oprostila od potřeby vlastnit. Právě tento moment Maryam prožívá velmi intenzivně. Nejenže jakožto malé dítě nechápe, proč ji rodiče k něčemu takovému nutí, proč ji připravují o věci, které jsou jí drahé, ale v přeneseném slova smyslu tím i předjíká to, že následně ztratí mnohem víc, tedy svou vlast, své kořeny a širší rodinu.

Celý román je rozdělen do tří větších částí, které jsou pak dále rozděleny na krátké kapitoly. Tyto tři části jsou pojmenované *Naissance* (Narození). První část (*Première naissance*) představuje vzpomínky na prvních šest let autorčina života, které strávila v Íránu. Část pojmenovaná *Deuxième naissance* začíná odchodem rodiny do Francie a blíže popisuje pocity a prožitky malé holčičky a následně dospívající dívky, která se ocitla v naprosto cizím prostředí, do něhož se musí postupně začlenit. Třetí a poslední část (*Troisième naissance*) je věnována autorčiným vzpomínkám z dospělosti. Hlavním tématem je zde znovuoobjevování kulturních kořenů a smíření se s vlastní dvojitou identitou. Maryam se v této části knihy navrácí na krátký čas do Íránu a zjišťuje, že zde stále panuje nesvoboda, a třebaže se zde cítí doma, sama vyrostla v tak svobodomyšlném prostředí, že by v této zemi již nedokázala žít.

Čtenář má tak možnost očima autorky prožít tragické události doprovázející změnu íránského režimu a následně okusit pocity přistěhovalce, který má pocit, že se stal cizincem ve své nové i původní vlasti.

Ačkoliv jsou části knihy časově ohraničeny, jednotlivé vzpomínky obsažené v nich nejsou vždy řazeny zcela chronologicky. Jinými slovy, tento román není chronologickým popisem prožitých událostí. V každé kapitole totiž autorka tematizuje určitý motiv (například osobu či předmět) a vypráví o něm de facto napříč časem. Jakožto příklad můžeme uvést kapitolu nazvanou *Il était une fois les mains du père*, jež se nachází v první části knihy. Autorka v ní tematizuje ruce svého otce, respektive osobu svého otce, jehož ruce jsou pouze prostředkem, jak ho charakterizovat. Dalo by se říci, že tím autorka odkazuje na dětské vnímání okolního světa. Děti totiž často vnímají spíše detaily a nedokážou skutečnost uchopit s nadhledem. Vyprávění o otci začíná v době, kdy jsou

autorce teprve dva roky. Postupně však pomocí motivu rukou popisuje i události, jež nastaly těsně před odchodem do Francie, po odchodu do exilu a končí v době, kdy je jejímu otci okolo šedesáti let. Ono období, do kterého je daná kapitola zařazena, tedy slouží pouze jako jakýsi výchozí bod pro daný motiv.

Jak již z tohoto popisu vyplývá, celý román představuje jakousi mozaiku vzpomínek složenou z jednotlivých fragmentů, tedy postav, vjemů a předmětů, které byly a jsou v životě autorky důležité. Její líčení je ze své podstaty velmi niterné a otevřené a tato kniha je sama o sobě prostředkem pro smíření se se svou minulostí i přítomností. Z jednotlivých kapitol je cítit snaha zpětně pochopit jednání jejích rodičů, které vedlo k vzájemnému odcizení. Velmi silně je to patrné zejména v kapitolách věnovaných otci, který již nežije.

Román je vyprávěním o bolestné ztrátě části vlastní identity, o jejím dlouhodobém popírání, a nakonec o smíření se s ní. Sama autorka říká, že právě v psaní ve francouzštině o Íránu konečně našla jistou rovnováhu mezi svými dvěma identitami.

Velmi důležitým motivem, který se prolíná celým dílem, je prvek jakési pohádkovosti. Na několika místech knihy je zmiňováno, že Maryam měla již od mala zálibu v příbězích, ráda si je i sama vymýšlela. To je pak dále tematizováno například ve chvíli, kdy nastoupí do francouzské školy a potýká se s jazykovou bariérou. Uzavírá se do svého vnitřního světa a představuje si, že s ostatními dětmi komunikuje prostřednictvím rytíře, který jí vše tlumočí. Záliba ve vymýšlení si příběhů je však tematizována i později, a to poněkud sebekriticky v části, kdy autorka vypráví o tom, jak si před ostatními ráda pohrávala s romantickou představou o Íráncích a přibarvovala si tak vlastní zážitky, které druhým vyprávěla. Tato pohádkovost, respektive příběhovost, se v knize projevuje například prostřednictvím slovního spojení *il était une fois*, které je často používáno v názvech kapitol (většinou se jedná o kapitoly pojednávající o nejbližších členech rodiny, například *Il était une fois les yeux de la mère*, *Il était une fois la voix de la grand-mère* apod.), popřípadě je toto spojení užíváno, když postava Maryam vypráví nějaký příběh hračkám, popisuje představy ze svého vnitřního (imaginárního) světa, ale stejné slovní spojení používá i v okamžiku, kdy chce pomocí krátkého metaforického příběhu popsat určité vnitřní pochody a zážitky. Jako příklad lze uvést kapitolu *À la recherche de la langue perdue* (název odkazuje na dílo Marcela Prousta, odkazy na literární díla, která se v románu vyskytují, budou podrobněji pojednána v rámci kapitoly *Analýza zdrojového textu*, část *Realie a kulturní odkazy*). Zde autorka vypráví dva krátké příběhy uvozené právě formulací *il était une fois*. V obou příbězích personifikuje perštinu, tedy

svůj mateřský jazyk, a popisuje, jak jej postupně přestala používat a zapomněla jej (de facto tak popřela část své identity a své kořeny). Význam užití tohoto spojení bude podrobněji pojednán níže (kapitola *Analýza zdrojového textu*, část *Stylistické prostředky*).

Dalším specifickým prvkem užívaným v tomto románu je personifikace některých neživých předmětů či abstraktních jevů (například právě perského jazyka, matčiných snů a ideálů, hraček atd.). Kromě personifikace však autorka často pracuje také s vidinami, které Maryam mívá. Nejčastěji se jí zjevuje postava babičky, jež pro ni byla již od narození symbolem bezpečí a rodiny. Babička se vždy objevuje ve chvíli, kdy je Maryam zoufalá, aby jí poskytla radu a ukonejšila ji. Dalo by se snad říci, že všechny tyto prvky, které text obohacují, odkazují nejen na autorčinu zálibu ve vymýšlení příběhů, ale také k dětskému vnímání. Právě dětství je ústředním motivem celého románu, je to období, které Maryam definovalo a udalo jí směr do budoucna. S dětstvím prožívaným na pozadí tragických událostí a nelehkého života přistěhovalce se musí vypravěčka v průběhu knihy smířit a teprve jako dospělá je toho schopna. Teprve tehdy začíná chápat chování svých rodičů a nachází k nim opět cestu.

4.3. Zdůvodnění výběru předlohy

Výběr tohoto textu pro diplomovou práci byl motivován několika různými důvody. Prvním je zájem o Írán a jeho kulturu. Další důvody jsou spjaté přímo s kvalitami tohoto románu. Román čtenáře oslovuje svou originalitou, svou neotřelou formou. Jak jsme již zmínili v první části této diplomové práce věnované literární produkci íránské diaspory ve Francii, respektive v podkapitole pojednávající o českých překladech íránských autorů, většina současných děl, která se dostanou na náš trh, jsou bohužel spíše nevalné literární kvality. V naprosté většině se jedná o romány s autobiografickými prvky, které pojednávají o ženách a jejich těžkých životních podmínkách v Íránu. Tato díla samozřejmě reflektují část smutné reality íránské společnosti, ale důležité je zdůraznit slovo „část“. Na českém knižním trhu chybí díla, jež by zastupovala onen proud, který má za cíl ukázat íránskou společnost trochu komplexněji, tedy líčit ji bez příkras, ale současně poukázat na to, že ne všichni Íránci sdílejí stejné názory s představiteli tamního režimu. V podstatě jediným zástupcem, kterého bychom u nás našli, je grafický román *Persepolis* od Marjane Satrapiové.

Román *Marx et la poupée* má ještě další přidanou hodnotu. Nejenže čtenáři přiblíží porevoluční dění v Íránu, ale rovněž mu umožní nahlédnout do nelehkého života imigranta. Autorčino líčení pocitu cizosti, vykořeněnosti a vzájemného neporozumění je totiž skutečně působivé a věrohodné. Zároveň toto dílo není pouze příběhem o životě v emigraci, ale jsou v něm zpracována také obecně platná témata, z nichž vůbec nejvýznamnější je otázka přijetí sebe sama i našich blízkých. Maryam totiž, podobně jako kterýkoliv jiný dospívající člověk, hledá nejen cestu k sobě, ale i k druhým, zejména ke svým rodičům. Teprve v dospělosti je schopna pochopit jejich rozhodnutí a jejich chování a odpustit jim chyby, kterých se dopustili.

V neposlední řadě je třeba ocenit také formu, jakou je román psán: vyprávění je navázáno volně a propojené je vždy pouze nějakým ústředním motivem. Text tak svým způsobem připomíná zápis neřízeného proudu myšlenek. Přímou navozuje pocit vybavování si vzpomínek a jejich asociací.

4.4. Dílo v kontextu českého knižního trhu

Tento román by si na českém knižním trhu jistě mohl nalézt své čestné místo a své čtenáře, byť cílí spíše na ty náročnější. Knihu *Marx et la poupée* je totiž třeba číst skutečně pozorně, aby byl člověk schopen doopravdy vnímat hlubší myšlenky a pocity, které se ukrývají za mnohdy strohými slovy. Tento román sice není prvoplánovým bestsellerem, avšak když si uvědomíme, jakou popularitu si po celém světě (i v České republice) získala již zmiňovaná série *Persepolis*, pak se lze domnívat, že i tato kniha, která dílo Marjane Satrapiové v mnohém připomíná, by mohla slavit úspěch.

Svým charakterem toto dílo velmi dobře koresponduje s produkcí například nakladatelství Paseka či Argo. Oba tato nakladatelské domy mají ve svém edičním plánu značnou část překladové beletrie (včetně překladů z francouzského jazyka) a ve většině případů se jedná o díla cílící na náročnější čtenáře, která se vymykají tzv. literárnímu mainstreamu. Dále je třeba zmínit také to, že obě tato nakladatelství již nějakou knihu od původem íránského autora vydala. V případě Paseky se jedná o autobiografický román od Ázar Nafisiové *Jak jsme v Teheránu četly Lolitu* a v případě nakladatelství Argo o memoáry Farah Pahlaví (*Paměti*), pohádkovou knihu pro děti od Marjane Satrapiové (*Strašidla se bojí měsíce*) a román *To jsme byli my* od Golnaz Hashemzadehové Bondeové.⁸¹

⁸¹ NAFÍŠÍOVÁ, Ázar. *Jak jsme v Teheránu četly Lolitu: knihy a vzpomínky*. Přel. Z. Mayerová. Praha: Paseka, 2011; PAHLAVÍ, Farah. *Paměti*. Přel. D. Navrátilová. Praha: Argo, 2004; SATRAPI, Marjane. *Strašidla se bojí měsíce*. Přel. M. Marková. Praha: Argo, 2015; HASHEMZADEHOVÁ BONDEOVÁ, Golnaz. *To jsme byli my*. Přel. J. Holá. Praha: Argo, 2018.

Na českém trhu by se jistě našla i celá řada dalších nakladatelství, do jejichž produkce by se tento román mohl velmi dobře začlenit.

4.5. Analýza zdrojového textu

Při analýze zdrojového textu budeme vycházet především z díla *Introduction à l'analyse des œuvres traduites*, jehož autorkou je původem francouzská překladatelka a teoretička Danielle Risterucci-Roudnicky, která však v současnosti působí v Německu.⁸² Ve svém zkoumání se zaměřila na otázku literárního překladu. K překládaným dílům přistupuje jako k prostředí, ve kterém se střetávají dvě různé kultury a dva odlišné jazyky. Viděno touto optikou jsou tedy přeložená díla jakýmsi podvojným, resp. hybridním útvarem. Dílo totiž překladem vstupuje do zcela nového kulturního pole a jiného literárního světa. Ve své práci tudíž Danielle Risterucci-Roudnicky zdůrazňuje, že je potřeba při překladu zohledňovat tento hybridní charakter, a pro účely větší přehlednosti definuje dvě hlavní oblasti, a sice hybriditu peritextovou a textovou. Pojem peritextová hybridita značí aspekty, jakými je například nakladatel, formální podoba knižního vydání, ale rovněž název díla. Naopak textová hybridita, jak ostatně název napovídá, již zahrnuje jednotlivé rysy analyzovaného textu, zejména pak ty rysy, které v sobě odrážejí původní kulturu a jazyk. Právě ty totiž budou pro čtenáře překladu příznakem toho, že se nejedná o text pocházející z jeho vlastního kulturního pole.

Přístup této teoretičky jsme si zvolili proto, že zdůrazňuje podvojnost překládaných děl, tedy prolínání dvou různých kulturních světů. Právě to je totiž tolik příznačné pro román *Marx et la poupée*, jehož hlavním tématem je (ne)soulad dvou kultur v životě Maryam.

4.5.1. Peritextová hybridita

Ještě před analýzou samotného textu románu se nejprve blíže zaměříme na otázku jeho peritextové hybridity.

4.5.1.1. Nakladatel

Jak již bylo zmíněno výše (viz kapitola *Dílo v kontextu francouzského knižního trhu a jeho recepcí*), dílo *Marx et la poupée* bylo vydáno poměrně malým nakladatelstvím jménem Le Nouvel

⁸² RISTERUCCI-ROUDNICKY, Danielle. *Introduction à l'analyse des œuvres traduites*. Paris: Armand Colin, 2008.

Attila, které se dle slov jeho zakladatele Benoîta Virota zaměřuje na kvalitní a výjimečná díla, kterým se nedostalo odpovídající pozornosti čtenářů, ale rovněž na díla začínajících francouzských spisovatelů, jejichž tvorba je nějakým způsobem inovativní. Z výše uvedeného tudíž vyplývá, že čtenářská obec, která se zajímá o produkci tohoto nakladatelského domu, ví, že může očekávat, že dané dílo bude určené spíše zkušenějším a náročnějším čtenářům, kteří hledají (konkrétně v případě románu *Marx et la poupée*) něco více než „pouhé“ svědectví, jehož prostřednictvím budou jednoduše převyprávěny prožité události.

4.5.1.2. *Podoba knižního vydání*

Grafická úprava knihy je poměrně minimalistická.⁸³ Nakladatelství Le Nouvel Attila se snaží u naprosté většiny své produkce držet jednotný styl. Kniha nemá klasický přebal (zakrývající celou knihu), ale pouze tzv. pásku (viz obr. č. 1a níže). Na ní je obvykle umístěna ilustrace. V případě námi zkoumané knihy je zde umístěna fotografie velmi známého amerického fotografa Arthura Tresse, jenž proslul svými snímky se surrealistickými prvky. Fotografie na pásce zachycuje dítě hrající si s maketou samopalu, které sedí uvnitř těla starého televizoru. Na pozadí je patrná městská zástavba. Na zadní straně pásky je uveden krátký medailonek o autorce, stručné představení románu a citace z knihy, která v sobě odráží jedno z hlavních témat díla (« *Je ne suis pas un arbre, je n'ai pas de racines.* »). Při dolním okraji se nacházejí ještě tzv. blurbs (krátké citace z pochvalných kritik otištěných například v týdenících *Le Point* či *L'Express*). Na vnitřní straně pásky (viz obr. č. 1b) se ukrývá nápis *Les titres auxquels vous avez échappé* a výčet 29 bodů s výňatky z textu románu (názvy kapitol, verše, věty, jednotlivá slova), již v sobě odrážejí témata v knize obsažená, tj. život v exilu, ztráta kořenů, vztah s rodiči apod.

⁸³ Román *Marx et la poupée* se ve Francii dočkal již tří různých vydání. V rámci této kapitoly je popisováno druhé vydání: MADJIDI, Maryam. *Marx et la poupée*. Paris: Le Nouvel Attila, 2017. ISBN 978-2-37100-043-8. Původní vydání: MADJIDI, Maryam. *Marx et la poupée*. Paris: Le Nouvel Attila, 2017. ISBN 978-2-901096-67-2. Kapesní vydání: MADJIDI, Maryam. *Marx et la poupée*. Paris: J'ai lu, 2018. ISBN 978-2-290-15511-0.

Na přední straně knihy, nad hranou pásky, se nachází jméno autora a název díla. Obálka knihy je pokryta červeným textem (viz obr. č. 1c), jenž představuje další výňatek z románu. Konkrétně se jedná o přepis krátké úvodní kapitoly nazvané *La pierre*.

Obr. č. 1: Grafická podoba knihy – a: obálka s páskou, b: vnitřní strana pásky, c: obálka

4.5.1.3. *Název díla*

Třetím aspektem, který na tomto místě zmíníme, je název díla, neboť ten v sobě pojímá (a dalo by se říci i koncentruje) odkazy na zásadní okamžik v životě Maryam, tedy na dobu, kdy se její rodiče rozhodnou opustit svou vlast. Opouští ji, protože sami jsou aktivními členy tamní komunistické strany Túde, jejíž přívrženci jsou představiteli režimu tvrdě pronásledováni a likvidováni. Ze stejného důvodu, tedy kvůli svému přesvědčení, nutí pak svou dceru, aby před odchodem rozdala své milované hračky ostatním dětem. Zde se rodí vzájemné nepochopení mezi Maryam a jejími rodiči, které se postupem času bude dále prohlubovat. Proto je součástí názvu knihy jméno známého levicového myslitele Karla Marxe a hned vedle něj stojí slovo *poupée* (panenka). Toto

paradoxní spojení jen předznamenává, jak absurdně bude celá situace vyznívat v očích pětileté Maryam.

4.5.2. Textová hybridita a charakteristické rysy stylu románu

Jak již bylo poznamenáno výše, román sestává ze tří částí nazvaných *naissance* (tedy narození). V rámci této diplomové práce však byla překládána pouze první část knihy nazvaná *Première naissance*, která odpovídá době před emigrací autorky a její rodiny do Francie. Z tohoto důvodu bude i následující analýza vycházet zejména z této části. Je však třeba současně zdůraznit, že jednotlivé charakteristické rysy jsou obsažené ve všech třech částech. Touto poznámkou pouze předznamenáváme, že citované příklady budou primárně brány z části první.

4.5.2.1. Syntax

Nápadným rysem románu je střídání vět krátkých a úsečných s velmi dlouhými souvětími. Krátké věty přispívají k dojmu rychlého spádu děje, zatímco dlouhá souvětí jsou jedním z klíčových prvků stylizace díla. Autorka se snaží, aby text při čtení působil, jako by si v něm danou vzpomínku zrovna vybavovala. Na jeden obraz pak navazují další, řetězí se a asociují v jedné dlouhé větě, jež je členěna pomocí čárek, ale zejména také pomocí středníků.

Celý text kvůli tomu pak může působit poněkud těžkopádně (zvláště, je-li dlouhé souvětí dále prokládáno například triádami adjektiv apod.) a zmatečně, avšak je třeba tento fakt vnímat v kontextu širších textových úseků a jakožto záměr autorky, nikoliv její neobratnost. Od čtenáře je zde vyžadována naprostá soustředěnost a snaha plně se do popisovaných obrazů a scén ponořit.

Příklad řetězení myšlenek a motivů v rámci souvětí:

Dans sa hâte, il n'avait réussi à enfiler qu'une seule sandale, une pauvre sandale en plastique, est j'ai couru derrière eux dans la rue pour lui donner l'autre mais c'était trop tard, et la dernière image que je garde de lui c'est son pied nu sur le goudron froid de la rue, avant de disparaître dans une voiture. (kapitola: Abbás, O: 30)⁸⁴

⁸⁴ Pro lepší orientaci je u výňatku vždy uveden název kapitoly a číslo stránky, ze které pochází. Číslo stránky odpovídá knižnímu vydání: MADJIDI, Maryam. *Marx et la poupée*. Paris: Le Nouvel Attila, 2017. ISBN 978-2-37100-043-8.

Baisser les yeux ou les fermer, ne pas regarder le trajet, ne rien identifier, se boucher même les oreilles, ne pas savoir où on va, ne rien pouvoir dénoncer par la suite, on ne sait jamais, tant de personnes se sont fait attraper, ne surtout pas parler, ne rien dire, se taire même sous la torture, surtout sous la torture. (kapitola: *La peur*, O: 39)

4.5.2.2. *Vyprávěcí čas*

Velmi důležitým rysem tohoto díla, je to, že děj není vyprávěn v gramatickém čase, který je pro tradiční francouzskou literaturu typický, tedy v *passé simple*. Děj je zde většinou vyprávěn v čase přítomném, což dokresluje iluzi vybavování si vzpomínek a bezprostřednosti děje. V pasážích, které představují jakési komentáře činěné autorkou ze současnosti, je užíván minulý čas složený (*passé composé*) či imperfektum (*imparfait*).

Příklad užití různých časů v rámci vyprávění:

La petite fille referme le livre, se lève et en attrape un autre, elle continue de lire encore et encore comme pour repousser le temps de leur séparation.

J'ai dû aussi donner mes vêtements, mes livres, mes meubles. Ce don forcé se déroulait chaque fois dans les cris et les pleurs. Mais devant les enfants qui venaient chez nous et attendaient de recevoir une poupée ou un livre, je me taisais. L'air grave et solennel, je tendais le jouet en silence.

Je revois le jouet dans les mains des enfants pauvres du quartier, l'étonnement dans leurs yeux, leur sourire timide. Mais dès que la porte se refermait, je courais dans ma chambre et là, j'étais saisie d'une angoisse profonde à la vue de cette pièce qui se vidait peu à peu. (kapitola: *Le don*, O: 23)

4.5.2.3. *Asociace a řetězení motivů*

Jak již bylo zmíněno výše (viz kapitola *Děj románu a jeho forma*), celý román svým charakterem do jisté míry připomíná deník či jakousi osobní kroniku. Bylo by možné jej snad připodobnit k mozaice složené z mnoha různých fragmentů, tedy jednotlivých vzpomínek. Oproti klasickému deníku však tento text ne vždy respektuje chronologickou posloupnost. Každá ze tří částí je sice časově ohraničena (první část se týká doby před odchodem do emigrace, druhá část pojednává o příchodu do Francie a dětství a dospívání vypravěčky v této zemi, třetí část je naopak věnována krátkému návratu již dospělé Maryam do Íránu), tento časový rámeček je ovšem pouze výchozím bodem pro jednotlivé kapitoly a jejich ústřední témata. Tedy pokud například vypravěčka

v kapitole nazvané *Comment peut-on être persane ?* popisuje zážitky a útržky z rozhovorů se svými sestřenicemi a bratrancem, přechází mezi různými časovými obdobími. Obdobně postupuje například v krátké kapitole *Les livres enterrés*, kde vypráví o tom, jak její rodiče zakopali pod stromem u svého teheránského domu zapovězené knihy pojednávající o komunismu. Základní motiv tedy vychází z doby před odchodem do Francie, ale v závěru kapitoly je líčeno, jak se sem vypravěčka v dospělosti navrátila a zjistila, že rodný dům již nestojí.

Z tohoto popisu je evidentní, že autorčin styl staví ve své podstatě na volném řetězení a na různých asociacích. De facto tak vlastně imituje způsob, jakým si vybavujeme vzpomínky, kdy nám na myslí vytane určitá představa, situace, následně nás určitý detail, konkrétní motiv, může přenést zase dál, tedy asociovat nám další vzpomínku atd. Pro autorku je toto vlastně nenucený způsob, jak nám nejen vylíčit své zážitky až do jejich závěru, ale zejména je to výborný prostředek pro charakteristiku postav, které v románu vystupují. Jedná se vždy o osoby, které v životě vypravěčky sehrály velmi významnou roli (rodiče, babička, přítel rodičů jménem Abbas, kamarádka Širín atd.). To je patrné například v kapitole věnované otci (*Il était une fois les mains du père*). Celou kapitolou se prolíná motiv jeho rukou, které ho vlastně charakterizují, resp. jej charakterizují předměty, které jeho rukama procházejí. Na několika stránkách se tak dozvídáme, jaká všechna povolání autorčin otec během svého života vykonával, jak se snažil bojovat proti iránskému režimu, jak byl sečtělý (v pozdějším věku se věnoval kaligrafii a perské literatuře), a přesto musel v emigraci vykonávat špatně placené dělnické profese, co v životě miloval, čeho se obával a jaké zklamání mu vývoj situace v Íránu působil. Všechny tyto části jeho života jsou v textu propojeny skrze motiv jeho rukou, které zosobňují jeho samého.

4.5.2.4. Hra s řečí postav

Celý text se vyznačuje jakousi zdánlivou chaotičností. Na čtenáře může působit poněkud zmatečně, neboť pro jeho pochopení je třeba vynaložit větší úsilí a plně se soustředit na jednotlivé detaily. Román totiž není pouhou kompilací vzpomínek, ale představuje vlastně i jakýsi vnitřní dialog vypravěčky. Někdy rozmlouvá sama sebou, jindy zase promlouvá k ostatním osobám. Z tohoto důvodu se v textu velmi často mění perspektiva, resp. mění se to, kdo je textem oslovován. Na mnoha místech se tak stává, že kapitola je uvozena klasickým vyprávěním v *er*-formě (případně v *ich*-formě). Zničehonic se však text obrací ke konkrétní postavě, o níž předtím vyprávěl, a přechází do *du*-formy. Kromě toho je text také často prokládán nevlastní přímou řečí a dialogy

postav. Mnohdy se zde rovněž setkáváme s tím, že vypravěčka záměrně nechce uvést, o koho (o kterou postavu) se v daný moment jedná. Například kapitola *La peur* je uvozena situací, v níž vystupuje jakási anonymní žena (*une femme*), a až následně je přímo určeno (nejprve přes jednotlivé indicie a později explicitně), že se jedná o autorčinu matku. Na podobném principu stojí také úvodní kapitola knihy (*La pierre*). Čtenář, který ji pročítá, se může jen domnívat, kdo je onen muž, který vyrývá jméno Maryam ve vězení do kamene. Je to snad její otec? Až o mnoho stran dále se z jedné narážky dozvídáme, že se jednalo o jednoho z matčinych bratrů. Toto vše jen dále podtrhuje fakt, že tento román je souborem fragmentů, které si však čtenář do výsledného obrazce musí poskládat sám.

Příklad změny ve formě vyprávění:

Elle voit les rêves de sa mère au-dessus de sa tête, elle essaie d'attraper un de ces oiseaux par mille ruses et elle n'y parvient pas. Alors, elle les dessine sur des feuilles volantes qui tapissent le sol de sa chambre.

Ces dessins, mosaïques de mon amour pour toi, de mes tâtonnements timides pour m'approcher et sentir même de très loin l'odeur de tes rêves.

Absente, longtemps je t'ai vue absente. Absentée de la vie, de la maternité, du désir. Tu glissais lentement sur la vie avec un sourire d'acceptation. (kapitola: *Il était une fois les yeux de la mère*, O: 18–19)

4.5.2.5. *Stylistické prostředky*

Pokud se blíže zaměříme na lexikum užívané v rámci díla, zjistíme, že vyjadřování autorky je mnohdy velmi prosté, a přitom dokáže být významově nesmírně hutné. Na malém prostoru, pouze několika slovy, dokáže Maryam Madjidiová sdělit mnohé. I se slovy z běžného lexika dokáže vykreslovat působivé poetické obrazy. Jako by se snad ani nejednalo o román, ale spíše o báseň v próze. Poezie v tomto textu skutečně sehrává významnou roli. Nejenže je v něm odkazováno na některé básně perských i jiných autorů, ale celé dílo v sobě nese silný poetický nádech. Lze říci, že autorka maluje obrazy slovy. Často používá různá přirovnání, metafory. Typické je také užívání triád, respektive sérií přívlastků, sloves apod.

Příklad užití triád či početnějších sérií přívlastků, sloves apod.:

*Le palais était somptueux, éclairé de mille feux, il n'avait jamais vu tant **de bougies, de torches, de flambeaux**, ses yeux éblouis avaient même cru voir de petites flammèches dans l'air. (kapitola: Le don, O: 22)*

*Je reviens dans le salon et je vois sur le canapé **disposés, alignés, sagement assis**, mes jouets, et Azad au milieu d'eux qui me sourit d'un air un peu niais. (kapitola: La vision, O: 83)*

*J'entends le murmure de toutes les mères qui répètent chacune **leur mot, leur mot de douleur, leur mot écorché vif, leur mot d'injustice**. (kapitola: Abbâs, O: 32)*

Celé kapitoly se tak trochu stávají synekdochami – například kapitola o otcových rukou, které však v širším významu zastupují otce a jeho životní pouť. Autorka mnohdy do textu zapojuje také určité opakující se motivy, jako by to byl refrén. S tímto se můžeme setkat například v kapitole *L'histoire se répète*, v níž se otec navrácí na kratší dobu do Íránu. V Teheránu však opět probíhají nepokoje, které jsou krvavě potlačovány. V otcově mysli znovu ožívají jeho vlastní vzpomínky na události revoluce a v textu se tak pravidelně opakuje věta *Il voudrait se joindre à eux*.

Příklad opakování konkrétního motivu („refrén“):

*Il est dans la rue, près de la grande place de Hafté Tir. Il ne marche pas, il regarde. Il voit ces milliers d'Iraniens qui défilent devant lui, un brassard vert enroulé autour de leurs bras. **Il voudrait se joindre à eux**. Il voit les bouches crier des slogans : « Mort au dictateur ». Il entend le rythme de leurs pas, il a le cœur qui bat. **Il voudrait se joindre à eux**. Il voit des hommes en moto, des machettes à la main, fendre la foule et frapper tout ce qui bouge. Il voit des corps qui tombent. Il voit des femmes et des hommes qui courent pour se protéger. Ses mains se crispent, son cœur se soulève. **Il voudrait se joindre à eux**. (kapitola: L'histoire se répète, O: 59–60)*

Dalším výrazným prostředkem tohoto díla je hojné užívání personifikací. V textu tak ožívají nejen různé předměty (zejména hračky), ale také abstraktní jevy (mateřský jazyk, francouzský jazyk, strach, smrt atd.).

Příklad personifikace:

*Ma mère porte ma vie mais **la Mort danse** autour d'elle en ricanant, le dos courbé ; ses longs bras squelettiques veulent lui arracher son enfant ; sa bouche édentée s'approche de la jeune femme enceinte pour l'engloutir. (kapitola: Il était une fois le ventre de la mère, O: 13)*

***La Mort est assise** les jambes croisées sur les montagnes de l'Alborz qui surplombent Téhéran. (kapitola: La peur, O: 41)*

Dále je třeba zdůraznit i to, že celý text má v sobě příděch určité pohádkovosti (či příběhovosti). Velmi významným motivem celé knihy je dětství, konkrétně autorčino dětství a prožitky z tohoto období, které ji formovalo a definovalo. Teprve v dospělosti je schopna se s těmito vzpomínkami znovu (a poprvé zcela upřímně) konfrontovat a vyrovnat se s nimi, a díky tomu se také usmířit vnitřně s rodiči i se sebou samotnou. Ona pohádkovost je tedy právě odkazem k dětskému vidění světa a v textu se přímo projevuje například velmi častým užíváním spojení *il était une fois*. To je používáno zejména v názvech kapitol (mnohdy zasvěcených nejdůležitějším osobám autorčina života) a někdy i přímo v textu. Uvozuje příběhy z vnitřního světa malé Maryam, ale rovněž i jakási podobnoství, stručné příběhy založené na personifikacích a metaforách, jejichž prostřednictvím může autorka snáze předat nějaký hlubší zážitek či myšlenku. Jako příklad lze uvést kapitolu z druhé části knihy nazvanou *À la recherche de la langue perdue*. Ta pojednává o tom, jak Maryam přestává používat perštinu a postupně ji zapomíná. Metaforickými obrazy je tak možné tento proces shrnout na pouhých čtyřech stránkách.

Příklad užití *il était une fois*...:

Il était une fois

Un père, une mère et une fille

Le père avait la forme d'une ombre se faufilant sur les murs

La mère, le visage caché, portait une longue robe balayant la terre

La fille, silhouette légère, avait les pieds suspendus dans l'air

Et tous les trois gardaient un secret dans le creux de la main

Sur leur paume, un mot était gravé : EXIL

(kapitola: *Il était une fois*, O: 86)

Jedná se o úryvek z poslední kapitoly první části knihy, která předznamenává odchod do Francie. Text této kapitoly je možné popsat jako báseň v próze.

K onomu rysu pohádkovosti přispívá také to, že autorka propojuje realitu se smyšlenými prvky, respektive do jejího vyprávění skutečných zážitků vstupují na několika místech vidiny. Zjevují se jí různé postavy z jejího života. Nejčastěji se jedná o babičku, která je pro ni již od narození nesmírně důležitou osobou. Postava babičky v díle reprezentuje moudrost a rozumný realistický pohled na věc. Maryam se vždy zjevuje ve chvílích beznaděje, aby jí poskytla radu a ukonejšila ji.

4.5.2.6. *Lexikální roviny*

V rámci textu jsou užívány prostředky různých lexikálních rovin. Naprostá většina spadá do roviny spisovného jazyka. Ten je přítomen zejména v pásmu vypravěče. Další lexikální roviny jsou však zapojeny v pásmu postav. V dialozích a nevlastní přímé řeči se tak setkáváme i s prvky jazyka hovorového a nespisovného, a dokonce se zde výjimečně setkáváme i s vulgarismy.

Příklady užití výrazů ze substandardních lexikálních rovin:

Le mec va demander à la fille si elle veut aller à San Francisco ou à Los Angeles. C'est un code. San Francisco, ça veut dire : on s'embrasse, on se touche, on fait quelques préliminaires mais rien de plus. Los Angeles, là, attention c'est le grand saut, on va jusqu'au bout : on baise. (kapitola: *Comment peut-on être persane ?*, O: 68–69)

Espèce de connard, sale gosse de riche, ton père t'a toujours tout donné et aujourd'hui monsieur s'ennuie de se femme, il en veut une deuxième, comme les jouets qu'il réclamait quand il était gosse, fils de pute, sors de cette maison ou je me barre sur-le-champ. (kapitola: *Comment peut-on être persane ?*, O: 66–67)

4.5.2.7. *Realie a kulturní odkazy*

V neposlední řadě je třeba zmínit také realie a četné kulturní odkazy, jež se v textu nacházejí. Právě ty jsou totiž explicitní reprezentací toho, že se zde setkávají dvě odlišné kultury. Pro přehlednost můžeme tyto kulturní odkazy a narážky roztrždit do tří kategorií.

4.5.2.7.1. *Toponyma, vlastní jména a kulturní odkazy*

Z povahy díla jasně vyplývá, že stojí na pomezí dvou odlišných kultur, ke kterým se vztahuje. Na jedné straně je to Írán a na druhé Francie. V textu jsou mnohokrát zmiňována různá íránská toponyma (např. Teherán, letiště Mehrabád, čtvrť Niávarán atd.). Neméně významnou roli hrají i vlastní jména osob, které se v knize vyskytují (Abbas, Širín, Simin, Šarnáz apod.). Kromě toho jsou součástí textu i přímo perská slova (transkribovaná do latinky), která jsou často součástí oslovení blízkých osob (madar – maminka, ameh – teta, bábá – tatínek). Důsledkem toho máme jakožto čtenáři možnost se seznámit také s různými prvky íránské, resp. perské kultury. Zmiňovány jsou pokrmy (např. šafránová rýže), části ženského ošacení, hudební nástroje (sáz, tar apod.), ale rovněž nechvalně proslulé složky islámského státního zřízení (basídžové, Fátimino komando atd.). Na mnoha místech je také zmíněn tzv. takbír, tedy známé zvolání *Alláhu Akbar*.

S odchodem rodiny do Francie se samozřejmě mění i prostředí, v němž se děj odehrává, a tak se setkáváme s dalšími reáliemi. Jsou zmiňována některá toponyma (Paříž, názvy různých ulic atd.), ale rovněž velmi četné kulturní odkazy z oblasti gastronomie, školství (např. CLIN – classe d'initiation pour non-francophones apod., často v souvislosti s výukou dětí imigrantů), z hudby (např. Jacques Brel), kutilství (obchod Castorama), malířství (Eugène Delacroix) atd.

4.5.2.7.2. *Odkazy na literární díla*

Důležité jsou v románu i přímé citace z různých literárních děl či aluze na ně. Každá ze tří částí knihy je uvozena citací. První část otevírá úryvek z básně známého tureckého básníka a spisovatele Nazima Hikmeta. Druhou část naopak uvádí citace z díla *La pesanteur et la grâce* od francouzské filozofky Simone Weilové a třetí citát Thaléta z Milétu.

V románu dostává velký prostor také poezie, a to konkrétně klasická perská poezie. Autorka má ve velké oblibě básně Omara Chajjáma. Právě ty jsou v textu citovány (v perském originále i ve francouzském překladu). V závěrečné kapitole je citován další z velikánů perské poezie – Háfiz.

V románu jsou však k nalezení i mnohem méně nápadné odkazy na jiná literární díla. V názvech dvou kapitol je například patrná aluze na Montesquieovy *Lettres persanes* (*Perské listy*). Na známou větu, která se v tomto díle nachází, *Comment peut-on être persan ?* Maryam Madjidiová odkazuje těmito kapitolami: *Comment peut-on être persane ?*, *Comment peut-on être français ?*

Zmíňme ještě jeden literární odkaz ukrytý opět v názvu kapitoly. Jedná se o aluzi na dílo Marcela Prousta (*À la recherche du temps perdu*) – *À la recherche de la langue perdue*.

4.5.2.7.3. *Anglické výrazy*

Významným prvkem textové hybridity jsou rovněž výrazy z angličtiny. Ty jsou ale v textu poměrně vzácné a vyskytují se výhradně v rámci komunikace postavy Maryam s jejími sestřenicemi či s jinými vrstevníky. Jejich účelem je tedy jen dokreslit postavy těchto mladých lidí. Právě anglické výrazy se totiž v Íránu staly velmi významnou součástí slangu mladých lidí zejména proto, že jsou užívány jako kódová označení. Tento fakt je ilustrativně popsán právě v již výše zmiňované kapitole *Comment peut-on être persane ?*, ve které se dozvídáme, že mladí Íránci pořádají tzv. *Miami Party* (večírky v plavkách), ale také to, že když se dva lidé seznamují, může muž ženě nabídnout návštěvu *San Francisca* či *Los Angeles*, tedy nevinné hrátky či přímo sexuální akt.

4.6. Zvolená překladatelská metoda a konkrétní překladatelské problémy

Cílem této práce bylo vytvořit věrný překlad, který bude adekvátně reprezentovat svou předlohu, a zachová si tudíž své charakteristické rysy, jež mu vtiskla jeho autorka. Během vytváření českého překladu jsme se však samozřejmě setkali s problematickými místy, která si vyžádala zvláštní pozornost. Některá z nich si blíže popíšeme v následujících odstavcích, přičemž budeme postupovat v obdobném pořadí jako při analýze zdrojového textu.

4.6.1. Syntax

Text románu se vyznačuje střídáním velmi krátkých vět s dlouhými a květnatými souvětími (viz kapitola *Analýza zdrojového textu*, část *Syntax*). U krátkých vět bylo třeba dodržet jejich úsečnost a neubírat tak vyprávění na jeho spádu. V případě dlouhých souvětí jsme mnohdy bojovali s pocitem, že působí příliš neústrojně a těžkopádně. Jsou však jedním z klíčových rysů autorčina stylu, a proto bylo nutné je převádět věrně. Velmi často v nich autorka využívá středníků. V dlouhých větách, jež představují řetěz vzpomínek (obrazů a motivů), které jako by autorka jedním dechem dodávala k obrazu prvotnímu, pomáhají informace strukturovat. Obdobnou funkci plní také v češtině, a tudíž by měly být zachovány.

Níže uvedené úryvky představují příklady užívání delších souvětí, v nichž jsou jednotlivé obrazy a myšlenky oddělovány středníky, ale rovněž stručných vět, které textu propůjčují ostřejší tempo a větší důraz. Oba přístupy bylo v překladu nutné v co největší míře zachovat.

Les pages des livres sont déchirées ; des étagères entières sont renversées ; des mains fouillent dans les tiroirs ; des bouches hurlent. Les voilent des femmes sont piétinés ; des mains arrachent leurs cheveux. (kapitola: Il était une fois le ventre de la mère, O: 13)⁸⁵

Vytrhávají stránky z knih; převracejí celé police; čísi ruce se přehrabují v zásuvkách; ústa křičí. Šlapou po šátčích žen; ruce jim rvou vlasy. (kapitola: Bylo jednou jedno matčino lůno, P: 36)

Un homme se dirige tout droit vers la mère. Il a le regard dur. Il ressemble à ces hommes de la prison où l'oncle est enfermé. La même barbe, les sourcils froncés, les dents serrées. Ses mains prennent le passeport de la mère. Elle ne comprend pas. Elle doit le suivre. Il y a un problème. Elle se lève et marche vite, la fille court presque derrière elle. (kapitola: Barbe Noir, O: 47)

Nějaký muž kráčí přímo k matce. Tváří se přísně. Podobá se těm mužům z vězení, ve kterém je strýc. Stejný vous, stažené obočí, zatnuté zuby. Jeho ruce si berou matčin pas. Nerozumí tomu. Musí jít za ním. Je tu nějaký problém. Vstane a rychle kráčí, dcera za ní téměř utíká. (kapitola: Černovous, P: 53)

4.6.2. Vyprávěcí čas

Jak již bylo řečeno výše (kapitola *Analýza zdrojového textu*, část *Vyprávěcí čas*), ve zdrojovém textu je v rámci vyprávění uplatňován přítomný čas, a nikoliv pro tradiční francouzskou literaturu typičtější *passé simple*. Velmi podobná situace existuje také v české literatuře, která ve vyprávění rovněž upřednostňuje minulý čas, avšak užití času přítomného je přípustné a text ozvláštňuje. Navíc bude mít na českého čtenáře obdobný účinek jako na francouzského, tedy bude vytvářet zdání bezprostřednosti vyprávění. Díky tomu může mít čtenář pocit, že se děj odehrává přímo před jeho očima a v daný moment. Z těchto důvodů jsme se rozhodli přítomný čas ve vyprávění ponechat. Tam, kde je ve zdrojovém textu uplatňován čas minulý (*passé composé*), byl použit český minulý čas.

Následující příklad ilustruje střídání časů. Hlavní děj je popisován časem přítomným (evokuje, že se odehrává čtenáři přímo před očima), zatímco v komentáři k němu, který vychází jakoby ze

⁸⁵ Pro lepší orientaci je u výňatku vždy uveden název kapitoly a číslo stránky, ze které pochází (O – originál, P – překlad). Číslo stránky (O) odpovídá knižnímu vydání: MADJIDI, Maryam. *Marx et la poupée*. Paris: Le Nouvel Attila, 2017. ISBN 978-2-37100-043-8. Číslo stránky (P) odpovídá stránce v této diplomové práci.

současnosti (dospělá vypravěčka nyní komentuje minulý zážitek) je užit čas minulý a imperfektum (čas primárně určený pro popis okolností děje). Tyto změny bylo nutné reflektovat také v rámci překladu, přičemž francouzské imperfektum bylo v češtině substituováno nedokonavým videm.

La petite fille referme le livre, se lève et en attrape un autre, elle continue de lire encore et encore comme pour repousser le temps de leur séparation.

J'ai dû aussi donner mes vêtements, mes livres, mes meubles. Ce don forcé se déroulait chaque fois dans les cris et les pleurs. Mais devant les enfants qui venaient chez nous et attendaient de recevoir une poupée ou un livre, je me taisais. (kapitola: *Le don*, O: 23)

Holčička knihu zavře, postaví se a vezme do ruky jinou, pokračuje ve čtení dál a dál, aby oddálila čas loučení.

Musela jsem se vzdát i svého oblečení, knih a nábytku. To nucené obdarování se však nikdy neobešlo bez křiku a pláče. Před dětmi, které k nám přicházely a čekaly, až dostanou panenku nebo knížku, jsem ale vždy mlčela. (kapitola: *Dar*, P: 41–42)

4.6.3. Asociace a řetězení motivů

Již při analýze zdrojového textu jsme konstatovali, že právě způsob, jakým je román stylizován, z něj činí dílo originální a nevšední. Právě proto je pochopitelně nutné tuto stylizaci v překladu zachovat. Mnohdy bylo nutné bojovat s pocitem, že překladový text může působit poněkud nepřehledně, není plynulý a mohl by čtenáře mást. Je třeba si ovšem uvědomit, že takový je i text originálu. Překladatel tudíž nesmí podlehnout touze jej zlogičťovat, zjednodušovat a čtenáři zpřístupňovat.

Uvedené příklady představují vlastně proud myšlenek postav románu. V zájmu zachování jejich účinku na čtenáře bylo nutné je překládat co nejvěrněji, tj. nikterak neupravovat plynutí věty, logiku popisu či argumentace.

Baisser les yeux ou les fermer, ne pas regarder le trajet, ne rien identifier, se boucher même les oreilles, ne pas savoir où on va, ne rien pouvoir dénoncer par la suite, on ne sait jamais, tant de personnes se sont fait attraper, ne surtout pas parler, ne rien dire, se taire même sous la torture, surtout sous la torture. (kapitola: *La peur*, O: 39)

Sklopit zrak, nebo oči rovnou zavřít, nedívat se na cestu, nevědět, jak co vypadá, ucpat si i uši, netušit, kam člověk jde, aby pak nic nemohl prozradit, jeden nikdy neví, tolik lidí už chytili, hlavně člověk nesmí mluvit, nesmí nic říct, musí mlčet, i kdyby ho mučili, hlavně kdyby ho mučili. (kapitola: Strach, P: 48–49)

Les rumeurs comme un essaim d'abeilles tourbillonnent dans la rue, dans les oreilles : il a disparu, on n'a plus de nouvelles, elle a été attrapée, elle nous connaissait, ils ont peut-être fui à l'étranger, peut-être, mais s'ils sont en prison, ils vont être torturés avant d'être exécutés, tout le monde est torturé avant, et s'ils parlent sous la torture, s'ils nous dénoncent, s'ils donnent notre adresse, sous la torture, qu'est-ce que tu ferais toi ? (kapitola: La peur, O: 41)

Ulicemi, od jednoho ucha k druhému, jako roj včel víří zvěsti: zmizel, nikdo o něm nic neví, zatkli ji, znala nás, možná uprchli do zahraničí, možná, ale jestli jsou ve vězení, budou je mučit, než je popraví, každého předtím mučí, a co když budou mluvit, co když nás prozradí, co když jim při mučení řeknou naši adresu, co bys dělal? (kapitola: Strach, P: 50)

Součástí stylizace a postupů evokujících autentické vybavování si vzpomínek je rovněž časté opakování téhož motivu, který se textem dané kapitoly neustále prolíná. I v takových případech bylo třeba zůstat věrný a překladatelská řešení používat konzistentně, to znamená nevariovat je.

***Il voit** ces milliers d'Iraniens qui défilent devant lui, un brassard vert enroulé autour de leurs bras. **Il voudrait se joindre à eux. Il voit** les bouches crier des slogans : « Mort au dictateur ». Il entend le rythme de leurs pas, il a le cœur qui bat. **Il voudrait se joindre à eux. Il voit** des hommes en moto, des machettes à la main, fendre la foule et frapper tout ce qui bouge. **Il voit** des corps qui tombent. **Il voit** des femmes et des hommes qui courent pour se protéger. Ses mains se crispent, son cœur se soulève. **Il voudrait se joindre à eux. Il voit** de la fumée, du sang, tout son passé qui ressurgit. (kapitola: L'histoire se répète, O: 59–60)*

***Vidí** ty tisícovky Íránců, jak před ním pochodují, se zelenou pásku ovinutou okolo jejich paží. **Chtěl by se k nim přidat. Vidí** ústa vykřikovat hesla: „Smrt diktátorovi“. Poslouchá rytmus jejich kroků, srdce mu tluče. **Chtěl by se k nim přidat. Vidí** muže na motorkách, jak s mačetami v rukou sekají do davu a útočí na vše, co se hýbe. **Vidí**, jak těla padají k zemi. **Vidí**, jak ženy a muži prchají, aby se zachránili. Ruce se mu zatínají v pěst, srdce se div nerozskočí. **Chtěl by se k nim přidat. Vidí** kouř, krev, celou svou minulost, jak ožívá. (kapitola: Historie se opakuje, P: 59)*

Toto opakování motivů se však v některých případech netýká pouze jednotlivých odstavců, ale rovněž i celých kapitol, jak ilustrují následující příklady. Autorka se na několika místech odvolává k větě zmíněné na počátku kapitoly a stupňuje její ironický nádech.

C'est extraordinaire d'être persane ! (kapitola: *Khayyâm en veux-tu, en voilà !*, O: 74)

Být Peršankou je nevšední! (kapitola: *Chceš Chajjâma, máš ho mít!*, P: 68)

Oui c'est extraordinaire, vous avez raison. La révolution, deux oncles en prison, les prospectus dans mes couches, le départ in extremis, l'exil, l'opium de mon père. (kapitola: *Khayyâm en veux-tu, en voilà !*, O: 74)

Ano, to máte pravdu, je to nevšední. Revoluce, dva strýcové ve vězení, letáky v mých plínkách, odchod na poslední chvíli, exil, otcovo opium. (kapitola: *Chceš Chajjâma, máš ho mít!*, P: 68)

Oui, c'est très beau et c'est extraordinaire d'être persane mon coquin. (kapitola: *Khayyâm en veux-tu, en voilà !*, O: 78)

Ano, být Peršankou je úžasné a nevšední, můj milý. (kapitola: *Chceš Chajjâma, máš ho mít!*, P: 71)

4.6.4. Stylistické prostředky

Text románu je utvářen poměrně běžným lexikem, i přesto však dokáže být významově nesmírně hutný. Při překladu bylo cílem toto přenést i do češtiny: vyhybat se příliš květnatému vyjadřování na místech, kde není ani v původním textu, a zachovat přitom hloubku autorčiných obrazů.

Následující příklad dobře ilustruje, že autorka pracuje s běžnými slovy a výjevy, které však v daném kontextu nabývají hloubky. Touto sekvencí obrazů každodenního života je umně shrnuto, jak se cítí matka hlavní hrdinky, jejíž život postrádá tuto všednost. V závěru tohoto úryvku autorka používá už jen jednotlivá slova, za kterými se ovšem čtenáři skládají opět celé obrazy.

Cette vie quotidienne, ces moments simples : aller au marché avec son enfant, prendre un melon et le sentir, tâter les fruits pour les choisir avec soin, échanger quelques mots ou plaisanteries avec le vendeur ou la voisine, lui sont inaccessibles. Seuls comptent la lutte, les idées, les prospectus, les réunions. (kapitola: *La peur*, O: 38)

Ten každodenní život, prosté okamžiky: jít se svým dítětem nakoupit, vzít do ruky meloun a ucítit jeho vůni, prohlížet si ovoce a pečlivě jej vybírat, prohodit pár slov či vtipů s prodavačem nebo

sousedkou, pro ni je toto nemožné. Jediné, na čem záleží, je boj, ideje, letáky, schůze. (kapitola: *Strach*, P: 48)

Text je ovšem také bohatý na různé metafory, přirovnání a synekdochy, jež jsou rovněž stěžejním prvkem autorčina stylu, a tudíž bylo nutné je v překladu zachovat.

Například kapitolou *Il était une fois les yeux de la mère* se prolíná motiv matčiných snů, které jsou přirovnávány k ptákům. K tomuto přirovnání se autorka znovu navrácí v kapitole *L'attente*. V tomto případě však záměrně došlo k určitému odchýlení se od prvního řešení, neboť namísto slova *ptáci* bylo použita zdrobnělina *ptáčci*. Výsledek tedy není zcela konzistentní, avšak užití stejného slova nebylo možné. V prvním případě je nutné použít slovo *ptáci* (tedy nezdrobnělé), neboť se zde myslí mrchožraví ptáci, kteří požírají mrtvoly umístěné na vrcholky věží mlčení. Tento obraz se opírá o skutečnou realii. Věže mlčení totiž pocházejí z perské kultury a byly využívány právě k „ukládání“ těl. Ta nesměla být v souladu se zoroastrismem pohřbívána do země, ani spalována na hranicích. V druhém uvedeném případě by však užití slova *ptáci* působilo poněkud nepatřičně. Zdrobnělá varianta *ptáčci* zní jemněji a poetičtěji.

Des rêves tournent autour de sa tête comme des oiseaux au-dessus des tours de silence. (kapitola: *Il était une fois les yeux de la mère*, O: 18)

Kolem hlavy jí poletují sny, jako ptáci nad věžemi mlčení. (kapitola: *Byly jednou jedny matčiny oči*, P: 38)

Je vois de moins en moins les oiseaux tourner au-dessus de sa tête, ses rêves disparaissent petit à petit. (kapitola: *L'attente*, O: 44)

Čím dál tím vzácněji vidím kolem její hlavy poletovat ptáčky, její sny se pomalu vytrácejí. (kapitola: *Čekání*, P: 51)

Následující příklad je ukázkou užití synekdochy, která je opět v románu poměrně hojně užívána a pochopitelně není přípustné, aby ji překladatel nerespektoval.

Des machines à écrire, de quoi imprimer. On se regarde à peine, les yeux sont rivés sur des feuilles que des mains noircissent très vite tandis que d'autres tapent à la machine et impriment à l'aide d'une sérigraphie. Des yeux relisent, des yeux corrigent. Il faut faire vite. (kapitola: *La peur*, O: 40)

Psací stroje, tiskařské náčiní. Lidé se na sebe sotva podívají, oči se upírají na papíry, které pod rukama rychle černají, zatímco jiné píšou na stroji nebo se zabývají sítotiskem. Oči pročítají, oči opravují. Je třeba pracovat rychle. (kapitola: *Strach*, P: 49)

4.6.4.1. *Il était une fois...*

Aluze na pohádkový narativ prolínající se celou knihou (viz kapitola *Analýza zdrojového textu*, část *Stylistické prostředky*). Vzhledem k tomu, že se jedná o skutečně velmi významný prvek, který se opakuje na mnoha místech, bylo nutné vytvořit řešení, jež bude možné uplatnit ve všech případech. Konzistence zde byla naprosto zásadní, aby byl účinek tohoto slovního spojení zachován.

V první části knihy se toto spojení vyskytuje celkem šestkrát (pětkrát přímo v názvu kapitol). Zvažovala jsem dvě možné varianty překladu: *bylo jednou jedno* a *bylo nebylo*. Nakonec jsme však upřednostnili první z nich. Domníváme se totiž, že varianta *bylo nebylo* by textu dávala trochu jiný význam. Mohla by působit dvojnásobně. Co je však možná ještě důležitější, tato varianta by nebyla vhodná do všech kontextů, ve kterých se spojení *il était une fois...* vyskytuje.

Příklady názvů kapitol, v nichž se nachází spojení *il était une fois*:

Il était une fois le ventre de la mère (O: 12)

Bylo jednou jedno matčino lůno (P: 35)

Il était une fois la voix de la grand-mère (O: 15)

Byl jednou jeden babiččin hlas (P: 37)

Il était une fois les yeux de la mère (O: 18)

Byly jednou jedny matčiny oči (P: 38)

Il était une fois les mains du père (O: 52)

Byly jednou jedny otcovy ruce (P: 55)

4.6.5. Lexikální roviny

V rámci analýzy jsme konstatovali (viz *Analýza zdrojového textu*, část *Lexikální roviny*), že v pásmu vypravěče je vcelku konzistentně uplatňován spisovný jazyk, oproti tomu v pásmu postav je ve snaze lépe je charakterizovat (vykreslit plastičtěji) často užíváno mluveného jazyka, a dokonce se zde místy vyskytují i vulgarismy. Všechny tyto aspekty bylo opět nutné převést do češtiny co možná nejvěrněji, avšak při tomto úkolu je třeba postupovat obezřetně. Jedním z velkých úskalí se může stát překlad vulgárních výrazů. Mnohdy se v překladové literatuře můžeme setkat s tím, že překladatelé raději sáhnou po výrazu mírnějším, nebo naopak mají tendenci užít silnějšího vulgarismu, než by bylo vhodné. Je tedy třeba nalézt mezi těmito póly rovnováhu a řídit se kontextem.

V níže uvedených příkladech se výrazy ze substandardních lexikálních rovin vyskytují v promluvách sestřenic hlavní hrdinky. V prvním případě se jedná o promluvu ženy, které manžel zrovna oznámil, že se s ní již „nudí“ a že si chce najít druhou manželku. Pokud si tuto situaci představíme, pak je nám jasné, že tato žena v návalu emocí pro svá slova „nebude chodit daleko“ a svého manžela bude bez okolků častovat velmi silnými výrazy. Jakožto podklad pro volbu vhodného českého výrazů nám poslouží také definice uvedené ve francouzském výkladovém slovníku *Larousse*.⁸⁶

Pro slovo *connard* nám nabízí následující vysvětlení:

Très familier. *Imbécile, crétin.*

Pro slovo *gosse* nám nabízí následující definici:

Familier. *Petit garçon, petite fille.*

Bohužel definici pro výraz *fils de pute* v něm není možné dohledat. Je zde ovšem definice pro slovo *pute*, resp. pro slovo *putain*:

Vulgaire, injurieux.

1. Prostituée.

⁸⁶ Pro vyhledání definic francouzských výrazů byla použita online verze výkladového slovníku *Larousse*: Dictionnaire Français en ligne – Larousse. *Larousse.fr: encyclopédie et dictionnaires gratuits en ligne* [online]. Paris: Larousse, 2022 [cit. 2022-03-21]. Dostupné z: <https://www.larousse.fr/dictionnaires/francais-monolingue>.

2. *Femme débauchée, sans moralité.*

Jak tedy vidíme, nejbližší českou paralelou k výrazu *connard* by mohly být výrazy jako *pitomec*, *debil*, *blbec*, *idiot* apod. Vzhledem ke kontextu, ve kterém se zde slovo *connard* vyskytuje, se však lze domnívat, že tento významově nejbližší český ekvivalent není zcela vhodný. Žena, která toto slovo pronáší, je rozlícená, má vztek a pocit zrady ze strany svého manžela. Z tohoto důvodu jsme považovali za vhodnější (s ohledem na kontext věty) se uchýlit k výrazu typu *parchant*, který není tolik silný (jako například *hajzl*) a označuje člověka nevalných morálních kvalit.⁸⁷

V případě výrazu *gosse* se nabízí český ekvivalent *děcko*, který dobře zapadá i do kontextu věty. Poslední substandardní výraz, který se zde vyskytuje, *fils de pute*, je velmi hrubý. Jeho vulgaritu je třeba v překladu ponechat. Jakožto přímý ekvivalent bychom mohli použít slovo *zkurvysyn*. To však v běžné mluvě není časté a mohlo by na čtenáře působit příznakově. Proto se jako vhodnější zdá výraz *hajzl*, který je rovněž dosti hrubý a současně v běžné mluvě velmi frekventovaný.

Espèce de connard, sale gosse de riche, ton père t'a toujours tout donné et aujourd'hui monsieur s'ennuie de sa femme, il en veut une deuxième, comme les jouets qu'il réclamait quand il était gosse, fils de pute, sors de cette maison ou je me barre sur-le-champ. (kapitola: *Comment peut-on être persane ?*, O: 66–67)

Ty parchante, ubohý rozmazlený fracku, tvůj otec ti vždycky všechno dal a teď se pán začíná se svou manželkou nudit a chtěl by ještě jednu, jako si poroučel hračky, když byl ještě děcko, ty hajzle, vypadni odsud, nebo odejdu já. (kapitola: *Jak někdo může být Peršankou?*, P: 63)

V následujícím příkladu se krátce pozastavíme u výrazu *baiser*.

Slovník Larousse nám nabízí tyto definice:

1. *Poser ses lèvres sur quelqu'un, quelque chose, en signe d'affection, d'amour, de respect*
2. **Très familier.** *Tromper, duper.*
3. **Vulgaire.** *Avoir des relations sexuelles avec quelqu'un.*

⁸⁷ Pro vyhledání definic českých výrazů byla použita *Internetová jazyková příručka*: Internetová jazyková příručka. *Internetová jazyková příručka* [online]. Praha: Jazyková poradna ÚJČ AV ČR, 2022. [cit. 2022-03-21]. Dostupné z: <https://prirucka.ujc.cas.cz/>.

Jak je patrné, tento výraz má více významů. Kontext nám však prozrazuje, že v našem případě se naráží na sexuální akt. Slovo *baiser* spadá mezi silně vulgární výrazy, a proto je nutné i v překladu užít obdobně silný ekvivalent. Nakonec byl zvolen výraz *šukat*.

Le mec va demander à la fille si elle veut aller à San Francisco ou à Los Angeles. C'est un code. San Francisco, ça veut dire : on s'embrasse, on se touche, on fait quelques préliminaires mais rien de plus. Los Angeles, là, attention c'est le grand saut, on va jusqu'au bout : on baise. (kapitola: *Comment peut-on être persane ?*, O: 68–69)

Ten kluk se jí zeptá, jestli chce do San Franciska, nebo do Los Angeles. Je to šifra. San Francisco znamená: budeme se líbat, dotýkat se, trochu se muchlovat, ale nic víc. Zato Los Angeles, tady pozor, to je velká věc, půjdeme do toho naplno: budeme šukat. (kapitola: *Jak někdo může být Peršankou?*, P: 65)

4.6.6. Reálie a kulturní odkazy

4.6.6.1. Toponyma, vlastní jména a kulturní odkazy

Tématem románu je ve své podstatě setkání dvou odlišných kultur, a proto jsou reálie jeho neoddělitelnou součástí. Vzhledem k charakteru díla je tedy naprosto žádoucí tyto reálie a kulturní odkazy v překladu zachovat. Nutné je však podotknout, že vzhledem k tomu, že původní text je určen primárně francouzským čtenářům, nejsou v něm francouzské kulturní odkazy nikterak dále vysvětlovány, neboť autorka předpokládá, že jsou široké veřejnosti dobře známy. Avšak v případě íránských reálií a odkazů je zjevné, že si autorka uvědomuje, že pro mnohé čtenáře jsou tyto informace nové, a proto některé věci blíže vysvětluje, a to buď prostřednictvím vnitřních vysvětlivek, nebo přímo pomocí vysvětlivek pod čarou. I v překladu je třeba toto zohlednit. Díky tomu, že autorka sama méně známé íránské reálie vysvětluje, stačí toto vysvětlení pouze převést do češtiny. U francouzských reálií je však situace poněkud jiná. Naštěstí se v textu vyskytují spíše fenomény, které jsou známé i běžnému českému čtenáři. Pouze v jednom případě tedy bylo nezbytné se uchýlit k užití vnitřní vysvětlivky, aby daná informace mohla být čtenáři nenuceným způsobem osvětlena. Jednalo se o název obchodního řetězce specializujícího se na potřeby pro kutily – *Castorama*.

*Et dans cette fameuse cabane, où les outils antiques du vieux brocanteur inconnu côtoyaient les outils flambant neufs de **Castorama**, on voyait apparaître des calligraphies.* (kapitola: *Il était une fois les mains du père*, O: 56)

*A tak se v tom povedeném domečku, kde se pospolu nacházely prastaré nástroje od neznámého vetešníka a ty zbrusu nové z **obchodu Castorama**, rodily kaligrafické znaky.* (kapitola: *Byly jednou jedny otcovy ruce*, P: 58)

U ostatních reálií, které by snad mohly být čtenáři neznámé, nebylo třeba doplňovat vysvětlení. Jejich význam totiž vyplývá z kontextu. Například v následující větě je nám díky slovesu *jouer* (a celkovému kontextu) jasné, že se jedná o hudební nástroje, třebaže nám jejich jména nemusí být povědomá.

Il joue du ney, du saz, et du tar. (kapitola: *Khayyâm en veux-tu, en voilà !*, O: 76)

Hraje na náj, saz a tar. (kapitola: *Chceš Chajjâma, máš ho mít!*, P: 69)

Naprostou samozřejmostí bylo také zajistit, aby íránská toponyma a vlastní jména byla správně transkribována do češtiny, neboť francouzská transkripce perštiny se od té české pochopitelně liší. Bylo proto nezbytné spojit se za tímto účelem s odborníkem na perský jazyk, který pomohl zajistit správnost údajů.

V tomto bodě by bylo možné se pozastavit také u prepisu jména samotné autorky. V jejím případě bylo nutné ponechat francouzský prepis jejího perského jména, neboť právě pod ním vešla ve známost, a to i za hranicemi samotné Francie.

4.6.6.2. Odkazy na literární díla

Odkazy na různá literární díla sehrávají v rámci románu nemalou roli (viz kapitola *Analýza zdrojového textu, část Reálie a kulturní odkazy*). Již první část je uvedena úryvkem z básně tureckého básníka Nazima Hikmeta.

Při překladu tedy vyvstala otázka, jak tuto báseň převést do češtiny. Nejprve bylo třeba zjistit, zda již český překlad neexistuje. Pátrání bylo nakonec úspěšné. Nazim Hikmet, turecký básník a prozaik řazený k největším představitelům turecké avantgardy, měl totiž shodou okolností velmi blízký vztah k Československu, resp. k českým básníkům. Mezi jeho přátele patřili například

Vítězslav Nezval a Jiří Taufer. I díky nim vznikly české překlady Hikmetových básní, ze kterých bylo možné čerpat. Citovaný úryvek pochází z básně do francouzštiny přeložené pod názvem *Sur la vie (O životě)* a její český překlad, který se stal součástí sbírky nazvané *Zpěvy za mřížemi*, vytvořili společně Adolf Kroupa a Olga Svobodová.⁸⁸

*« La vie n'est pas une plaisanterie,
Tu la prendras au sérieux,
Mais au sérieux à tel point,
Que les mains liées, par exemple, dos au mur,
Ou dans un laboratoire en blouse blanche,
avec d'énormes lunettes,
Tu mourras pour que vivent les hommes,
Les hommes dont tu n'auras même pas vu le visage.
Et tu mourras tout en sachant que rien n'est plus beau, que rien n'est plus vrai
Que la vie. »*
Nâzîm Hikmet

*„Vždyť život není hra,
musíš ho vážně brát
a vážně natolik,
že třeba u popravčí zdi, s rukama v okovech,
či za svým stolem v laboratoři a v bílém plášti,
se skly na očích,
ty zemřeš, aby žili lidé,
které jsi nikdy neviděl.
A zemřeš s vědomím, že nic tak krásné a tak skutečné
jak život na světě není.“*
Nazim Hikmet

Obdobný postup byl aplikován také v případě citovaných veršů Omara Chajjáma. Tento básník, jenž žil na přelomu 11. a 12. století, je dnes řazen mezi velikány klasické perské poezie. Proslul

⁸⁸ HIKMET, Nazim. *Zpěv za mřížemi*. Přel. A. Kroupa a O. Svobodová. Praha: Mladá fronta, 1951.

zejména svými čtyřveršími, jež se obvykle nesou v duchu známého latinského rčení *Carpe diem*. Autorka v první části knihy (konkrétně v kapitole *Khayyâm en veux-tu, en voilà !*) cituje dvě Chajjámova čtyřverší. Celá tato kapitola je prosycena jakousi přezíravostí a ironií. Již dospělá Maryam si záměrně pohrává s muži a s jejich romantickou (nerealistickou) představou o tom, jaké to je být Íránkou. Vysmívá se mužům, kteří podléhají jejímu exotickému kouzlu a kouzlu perské poezie, aniž by rozuměli jedinému slovu.

V rámci textu je vždy nejprve citována perská verze čtyřverší (ta je i v české verzi ponechána v nezměněném stavu) a až následně francouzský překlad. Při převodu do češtiny jsme se tedy nejprve snažili dohledat, zda již existuje nějaký překlad. Hledání bylo opět úspěšné.

Překlad první básně byl pořízen Evou Štolbovou a byl zahrnut do velmi zajímavé publikace *Robáiját: Omarova nesmrtelná čtyřverší*.⁸⁹ Jedná se o studii Chajjámova díla, k níž jsou přiloženy překlady od různých autorů. Díky tomu je tak možné překlady některých čtyřverší navzájem porovnávat. Bohužel obě čtyřverší uvedená v našem románu byla do češtiny přeložena vždy pouze jednou.

*Le clair rayon de la lune écarte la robe de la nuit
Bois tu ne trouveras plus un instant aussi propice
Sois heureux et sans souci car cette lune que tu vois
Déversera sa pâle lumière sur nos tombeaux bien des nuits.*
(kapitola: *Khayyâm en veux-tu, en voilà !*, O: 76)

*Svit měsíce již rozťal noci lem –
Pij víno! Lepší chvílku najít nemůžem.
Nelituj, že ta luna zítra ozáří
jen prach nad naší hlavou, až přikryje nás zem.*
(kapitola: *Chceš Chajjáma, máš ho mít!*, P: 69)

⁸⁹ CHAJJÁM, Omar. *Robáiját: Omarova nesmrtelná čtyřverší*. Sest. Jiří Bečka, z perštiny přel. a přebásnili Eva Štolbová a (podle překladu Jana Rypky) Vilém Závada. Praha: Dar Ibn Rushd, 2001.

Překlad druhé básně pochází z pera Viléma Závady a byl publikován v rámci knihy *Čtyřverší* doplněné o krátkou studii Chajjámova života a díla od předního českého orientalisty Jana Rypky.⁹⁰

*Bois. Tu devras sous la terre dormir plus que ton content
Sans campagne et sans confrère, camarade ou confident.
Il est un profond secret qu'il ne faut dire aux profanes :
La tulipe qui se fane ne refleurira jamais.*
(kapitola: *Khayyâm en veux-tu, en voilà !*, O: 77)

*Pij víno, v zemi potom budem věčnost spát,
nebude už tam s námi žena, soused ani kamarád.
Co ti teď povím, to nikomu neprozrad':
nekvete nikdy tulipán, když jednou zvad.*
(kapitola: *Chceš Chajjáma, máš ho mít!*, P: 70)

Chajjámova poezie, či spíše aluze na ni, je pak přítomna ještě v samém závěru kapitoly. Maryam popisuje, že je již opilá a má problém dál recitovat. Celý odstavec tak vlastně sestává z veršů vytržených z různých čtyřverší. Následně už se nejedná ani o verše, nýbrž o jednotlivá slova či obrazy. Promluva Maryam se jakoby zacyklí, neustále opakuje motiv vína, užívání okamžiku, smrti, pomíjivosti. Právě tato pasáž byla na překlad poměrně náročná. V první části, kdy se jedná ještě o existující verše, bylo třeba pokusit se dohledat jejich překlad. To se ovšem podařilo pouze u části z nich. U zbytku tudíž bylo nutné pořídit vlastní překlad a imitovat přitom znění českých překladů Chajjámovy poezie. Používat obdobné obraty a básnické figury. Také bylo využíváno inverze, jež je tolik typická pro vyjadřování básníků.

*Ne laisse pas s'effacer l'instant de plaisir qui passe.
Écoute le fin mot de cette histoire : nous sortîmes de l'eau pour devenir poussière
Ma belle, buvons avant que le Potier fasse de nos corps de belles amphores
Bois, tu ne retrouveras plus un instant aussi propice
L'herbe qui poussera sur nos tombes, qui la contempera ?*

⁹⁰ CHAJJÁM, Omar. *Čtyřverší*. Přel. Vilém Závada a Jan Rypka [jazyková spolupráce]. Praha: Československý spisovatel, 1974.

*Nous sommes des marionnettes dont le Ciel est le machiniste
La caravane pressée de nos jours comme elle passe (...)
Le fin mot de cette histoire
Sois heureux, sois heureux, sa pâle lumière
Déversera, incline la bouteille, le vin, bois,
Terre, poussière, ma belle
Le vent, que du vent, le vin (...)*
(kapitola: *Khayyâm en veux-tu, en voilà !*, O: 79–80)

*Nedovol, aby pomíjivý okamžik potěšení vyprchal.
Slyš, jak končí tento příběh: z vody jsme vzešli, aby stal se z nás prach
Miláčku, jen pij, než hrnčič nás amforou učiní
Pij víno! Lepší chvílku najít nemůžem
Komu však tráva, jež na nás vyroste, zas bude podívanou?
Jsme loutky, nebesa tahají za drátek
Spěchá karavana našich dní, co kolem prochází (...)
Jak končí tento příběh
Nelituj, nelituj, prach nad naší hlavou
Ozárí, nakloň láhev, víno, pij,
Hlína, prach, miláčku
Vítr, jen vítr, víno (...)*
(kapitola: *Chceš Chajjáma, máš ho mít!*, P: 71–72)

V neposlední řadě se zmíníme také o překladu aluze na Montesquieuovy *Perské listy*. Již výše (viz kapitola *Analýza zdrojového textu*, část *Reálie a kulturní odkazy*) jsme zmínili, že autorka na ně odkazuje v názvu dvou kapitol. V překládané části se nachází pouze jedna z nich (kapitola *Comment peut-on être persane ?*). S ohledem na to, že *Perské listy* jsou velmi dobře známé dílo, a to i v českém kontextu, a také s ohledem na fakt, že je třeba, aby čtenář mohl rozpoznat narážku na toto dílo, bylo nutné vycházet z již existujícího českého překladu a nevytvářet řešení, které by se výrazně odlišovalo. *Perské listy* (v originále *Lettres persanes*) byly do češtiny převedeny dvěma různými překladateli. Starší překlad pochází z pera Václava Lívy a byl publikován v roce 1920 (nakladatelství Alois Hynek).⁹¹ Druhý překlad od Josefa Kopala byl publikován v roce 1955

⁹¹ MONTESQUIEU, Charles Louis de Secondat. *Perské listy*. Přel. V. Líva. Praha: Alois Hynek, 1920.

(SNKLHU) a následně se dočkal reedice v roce 1989 (Odeon).⁹² Při překladu jsme vycházeli právě z verze Josefa Kopala, neboť starší překlad nebyl v knihovním fondu dostupný. Český převod slavné věty *Comment peut-on être persan ?* v jeho podání zní *Jak někdo může být Peršan?*.⁹³ Název kapitoly byl tudíž převeden obdobně: *Jak někdo může být Peršankou?* Samozřejmě lze předpokládat, že ve Francii rezonuje ona slavná věta v myslích čtenářů asi mnohem více než u těch českých, avšak i pokud nebude čtenáři jasné, na co konkrétně autorka naráží, nebude ho zvolené řešení při čtení nikterak rušit. Pochopí, že název kapitoly předznamenává v mnohém absurdní realitu života Íránek.

4.7. Úpravy textu provedené po redakčním čtení

Nedílnou součástí překladatelské práce, a to zejména v případě literárních textů, je spolupráce překladatele s redaktorem, který přináší nový pohled a někdy též odlišný způsob interpretace. V případě této diplomové práce zastala roli redaktorky PhDr. Jovanka Šotolová, Ph.D. Na tomto místě bychom jí rádi vyjádřili svůj dík za velmi podnětné připomínky a detailní zpětnou vazbu, jež nás upozornila na celou řadu chyb a nepřesností, kterých jsme se v textu dopustili. Kromě toho nám však zpětná vazba poskytla i jiný pohled na věc a pomohla nám formulovat slova věrněji a obratněji.

V této části komentáře zmíníme některé tendence, které nám redakční čtení pomohlo odhalit. Všechny mají jedno společné. Jedná se o chyby, jichž se překladatel dopouští pod vlivem originálu (resp. jazyka zdrojového textu).

První tendencí, kterou jsme tímto způsobem odhalili, je bezděčné přejímání původního slovosledu, což má za výsledek chybné aktuální členění větné. Jako příklad lze uvést následující větu.

Les plats mijotés ont un goût de peur, les soirées entre amis aussi. (kapitola: *La peur*, O: 41)

Původní znění:

S péčí chystané pokrmy mají příchut' strachu, stejně jako večery mezi přáteli.

⁹² MONTESQUIEU, Charles Louis de Secondat. *Perské listy*. Přel. J. Kopak. Praha: Státní nakladatelství krásné literatury, hudby a umění, 1955; MONTESQUIEU, Charles Louis de Secondat. *Perské listy*. Přel. J. Kopal. Praha: Odeon, 1989.

⁹³ tamt.; s. 94.

Upravené znění:

***Příchuť strachu** mají s péčí chystané pokrmy, stejně jako večery mezi přáteli.* (kapitola: *Strach*, P: 50)

V textu, jenž této větě přímo přechází, se hovoří právě o strachu. Ten se tudíž stává tématem, zatímco pokrmy představují réma.

Další oblastí, v níž jsme měli tendenci podlehnout znění originálu, bylo užívání trpného rodu. V češtině je však nelze přejímat automaticky, protože v určitých spojení nezní přirozeně. Bylo nutné zohlednit, jakou funkci tento způsob vyjádření hraje ve zdrojovém textu, a podle toho zvážit, zda je nutné dodržovat vazbu doslovně.

*Les pages des livres **sont déchirées** ; des étagères entières **sont renversées** ; des mains fouillent dans les tiroirs ; des bouches hurlent. Les voilent des femmes **sont piétinés** ; des mains arrachent leurs cheveux.* (kapitola: *Il était une fois le ventre de la mère*, O: 13)

Původní znění:

*Stránky **jsou vytrhávány** z knih; celé police **jsou převráceny**; ruce se přehrabují v zásuvkách; ústa křičí. **Je šlapáno** po šátčích žen; ruce jim rvou vlasy.*

Upravené znění:

***Vytrhávají** stránky z knih; **převracejí** celé police; čísi ruce se přehrabují v zásuvkách; ústa křičí. **Šlapou** po šátčích žen; ruce jim rvou vlasy.* (kapitola: *Bylo jednou jedno matčino lůno*, P: 36)

Redakční čtení nám pomohlo odhalit také nevhodné přejímání určitých i neurčitých členů, které jsme do češtiny bezděčně převáděli prostřednictvím ukazovacích zájmen a výrazu *jeden* a nevšimli si míst, kde docházelo k nechtěnému opakování. Bohužel musíme konstatovat, že tato neblahá tendence je naší generaci vlastní. Příčinou je snad vliv všudypřítomné angličtiny, jež je stejně jako francouzština analytickým jazykem.

*C'est l'anniversaire d'un **musicien** très porté sur « l'Orient ». Il joue du ney, du saz, et du tar. Il parle turc et persan. Je ne le connais pas, il m'a invitée parce que nous avons **un ami** en commun.*
(kapitola: *Khayyâm en veux-tu, en voilà !*, O: 76)

Původní znění:

*Narozeniny **jednoho hudebníka**, který má velkou slabost pro „Orient“. Hraje na náj, saz a tar. Hovoří turecky a persky. Neznám ho, pozval mě, protože máme **jednoho společného kamaráda**.*

Upravené znění:

*Narozeniny **hudebníka**, který má velkou slabost pro „Orient“. Hraje na náj, saz a tar. Hovoří turecky a persky. Neznám ho, pozval mě, protože máme **společného kamaráda**.* (kapitola: *Chceš Chajjáma, máš ho mít!*, P: 69)

Výše zmíněné tendence představují ty nejčastější, kterých jsme se v našem překladu dopouštěli. Díky zpětné vazbě jsme si je plně uvědomili a můžeme si na ně příště dát větší pozor.

Na závěr této kapitoly je třeba dodat, že byla přijata naprostá většina navrhaných úprav. Interpretace textu vedoucí práce se výrazným způsobem nelišila od naší vlastní, tudíž se naše řešení tolik nerozcházel. V případech, kdy nám navrhaná varianta nevyhovovala, jsme se pokusili vymyslet jinou v podobném duchu. Jako příklad uveďme následující věty:

*Armée de fantômes sans bouche, **vous réclamez votre témoignage mais pas maintenant**, pitié, laissez-nous en paix, allez-vous-en.* (kapitola: *Il était une fois la voix de la grand-mère*, O: 16–17)

Původní znění:

*Armádo přízraků bez úst, **čas na vaše svědectví přijde, ale teď ještě ne**, smilujte se a nechte nás na pokoji, jděte pryč.*

Navrhované řešení:

*Armádo přízraků bez úst, **chceš žalovat, ale teď ještě ne**, smilujte se a nechte nás na pokoji, jděte pryč.*

Upravené znění:

*Armádo přízraků bez úst, **chcete podat své svědectví, ale ještě nenadešel váš čas, smilujte se a nechte nás na pokoji, jděte pryč.*** (kapitola: *Byl jednou jeden babiččin hlas*, P: 38)

Navrhované řešení bylo jednoznačně kreativní a v češtině působilo velmi přirozeně, avšak nakonec jsme se rozhodli jej nepřijmout, neboť nám přišlo, že působí poněkud příznakově. Pro daný kontext bylo snad až příliš expresivní, a proto jsme zvolili neutrálnější variantu (*podat svědectví*), která navíc odkazuje na úvodní část kapitoly, tedy na rozhovor matky s babičkou, ve kterém se právě o podání svědectví hovoří.

Les mains que l'on serre peuvent cacher des objets tranchants dans leur paume.
(kapitola: *La peur*, O: 41)

Původní znění:

Ruce, které tiskneme, mohou v dlaních ukrývat ostré předměty.

Navrhované řešení:

Každý, kdo vám podává ruku, může v dlani ukrývat ostrý předmět.

Upravené znění:

Podaná ruka může v dlani ukrývat ostrý předmět. (kapitola: *Strach*, P: 50)

Jak je patrné, původní řešení příliš kopírovalo francouzskou formulaci. Nepůsobilo tedy v češtině přirozeně a bylo třeba jej změnit. U navrhovaného řešení nám však přišlo, že se vytrácí synekdocha (namísto ruky člověk), tedy prvek, který je pro autorčin styl tolik typický. Z tohoto důvodu jsme ji chtěli v novém řešení zachovat, a proto jsme se uchýlili ke slovnímu spojení *podaná ruka*.

5. Závěr

Hlavním cílem této diplomové práce bylo vytvořit český překlad první části románu *Marx et la poupée* iránsko-francouzské prozaičky Maryam Madjidiové a doplnit jej o studii, která blíže představí problematiku literární tvorby iránsko-francouzských autorů.

První část práce byla věnována historii iránsko-francouzských vztahů a vzniku iránské diaspory na území Francie. Podrobněji jsme si v ní představili důvody, které vedly k tomu, že se Francie stala útočištěm pro velké množství iránských uprchlíků, kteří tak dali vzniknout diaspoře, jež se stala významným kulturním epicentrem a z jejichž řad vzešlo rovněž nemalé množství spisovatelů. Dále byly popsány obecné rysy literární produkce této diaspory a její nejznámější představitelé. Závěr první části byl pak věnován problematice recepce děl iránských autorů v České republice, přičemž jsme dospěli ke zjištění, že překlady těchto děl jsou na českém knižním trhu spíše vzácné a velkou část z nich představují autobiografické romány dokumentující nelehké osudy iránských žen.

Druhá část práce sestávala z českého překladu první části románu *Marx et la poupée*. Na ni navázala třetí a poslední část práce věnovaná komentáři překladu, v jehož rámci jsme si blíže představili autorku a její tvorbu, zasadili jsme román *Marx et la poupée* do kontextu francouzského i českého knižního trhu a následně jsme podrobněji analyzovali jeho charakteristické rysy. Po analýze zdrojového textu jsme se věnovali rovněž vybraným překladatelským problémům a jejich řešení a v samotném závěru jsme pojednali o úpravách textu po redakčním čtení.

Hlavním přínosem této práce je kromě vytvoření dosud neexistujícího českého překladu první části románu zejména představení problematiky literární produkce iránsko-francouzských autorů, která doposud byla v českých odborných kruzích spíše opomíjena. Je třeba zdůraznit, že toto téma nebylo ani zdaleka vyčerpáno. Existuje celá řada aspektů, které by bylo možné dále zkoumat. Například by bylo zajímavé srovnat literární produkci francouzské diaspory s produkcí dalších diaspor nacházejících se po celém světě a ověřit si tak, zda se ve svých rysech a tendencích shodují či odlišují. Rovněž by bylo možné podrobněji zkoumat proměnu tvorby iránsko-francouzských autorů v průběhu času. Již v rámci kapitoly *Literární produkce po roce 2009 – případ nakladatelství Naakojaa* jsme konstatovali, že nově příchozí generace Íránců přinesly celou řadu změn. Díky nim se například literární tvorba diaspory stala žánrově mnohem pestřejší. Změny však nastaly i v oblasti vydávání literárních děl, které se nyní více přesouvá do online prostoru. To jsou pouze dva možné návrhy pro další výzkum této nesmírně zajímavé problematiky. Budoucnost snad

přinese větší zájem o tvorbu íránsko-francouzských autorů, jejichž díla by mohla významným způsobem obohatit český knižní trh.

6. Bibliografie

AXWORTHY, Michael, Zuzana KŘÍHOVÁ a Jan MAREK. *Dějiny Íránu: říše ducha – od Zarathuštry po současnost*. Vydání druhé. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2014.

DADSETAN, Mehdi. *La danse des ombres*. Nice: Edition Rod, 2014.

DJAVADI, Négar. *Désorientale*. Paris: Éditions France loisirs, 2017.

DJAVANN, Chahdortt. *Comment peut-on être français ?* Paris: J'ai lu, 2007.

ESFANDIARY BAKHTIARY, Soraya. *Le palais des solitudes*. Paris: Michel Lafon, 1991.

HALLING, Kirsten, Chahdortt DJAVANN. Entretien Avec Chahdortt Djavann. *Dalhousie French Studies*. 2010, 92, s. 139–144.

HASHEMZADEHOVÁ BONDEOVÁ, Golnaz. *To jsme byli my*. Přel. J. Holá. Praha: Argo, 2018.

HIKMET, Nazim. *Zpěv za mřížemi*. Přel. A. Kroupa a O. Svobodová. Praha: Mladá fronta, 1951.

CHAJJÁM, Omar. *Čtyřverší*. Přel. Vilém Závada a Jan Rypka [jazyková spolupráce]. Praha: Československý spisovatel, 1974.

CHAJJÁM, Omar. *Robájját: Omarova nesmrtelná čtyřverší*. Sest. Jiří Bečka, z perštiny přel. a přebásnili Eva Štolbová a (podle překladu Jana Rypky) Vilém Závada. Praha: Dar Ibn Rushd, 2001.

KASMAÏ, Sorour. *Le cimetière de verre*. Arles: Actes Sud, 2002.

KASMAÏ, Sorour. *La vallée des aigles: autobiographie d'une fuite*. Arles: Actes Sud, 2006.

KŘÍHOVÁ, Zuzana, Adriana STRÍBRNÁ a Věra VOJTÍŠKOVÁ. *Vítr nás odnese: antologie současné perské literatury z Íránu a Afghánistánu*. Praha: Gutenberg, 2009.

MADJIDI, Maryam. *Marx et la poupée*. Paris: Le Nouvel Attila, 2017.

MADJIDI, Maryam. *Du springst, ich falle*. Přel. J. Schoch. Berlin: Aufbau Verlage, 2018.

MADJIDI, Maryam. *Io non sono un albero*. Přel. S. Munari. Milano: Bompiani, 2018.

- MADJIDI, Maryam. *Je m'appelle Maryam*. Paris: L'École des loisirs, 2019.
- MADJIDI, Maryam. *Mon amie Zahra*. Paris: L'École des loisirs, 2021.
- MADJIDI, Maryam. *Pour que je m'aime encore*. Paris: Le Nouvel Attila, 2021.
- MAHMOODY, Betty, William HOFFER. *Now Without My Daughter*. New York: St. Martin's Paperbacks. 1988.
- MAHMOODY, Betty, William HOFFER. *Bez dcerky neodejdu*. Přel. A. Thomasová. Praha: Ikar, 1993.
- MEBANE Jr., Walter R. Fraud in the 2009 Presidential Election in Iran? *Chance*. 2010, 23, s. 6–15. DOI: <https://doi.org/10.1080/09332480.2010.10739785>.
- MONTESQUIEU, Charles Louis de Secondat. *Perské listy*. Přel. V. Líva. Praha: Alois Hynek, 1920.
- MONTESQUIEU, Charles Louis de Secondat. *Perské listy*. Přel. J. Kopal. Praha: Státní nakladatelství krásné literatury, hudby a umění, 1955.
- MONTESQUIEU, Charles Louis de Secondat. *Perské listy*. Přel. J. Kopal. Praha: Odeon, 1989.
- NAFISI, Azar. *Reading Lolita in Tehran*. New York: Random House, 2004.
- NAFÍSIOVÁ, Ázar. *Jak jsme v Teheránu četly Lolitu: knihy a vzpomínky*. Přel. Z. Mayerová. Praha: Paseka, 2011.
- NAHAI, Gina B. *Moonlight on the Avenue of Faith*. New York: Washington Square Press, 1999.
- NAHAI, Gina B. *Andělé nad Teheránem*. Přel. P. Fantys. Praha: Slovart, 2016.
- NANQUETTE, Laetitia. *Orientalism versus Occidentalism: literary and cultural imaging between France and Iran since the Islamic Revolution*. London: I.B. Tauris, 2017.
- NANQUETTE, Laetitia. Diaspora and Literary Production: Iranians in France. In: MOBASHER, Mohsen Mostafavi. *The Iranian diaspora: challenges, negotiations, and transformations*. Austin: University of Texas Press, 2018, s. 178–195.
- NANQUETTE, Laetitia. *Iran and the Diaspora: Irreconcilable Divisions? Iranian Literature after the Islamic Revolution*. Edinburgh: Edinburgh University Press, 2021.

- PAHLAVI, Farah. *Mémoires*. Paris: XO Editions, 2003.
- PAHLAVÍ, Farah. *Paměti*. Přel. D. Navrátilová. Praha: Argo, 2004.
- RISTERUCCI-ROUDNICKY, Danielle. *Introduction à l'analyse des œuvres traduites*. Paris: Armand Colin, 2008.
- SATRAPI, Marjane. *Persepolis 1*. Paris: L'Association, 2000.
- SATRAPI, Marjane. *Persepolis 2*. Paris: L'Association, 2001.
- SATRAPI, Marjane. *Persepolis 3*. Paris: L'Association, 2002.
- SATRAPI, Marjane. *Persepolis 4*. Paris: L'Association, 2003.
- SATRAPI, Marjane. *Persepolis*. Přel. R. Podaný. Praha: BB art, 2006.
- SATRAPI, Marjane. *Persepolis 2*. Přel. R. Podaný. Praha: BB art, 2007.
- SATRAPI, Marjane. *Strašidla se bojí měsíce*. Přel. M. Marková. Praha: Argo, 2015.
- SHALMANI, Abnousse. *Khomeiny, Sade et moi*. Paris: Bernard Grasset, 2014.
- SHALMANI, Abnousse. *Les exilés meurent aussi d'amour*. Paris: Bernard Grasset, 2018.
- VAHABI, Nader. Genèse de la diaspora iranienne en France. Une analyse sociohistorique. *Migrations Société*. 2012, 139, s. 27–45. DOI: 10.3917/migra.139.0027.
- VAHABI, Nader. La diaspora iranienne en France. Profil démographique et socioéconomique. *Migrations Société*. 2015, 158, s. 19–40. DOI: 10.3917/migra.158.0019.

Elektronické zdroje

Babelio. *Babelio* [online]. Paris: Babelio, 2020. [cit. 2022-05-06]. Dostupné z: <https://www.babelio.com/>.

BnF Catalogue général. *Bibliothèque nationale de France* [online]. Paris: BnF, 2022. [cit. 2022-03-21]. Dostupné z: <https://catalogue.bnf.fr/index.do>.

Data – počet cizinců. *Český statistický úřad* [online]. Praha: Český statistický úřad, 2020. [cit. 2022-03-21]. Dostupné z: https://www.czso.cz/csu/cizinci/4-ciz_pocet_cizincu#cr.

Databáze českého uměleckého překladu po roce 1945. *Obec překladatelů* [online]. Praha: Obec překladatelů, 2016. [cit. 2022-03-21]. Dostupné z: <http://databaze.obecprekladatelu.cz/>.

Dictionnaire Français en ligne – Larousse. *Larousse.fr: encyclopédie et dictionnaires gratuits en ligne* [online]. Paris: Larousse, 2022 [cit. 2022-03-21]. Dostupné z: <https://www.larousse.fr/dictionnaires/francais-monolingue>.

Immigrant and Emigrant Populations by Country of Origin and Destination. *Migration Policy Institute* [online]. Washington: Migration Policy Institute, 2020. [cit. 2022-03-21]. Dostupné z: <https://www.migrationpolicy.org/programs/data-hub/charts/immigrant-and-emigrant-populations-country-origin-and-destination?width=1000&height=850&iframe=true>.

Internetová jazyková příručka. *Internetová jazyková příručka* [online]. Praha: Jazyková poradna ÚJČ AV ČR, 2022. [cit. 2022-03-21]. Dostupné z: <https://prirucka.ujc.cas.cz/>.

Les éditeurs étrangers à la foire Le Monde du Livre. In: *Radio Prague International* [online]. Praha: Radio Prague International, 2022, 14. 5. 2016 [cit. 2022-05-06]. Dostupné z: <https://francais.radio.cz/les-editeurs-etrangers-a-la-foire-le-monde-du-livre-8225892>.

Marx et la poupée. *Babelio* [online]. Paris: Babelio, 2020. [cit. 2022-05-06]. Dostupné z: <https://www.babelio.com/livres/Madjidi-Marx-et-la-poupee/1386727>.

Marx et la poupée - Le Nouvel Attila. *Nouveautés - Le Nouvel Attila* [online]. Paris: Le Nouvel Attila, 2022. [cit. 2022-05-06]. Dostupné z: <http://www.lenouvelattila.fr/marx-et-la-poupee/#>.

Maryam Madjidi apprend les langues nées de l'exil. *Le Monde.fr - Actualités et Infos en France et dans le monde* [online]. Paris: Le Monde, 2020, 9. 2. 2017 9:25, aktualizováno: 9. 2. 2017 9:30 [cit. 06.05.2022]. Dostupné z: https://www.lemonde.fr/livres/article/2017/02/09/maryam-madjidi-apprend-les-langues-nees-de-l-exil_5076928_3260.html.

Maryam Madjidi, romaničre de l'exil. *France Alumni* [online]. Paris: France Alumni, 2022. [cit. 2022-05-06]. Dostupné z: <https://www.francealumni.fr/fr/magazine/culture/maryam-madjidi-romanciere-de-l-exil-33247>.

Nový Orient. *Orientální ústav AV ČR*. [online]. Praha: Středisko společných činností AV ČR, v. v. i. [cit. 2022-03-21]. Dostupné z: <https://orient.cas.cz/cs/edicni-cinnost/novy-orient/>.

Prix Goncourt premier roman, nouvelle et poésie: le palmarès et les critiques littéraires. In: *Le Figaro - Actualité en direct et informations en continu* [online]. Paris: Le Figaro, 2022, 3. 5. 2017 [cit. 2022-05-06] Dostupné z: <https://www.lefigaro.fr/livres/2017/05/03/03005-20170503ARTFIG00187-prix-goncourt-premier-roman-nouvelle-et-poesie-le-palmares-et-les-critiques-litteraires.php>.

PŘIBÁŇ, Michal, Veronika KOŠNAROVÁ, Alena PŘIBÁŇOVÁ. Odeon. In: *Slovník české literatury po roce 1945* [online]. Praha: ÚČL AV ČR. [cit. 2022-03-21]. Dostupné z: <http://www.slovníkceskeliteratury.cz/showContent.jsp?docId=1362>.

Souborný katalog ČR – Portál CASLIN. *Souborný katalog ČR – portál CASLIN* [online]. Praha: Národní knihovna ČR, 2022. [cit. 2022-03-21]. Dostupné z: <https://www.caslin.cz/caslin/homepage-caslin>.

VOJTÍŠKOVÁ, Věra. Taraqqí, Golí – iLiteratura.cz. In: *iLiteratura* [online]. Praha: iLiteratura. [cit. 2022-03-21]. Dostupné z: <http://www.iliteratura.cz/Clanek/22829/taraqqi-goli>.

7. Přílohy

7.1. Seznam příloh

- **Příloha č. 1 – Přehled děl iránských autorů vydaných v českém překladu knižně (řazeno abecedně dle příjmení autora)**
- **Příloha č. 2 – Přehled děl iránských autorů vydaných v českém překladu časopisecky (řazeno abecedně dle příjmení autora)**
- **Příloha č. 3 – Přehled děl iránsko-francouzských autorů vydaných v českém překladu (řazeno abecedně dle příjmení autora)**

PŘÍLOHA č. 1 – Přehled děl íránských autorů vydaných v českém překladu knižně (řazeno abecedně dle příjmení autora)

- poznámka: barevně zvýraznění íránsko-francouzští autoři

VZOR TABULKY

Autor	Původní dílo	Rok vydání	Nakladatelství	Země vydání (jazyk)	Poznámka
	Titul českého překladu	Rok vydání	Nakladatelství	Překladatel	
ABDOLAH, Kader	Het huis van de moskee	2005	De Geus	Nizozemsko (nizozemština)	Román z íránského prostředí
	Dům u mešity	2011	Kniha Zlín	Lucie Smolka Fruhwirtová	
AFSHIN-JAMOVÁ, Názanin (a Susan Elizabeth McClellandová)	The Tale of Two Nazanins: A Teenager on Death Row in Iran and the Canadian Who Vowed to Save Her	2012	HarperCollins	USA (angličtina)	Biografický román z íránského prostředí (téma těžkého ženského osudu)
	Odsouzená: Příběh nezletilé dívky, které v cele čeká na smrt	2014	Ikar	Wanda Dobrovská	
AGHAEEOVÁ, Mana				Švédsko (perština)	Výbor básní tematizujících život v exilu
	Než skončí nekonečno	2015	Nakladatelství Olga Krylová	Radek Hasalík	
AMIRREZVANIOVÁ, Anita	The Blood of Flowers	2007	Little, Brown and Company	USA (angličtina)	Historický román z íránského prostředí (téma těžkého ženského osudu)
	Krev květů	2008	Noxi	Eva Mazůrková	

ARASTÚJÍOVÁ, Šíva				Írán (perština)	Antologie současné perské literatury (proza i poezie)
	Vítr nás odnese: Antologie současné perské literatury z Íránu a Afghánistánu	2009	Gutenberg	Zuzana Křihová Adriana Stříbrná Věra Vojtíšková	
BAHRAMÍOVÁ, Ameneh	Auge um Auge	2010	mvg Verlag	Německo (němčina)	Autobiografický román (téma těžkého ženského osudu)
	Okno za okno	2012	Ikar	Jiří Vodvářko	
BAHRAMPOUROVÁ, Tara	To See and See Again: A Life in Iran and America	2000	University of California Press	USA (angličtina)	Autobiografický román (téma postavení ženy ve dvou odlišných kulturách)
	Žena mezi dvěma světy: Život v Americe a Íránu	2001	Ivo Železný	Hana Vališová	
BALCHÍ RÚMÍ, Džaláleddín	Masnavíje mánaví			Írán/Persie (perština)	Poezie s duchovní tematikou (básník ze 13. století)
	Masnaví	1995	Protis	Jiří Bečka Josef Hiršal	
BEHJATOVÁ, Moaali (a Manuela Runge)	Zerreiße den Schleier der Ohnmacht	2003	Fischer Krüger	Německo (němčina)	Román s autobiografickými prvky (téma těžkého ženského osudu)
	Roztrhnout závoj bezmoci	2007	Alpress	Pavel Jiroušek	
ČÚBAK, Sádek				Írán (perština)	Výbor povídek a novel z iránského prostředí
	Spravedlnost	1975	Odeon	Věra Kubíčková-Stivínová Jiří Osvald	
CHAJJÁM, Omar				Írán/Persie (perština)	Výbor básní (básník z 11. století)
	Čtyřverší	1947	Symposion	Josef Štýbr	
		1974	Československý spisovatel	Vilém Závada	

CHIJÁVÍ, Háfez				Írán (perština)	Antologie současné perské literatury (próza i poezie)
	Vítr nás odnese: Antologie současné perské literatury z Íránu a Afghánistánu	2009	Gutenberg	Zuzana Kříhová Adriana Stříbrná Věra Vojtíšková	
DARZNIKOVÁ, Jasmin	The Good Daughter: A Memoir of My Mother's Hidden Life	2011	Grand Central Publishing	USA (angličtina)	Biografický román z iránského prostředí (téma těžkého ženského osudu)
	Poslušná dcera: Příběh čtyř generací iránských žen	2011	Ikar	Kamila Weiserová	
DŽÁMÍ, Maulána Núruddín Abdurrahmán	Bahárestán			Írán/Persie (perština)	Výbor básní (básník z 15. století)
	Jarní zahrada	1957	Svět sovětů	Jan Marek (přebásnil: Kamil Bednář)	
ELJÁTÍOVÁ, Mitra				Írán (perština)	Antologie současné perské literatury (próza i poezie)
	Vítr nás odnese: Antologie současné perské literatury z Íránu a Afghánistánu	2009	Gutenberg	Zuzana Kříhová Adriana Stříbrná Věra Vojtíšková	
ESFANDIARY, Fereidoun	Identity Card	1965	Grove Press	USA (angličtina)	Román z iránského prostředí
	Občanský průkaz	1972	Odeon	Věra Kubíčková-Stivínová	
ESFANDIÁRY BACHTIJÁRY, Soraja	Le palais des solitudes	1991	Michel Lafon	Francie (francouzština)	Autobiografický román iránské císařovny (téma těžkého ženského osudu)
	Palác osamění	2003	Epocha	Marta Lacrampe-Sudová	
FARROCHZÁDOVÁ, Forúgh				Írán (perština)	Antologie současné perské literatury (próza i poezie)
	Vítr nás odnese: Antologie současné	2009	Gutenberg	Zuzana Kříhová Adriana Stříbrná Věra Vojtíšková	

	perské literatury z Íránu a Afghánistánu				
FIRDAUSÍ, Abu'l-Kásim Mansúr	Šáhnáme			Írán/Persie (perština)	Epos (básník z 11. století)
	Kniha králů	1910	Česká akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění	Jaromír Borecký	
	Zál a Rúdábe	1958	Československá akademie věd	Věra Kubíčková-Stivínová	Výňatek z eposu Šáhnáme
GHAHRAMANIOVÁ, Zarah (a Robert Hillman)	My Life as a Traitor	2007	Farrar, Strauss and Giroux	USA (angličtina)	Autobiografický román z iránského prostředí (téma těžkého ženského osudu)
	Zrádkyně: Za mřížemi iránského vězení	2009	Ikar	Zuzana Mayerová	
GOLESTÁN, Ebráhím				Írán (perština)	Výbor povídek z iránského prostředí
	Láska zelených let	1977	Odeon	Jiří Osvald	
GURGÁNÍ, Fachruddín	Vís u Rámín			Írán/Persie (perština)	Milostný epos (básník z 11. století)
	O lásce Vísy a Rámína	1979	Odeon	Věra Kubíčková-Stivínová	
HÁDŽÍZÁDEOVÁ, Farchonde				Írán (perština)	Antologie současné perské literatury (próza i poezie)
	Vítr nás odnese: Antologie současné perské literatury z Íránu a Afghánistánu	2009	Gutenberg	Zuzana Křihová Adriana Stříbrná Věra Vojtíšková	
HÁFIZ, Chvádže Šamsuddín Muhammad				Írán/Persie (perština)	Výbor básní (básník ze 14. století)
	Co zbude z růží, když je slavík zradí	1987	Odeon	Věra Kubíčková-Stivínová	

HAKAKIANOVÁ, Roya				USA (angličtina)	Výbor básní tematizujících život v exilu
	Než skončí nekonečno	2015	Nakladatelství Olga Krylová	Radek Hasalík	
HASHEMZADEHOVÁ BONDEOVÁ, Golnaz	Det var vi	2017	Mån-pocket	Švédsko (švédština)	Román z prostředí švédského exilu (téma těžkého ženského osudu)
	To jsme byli my	2018	Argo	Jana Holá	
HEDÁJAT, Sádek	Se katre chún			Írán (perština)	Výbor povídek z iránského prostředí
	Tři kapky krve	1964	SNKLU	Věra Kubíčková-Stivínová	
HOZAROVÁ, Nazanine	Aria	2019	Knopf Canada	Kanada (angličtina)	Román z iránského prostředí (téma těžkého ženského osudu)
	Ária	2021	Knihy Zlín	Martina Neradová	
ÍRÁNMEHR, Alírezá Mahmúdí				Írán (perština)	Antologie současné perské literatury (próza i poezie)
	Vítr nás odnese: Antologie současné perské literatury z Íránu a Afghánistánu	2009	Gutenberg	Zuzana Křihová Adriana Stříbrná Věra Vojtíšková	
KALBASÍOVÁ, Sheema				USA (angličtina)	Výbor básní tematizujících život v exilu
	Než skončí nekonečno	2015	Nakladatelství Olga Krylová	Radek Hasalík	
KAMALÍOVÁ, Mardžán	Together Tea	2013	Ecco	USA (angličtina)	Román s autobiografickými prvky z prostředí Íránu a exilu
	Čaj s nápadníkem	2014	Ikar	Lara Baltasová	
KAŠKÚLÍ, Qásem				Írán (perština)	Antologie současné perské literatury (próza i poezie)
	Vítr nás odnese: Antologie současné perské literatury z Íránu a Afghánistánu	2009	Gutenberg	Zuzana Křihová Adriana Stříbrná Věra Vojtíšková	
MAHBOUBEHOVÁ, Shadzi				USA (perština)	Výbor básní tematizujících život v exilu
	Než skončí nekonečno	2015	Nakladatelství Olga Krylová	Radek Hasalík	

MALAKUTIOVÁ, Bita				USA (angličtina)	Výbor básní tematizujících život v exilu
	Než skončí nekonečno	2015	Nakladatelství Olga Krylová	Radek Hasalík	
MEHRANOVÁ, Marsha	Pomegranate Soup	2005	Random House	USA (angličtina)	Román z prostředí irského exilu (téma těžkého ženského osudu)
	Polévka z granátových jablek	2005	Ikar	Milena Havlová	
MODARRES SÁDEQÍ, Dža'far				Írán (perština)	Antologie současné perské literatury (próza i poezie)
	Vítr nás odnese: Antologie současné perské literatury z Íránu a Afghánistánu	2009	Gutenberg	Zuzana Kříhová Adriana Stříbrná Věra Vojtíšková	
MOHAFEZOVÁ, Sudabeh	Brennt	2010	DuMont Buchverlag GmbH & CO. KG	Německo (němčina)	Psychologický román
	Hoří	2013	Větrné mlýny	Tereza Semotamová	
MOHAMADIOVÁ, Sheida				USA (angličtina)	Výbor básní tematizujících život v exilu
	Než skončí nekonečno	2015	Nakladatelství Olga Krylová	Radek Hasalík	
MOŠÍRÍ, Ferejdún				Írán (perština)	Antologie současné perské literatury (próza i poezie)
	Vítr nás odnese: Antologie současné perské literatury z Íránu a Afghánistánu	2009	Gutenberg	Zuzana Kříhová Adriana Stříbrná Věra Vojtíšková	
MUHAMMADIOVÁ, Kamin	Bella Figura: How to Live, Love and Eat the Italian Way	2018	Knopf	USA (angličtina)	Lifestylový román pro ženy
	Bella Figura: Jíst, milovat a žít po italsku	2018	Metafora	Kateřina Harrison Lipenská	
NAFÍSÍOVÁ, Ázar	Reading Lolita in Tehran	2003	Random House	USA (angličtina)	

	Jak jsme v Teheránu četly Lolitu	2011	Paseka	Zuzana Mayerová	Autobiografický román z iránského prostředí (téma těžkého ženského osudu)
NAHAIOVÁ, Gina B.	Moonlight on the Avenue of Faith	1999	Washington Square Press	USA (angličtina)	Román s prvky magického realismu z iránského prostředí
	Andělé nad Teheránem	2016	Slovart	Petr Fantys	
	Caspian Rain	2007	MacAdam/Cage	USA (angličtina)	Román z iránského prostředí (téma těžkého ženského osudu)
	Kaspický déšť	2008	Ikar	Martina Káňová	
NAHAPÉTIANOVÁ, Naïri	Dernier refrain à Ispahan	2012	Liana Levi	Francie (francouzština)	Detektivní román z iránského prostředí
	Poslední píseň z Isfahánu	2014	Host	Petr Christov	
NEMATOVÁ, Mária	Prisoner of Tehran: A Memoir	2008	Free Press	USA (angličtina)	Autobiografický román z iránského prostředí
	Vězenkyně z Teheránu	2007	Jota	Naďa Funioková	
PAHLAVÍ, Farah	Mémoires	2003	XO Editions	Francie (francouzština)	Autobiografický román iránské císařovny (téma těžkého ženského osudu)
	Paměti	2004	Argo	Danuše Navrátilová	
RASHEDI, Khorram (a Bernard Hébert)	Darius, roi des rois: Les Perses	2003	Editions n°1	Francie (francouzština)	Historický román z prostředí starověké Persie
	Dáreios, král králů: Peršané	2004	Alpress	Lucie Čapková	
	Le couronnement d'Esther: Les Perses	2004	Editions n°1	Francie (francouzština)	Historický román z prostředí starověké Persie
	Ester, nová královna: Peršané	2005	Alpress	Lucie Čapková	
RASOOLI, Jay M. (a Cady Hews Allen)	The Life Story of Dr. Sa'eed of Iran: Kurdish Physician to Princes and Peasants, Nobles and Nomads	1983	William Carey Library	USA (angličtina)	Biografický román z iránského prostředí

	Lékař z Kurdistánu: životní příběh Dr. Sa'ida, muslima, který se obrátil ke křesťanství	1996	Stefanos	Kateřina Švecová	
RAZAVIANOVÁ, Shirin				Velká Británie (angličtina, perština)	Výbor básní tematizujících život v exilu
	Než skončí nekonečno	2015	Nakladatelství Olga Krylová	Radek Hasalík	
SA'DÍ	Bústán, Gulistán			Írán/Persie	Výbor z veršovaných didaktických děl (básník ze 13. století)
	Růžová zahrada	1954	SNKLHU	Věra Kubíčková- Stivínová	
SADR, Hamid	Gesprächszettel an Dora	1994	Deuticke	Německo (němčina)	Biografický román o Franzi Kafkovi
	Lístky Doře	2000	Arista	Ivana Führmann- Vízdalová	
SALAMIOVÁ, Ladan				USA (angličtina)	Výbor básní tematizujících život v exilu
	Než skončí nekonečno	2015	Nakladatelství Olga Krylová	Radek Hasalík	
SATRAPIOVÁ, Marjane	Persepolis 1	2000	L'Association	Francie (francouzština)	Grafický román s autobiografickými prvky z prostředí Íránu
	Persepolis 2	2001			
	Persepolis	2006	BB art	Richard Podaný	
	Persepolis 3	2002	L'Association	Francie (francouzština)	Grafický román s autobiografickými prvky z prostředí Íránu
	Persepolis 4	2003			
	Persepolis 2	2007	BB art	Richard Podaný	
	Broderies	2003	L'Association	Francie (francouzština)	Grafický román s autobiografickými prvky z prostředí Íránu
	Šitíčko	2008	BB art	Richard Podaný	
Poulet aux prunes	2004	L'Association	Francie (francouzština)	Grafický román z íránského prostředí	
Kuře na švestkách	2008	BB art	Richard Podaný		

	Ajdar	2002	Nathan	Francie (francouzština)	Literatura pro děti
	Ajdar	2008	Mladá fronta	Petra Diestlerová	
	Les monstres n'aiment pas la lune	2001	Nathan	Francie (francouzština)	Literatura pro děti
	Strašidla se bojí měsíce	2015	Argo	Michala Marková	
SATTARVANDI, Hassan Loo	Belägring	2011	Albert Bonniers Förlag	Švédsko (švédština)	Román s autobiografickými prvky ze švédského prostředí
	Stav obležení	2015	Kniha Zlín	David Pišvejc	
SEPEHRÍ, Sohráb				Írán (perština)	Antologie současné perské literatury (proza i poezie)
	Vítr nás odnese: Antologie současné perské literatury z Íránu a Afghánistánu	2009	Gutenberg	Zuzana Kříhová Adriana Stříbrná Věra Vojtíšková	
SHALMANIOVÁ, Abnousse	Khomeiny, Sade et moi	2014	Grasset	Francie (francouzština)	Román s autobiografickými prvky z prostředí Íránu a exilu
	Chomejní, Sade a já	2016	Garamond	Iveta Picková Jakub Marek	
ŠÁHROCHÍOVÁ, Mahastí				Írán (perština)	Antologie současné perské literatury (proza i poezie)
	Vítr nás odnese: Antologie současné perské literatury z Íránu a Afghánistánu	2009	Gutenberg	Zuzana Kříhová Adriana Stříbrná Věra Vojtíšková	
ŠAKÍBOVÁ, Síba	Nach Afghanistan kommt Gott nur noch zum Weinen	1999	Goldmann	Německo (němčina)	Biografický román o afghánské uprchlici sepsaný íránskou autorkou (téma těžkého ženského osudu)
	V Afghánistánu Bůh už jen pláče	2002	Ikar	Zlata Kufnerová	
ŠÁMLÚ, Ahmad				Írán (perština)	Antologie současné perské literatury (proza i poezie)
	Vítr nás odnese: Antologie současné	2009	Gutenberg	Zuzana Kříhová Adriana Stříbrná Věra Vojtíšková	

	perské literatury z Íránu a Afghánistánu				
TÁHIR URJÁN, Bábá				Írán/Persie (perština)	Výbor básní (básník z 11. století)
	Bábá Táhir: Zpěvák hamadánský	mezi 1945-1957		Věra Kubíčková- Stivínová	
TARAQQÍOVÁ, Golí				Írán (perština)	Antologie současné perské literatury (próza i poezie)
	Vítr nás odnese: Antologie současné perské literatury z Íránu a Afghánistánu	2009	Gutenberg	Zuzana Křihová Adriana Stříbrná Věra Vojtíšková	
WOLPÉOVÁ, Sholeh				USA (angličtina)	Výbor básní tematizujících život v exilu
	Než skončí nekonečno	2015	Nakladatelství Olga Krylová	Radek Hasalík	

PŘÍLOHA č. 2 – Přehled děl íránských autorů vydaných v českém překladu časopisecky (řazeno abecedně dle příjmení autora)

Nový Orient				
Autor	Překladový název	Překladatel	Poznámka	Číslo vydání / rok
ABÚ SAÍD	Čtyřverší	Věra Kubičková-Stivínová	Poezie (básník z 10. století)	10/1945–46
ALAVÍ, Bozorg	Pět minut po dvanácté	Jiří Bečka	Povídka	9/1964
ATTÁR	Vyznání Madžnúnovo	Věra Kubičková-Stivínová	Poezie (básník z 12. století)	9/1955
ČÚBAK, Sádek	Klec	Věra Kubičková-Stivínová	Povídka	10/1964
GHAZZÁLÍ	Napomenutí králům	Věra Kubičková-Stivínová	Výbor z knihy rad pro vladaře (autor z 11. století)	2/1969
HEDÁJAT, Sádek	Dášákol	Jiří Bečka	Povídka	1/1961
	Prostředník	Věra Kubičková-Stivínová	Povídka	7/1962
KÁRJÁR, M. Rahímí	Nápisy na kůži	Jiří Bečka	Povídka	6/1970
RÚZBEHÁN	Čtyřverší	Věra Kubičková-Stivínová	Poezie (básník z 12. století)	10/1945–46
ZÁKÁNÍ, Obejd	Rozmarná vyprávění	Jiří Bečka	Veršované anekdotické příběhy (autor ze 14. století)	10/1995
ŽÁLE, Soltání Esfahání	Před třiceti lety	Jiří Bečka	Poezie	3/1991
Světová literatura				
ALAVÍ, Bozorg	Padesát tři	Věra Kubičková-Stivínová	Povídka	1/1962

DŽAMÁLZÁDE, Muhammad Alí	Jak jsem se stal politikem	Věra Kubičková-Stivínová	Povídka	1/1962
HEDÁJAT, Sádek	Slepá sova	Věra Kubičková-Stivínová	Novela	5/1962
	Zaběhlý pes	Věra Kubičková-Stivínová	Povídka	1/1962
ZÁKÁNÍ, Obejd	Myš a kočka	Jiří Bečka	Veršovaný anekdotický příběh (autor ze 14. století)	1974
ŽÁLE, Soltání Esfahání	Čeho se bojím. Kácející se modly.	Jiří Bečka	Poezie	1981
Ostatní periodika				
ŽÁLE, Soltání Esfahání	Kdybych byla malířkou	Jiří Bečka	Poezie	Lidová demokracie (výtisk ze dne 12. 11. 1976)
	Za sto let	Jiří Bečka	Poezie	Rudé právo (výtisk: 301/1976)

PŘÍLOHA č. 3 – Přehled děl iránsko-francouzských autorů vydaných v českém překladu (řazeno abecedně dle příjmení autora)

ESFANDIÁRY BACHTIJÁRY, Soraja	Le palais des solitudes	1991	Michel Lafon	Francie (francouzština)	Autobiografický román iránské císařovny (téma těžkého ženského osudu)
	Palác osamění	2003	Epocha	Marta Lacrampe-Sudová	
NAHAPÉTIANOVÁ, Naïri	Dernier refrain à Ispahan	2012	Liana Levi	Francie (francouzština)	Detektivní román z iránského prostředí
	Poslední píseň z Isfahánu	2014	Host	Petr Christov	
PAHLAVÍ, Farah	Mémoires	2003	XO Editions	Francie (francouzština)	Autobiografický román iránské císařovny (téma těžkého ženského osudu)
	Paměti	2004	Argo	Danuše Navrátilová	
RASHEDI, Khorram (a Bernard Hébert)	Darius, roi des rois: Les Perses	2003	Editions n°1	Francie (francouzština)	Historický román z prostředí starověké Persie
	Dáreios, král králů: Peršané	2004	Alpress	Lucie Čapková	
	Le couronnement d'Esther: Les Perses	2004	Editions n°1	Francie (francouzština)	Historický román z prostředí starověké Persie
	Ester, nová královna: Peršané	2005	Alpress	Lucie Čapková	
SATRAPIOVÁ, Marjane	Persepolis 1	2000	L'Association	Francie (francouzština)	Grafický román s autobiografickými prvky z prostředí Íránu
	Persepolis 2	2001			
	Persepolis	2006	BB art	Richard Podaný	
	Persepolis 3	2002	L'Association	Francie (francouzština)	Grafický román s autobiografickými prvky z prostředí Íránu
	Persepolis 4	2003			
	Persepolis 2	2007	BB art	Richard Podaný	
Broderies	2003	L'Association	Francie (francouzština)	Grafický román s autobiografickými prvky z prostředí Íránu	
Šitíčko	2008	BB art	Richard Podaný		

	Poulet aux prunes	2004	L'Association	Francie (francouzština)	Grafický román z íránského prostředí
	Kuře na švestkách	2008	BB art	Richard Podaný	
	Ajdar	2002	Nathan	Francie (francouzština)	Literatura pro děti
	Ajdar	2008	Mladá fronta	Petra Diestlerová	
	Les monstres n'aiment pas la lune	2001	Nathan	Francie (francouzština)	Literatura pro děti
	Strašidla se bojí měsíce	2015	Argo	Michala Marková	
SHALMANIOVÁ, Abnousse	Khomeiny, Sade et moi	2014	Grasset	Francie (francouzština)	Román s autobiografickými prvky z prostředí Íránu a exilu
	Chomejní, Sade a já	2016	Garamond	Iveta Picková Jakub Marek	